



DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDEKİ TEK VERİLER

Murat BALCI

Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ferdi GÜZEL
2022
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDEKİ TEK VERİLER
(Hapax Legomena in The Compilation Dictionary)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat BALCI

Danışman: Doç. Dr. Ferdi GÜZEL

Bayburt
Haziran, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĐI

Doç. Dr. Ferdi GÜZEL danışmanlığında, 192221010 numaralı Murat BALCI tarafından hazırlanan “Derleme Sözlüğü’ndeki Tek Veriler” adlı bu çalışma 23/06/2022 tarihinde aşığıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Engin GÖKÇÜR

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Kürşad KARA

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ferdi GÜZEL

İmza:

Bu Tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğı’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

...../...../.....

Doç. Dr. Fatih GÜRBÜZ

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Derleme Sözlüğü’ndeki Tek Veriler” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

23/06/2022

Murat BALCI

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez konumun belirlenmesi ve araştırılmasında, tecrübesi ve hoşgörüsü ile çalışmaya yön veren ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ferdi GÜZEL'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında bana destek olan ve beni yalnız bırakmayan anneme, babama ve tüm aileme, anlayışından ve desteğinden dolayı sevgili eşim Bahar BALCI'ya ve son olarak bütün yorgunluğumu unutturan ve bana çalışma azmi veren sevgili oğlum Kerem Ali BALCI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.



ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDEKİ TEK VERİLER

Murat BALCI

Haziran 2022, 141 Sayfa

Dil, insanın zamanla ortaya çıkardığı; insanlar arasında iletişimi sağlayan, insanları diğer canlılardan farklı kılan, kendisini yüzyıllardır sürekli geliştiren ve farklılaştıran canlı bir varlık ve araçtır. Dilin canlı bir varlık olarak kalmasını sağlayan; unutulmasını, kaybolup gitmesini önleyen, dilin söz hazinesi olan sözlüklerdir. Sözlükler, dillerin zamanla ortaya çıkardığı bütün söz varlıklarının toplandığı, en önemli kaynaklardır. Türk dili tarihi boyunca, Türk dili ile ilgili önemli sözlükler hazırlanmıştır. Bunlardan birisi de Derleme Sözlüğü'dür. Derleme Sözlüğü 1932-1960 yılları arasında gönüllüler ve alanında uzman kişilerin çabalarıyla oluşturulmuştur. Sözlükler kelimelerden meydana gelir. Bir sözlük oluşturulurken hangi kurallara bağlı kalınacağını belirleyen, dilin sözvarlığındaki kelimelerin derlenmesi ve seçilmesi süreçlerini takip eden, sözlük hazırlamanın kurumsal çerçevesini oluşturan, dil biliminin bir alt dalı olan bilim, sözlük bilimidir. Sözlükler araştırmacılar tarafından şekil ve içerik bakımından farklı şekillerde incelenmişlerdir. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü'ndeki tek veriler (hapax legomenonlar) ele alınacaktır. Eski ya da yeni dillerin tüm kaynaklarında yalnızca bir defa rastlanan kelimelere tek veri denir. Çalışmanın amacı Derleme Sözlüğü'ndeki tek verilerin gerçekte tek veri olup olmadığını belirlemek ve bu tek verilerin özelliklerini ortaya koyabilmektir. Derleme Sözlüğü'ndeki tek veriler tarama yöntemiyle tespit edilerek fişlenmiştir. Tespit edilen madde başları alfabetik düzene göre sıralanmıştır. Her madde başının sonunda kelimenin geçtiği cilt ve sayfa sayısı da belirtilmiştir. Araştırmanın konusu ile ilgili yurt içi çeşitli kaynaklara da başvurulmuş ve yeri geldiğinde yurt dışı literatürler de ele alınmıştır. Asıl faydalanılan kaynak ise Türk Dil Kurumu tarafından basılan Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğüdür.

Anahtar Kelimeler: Dil, sözlük, sözlük bilimi, Derleme Sözlüğü, tek veri.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

HAPAX LEGOMENA IN THE COMPILATION DICTIONARY

Murat BALCI

June 2022, 141 Pages

Language is a living entity and tool that humans have created over time; it enables communication between humans, makes humans different from other living things. Language has constantly improved and differentiated itself for centuries. The dictionaries are the vocabulary treasure of the language that has kept it as a living entity and prevented it from being forgotten and lost. Dictionaries are the most significant sources, where all the vocabulary that languages have produced over time is collected. Throughout the history of the Turkish language, important dictionaries related to the Turkish language have been prepared. One of them is the Compilation Dictionary created between 1932-1960 by volunteers' and field experts' contributions. Dictionaries comprise words. Lexicology, a sub-branch of linguistics, determines which rules to adhere to when creating a dictionary, follows the processes of compiling and selecting the words in the language's vocabulary, and forms the institutional framework of dictionary preparation. Researchers examine dictionaries in different ways in terms of form and content. This study will discuss hapax legomena in the Compilation Dictionary. Hapax legomena are the words that occur only once in all sources of old or new languages. The current study aims to determine whether the hapax legomena in the Compilation Dictionary are actual and reveal the properties of hapax legomenon. Hapax legomena in the Compilation Dictionary were identified and filed with the scanning method. Detected items were listed in alphabetical order. At the end of each item, the volume and page number of the word are also indicated. Various domestic sources related to the research subject were consulted, and foreign literature studies were also investigated when appropriate. The primary source of this research is the "Colloquial Language Compilation Dictionary in Turkey" published by the Turkish Linguistic Society.

Keywords: Language, dictionary, lexicology, Compilation Dictionary, hapax legomenon.

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Problemi.....	2
Araştırmanın Amacı.....	2
Araştırmanın Yöntemi	2

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Kavramlar	3
Dil	3
Dil Bilimi	3
Sözlük	4
Sözlük Bilimi	4
Ağız Çalışmaları ve Derleme Sözlüğü.....	5
Tek Veri (Hapax Legomenon).....	7

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Derleme Sözlüğü'ndeki Tek Veriler ve Bu Veriler Üzerine Değerlendirme.....	9
Ses Yönünden Farklılık Gösterdiği İçin Ayrı Madde Başlı Yapılanlar (Ses Bilgisi)	9
Türkiye'nin Başka Yerlerinde de Kullanıldığı Halde Tek Yerden Kaydedilmiş Veriler	69

Derlenmemiş Kelimeler (Yazılı Kaynaklardan Gönderilmiş Kelimeler)	84
Oğuzca Olmayan Veriler	89
Gölge Kelimeler (Ghost Words)	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler	129
Kaynakça	138
Öz Geçmiş	141



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin ve Tek Verilerin İllere Göre Dağılımları.</i>	132
Tablo 2. <i>Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin ve Tek Verilerin Bölgelere Göre Dağılımları.</i>	134
Tablo 3. <i>Derleme Sözlüğü'nde Ciltlere Göre Toplam Veri ve Tek Veri Sayısı.</i>	135



KISALTMALAR DİZİNİ

İl Kısaltmaları

Ada.	: Adana
Adı.	: Adıyaman
Af.	: Afyon Karahisar
Ağ.	: Ağrı
Ama.	: Amasya
Ank.	: Ankara
Ant.	: Antalya
Ar.	: Artvin
Ay.	: Aydın
Ba.	: Balıkesir
Bil.	: Bilecik
Bn.	: Bingöl
Bo.	: Bolu
Brd.	: Burdur
Brs.	: Bursa
Bt.	: Bitlis
Çkl.	: Çanakkale
Çkr.	: Çankırı
Çr.	: Çorum
Dy.	: Diyarbakır
Dz.	: Denizli
Ed.	: Edirne
El.	: Elazığ
Es.	: Eskişehir
Ezc.	: Erzincan

Ezm.	: Erzurum
Gaz.	: Gaziantep
Gm.	: Gümüşhane
Gr.	: Giresun
Hak.	: Hakkari
Hat.	: Hatay
Isp.	: Isparta
İç.	: İçel
İst.	: İstanbul
İz.	: İzmir
Kc.	: Kocaeli
Kn.	: Konya
Kr.	: Kars
Krk.	: Kırklareli
Krş.	: Kırşehir
Ks.	: Kastamonu
Kü.	: Kütahya
Ky.	: Kayseri
Md.	: Mardin
Mğ.	: Muğla
ml.	: Malatya
Mn.	: Manisa
Mr.	: Maraş
Mş.	: Muş
Nğ.	: Niğde
Nş.	: Nevşehir
Or.	: Ordu

Rz.	: Rize
Sk.	: Sakarya
Sm.	: Samsun
Sn.	: Sinop
Sr.	: Siirt
Sv.	: Sivas
Tk.	: Tekirdağ
Tn.	: Tunceli
To.	: Tokat
Tr.	: Trabzon
Ur.	: Urfa
Uş.	: Uşak
Vn.	: Van
Yz.	: Yozgat
Zn.	: Zonguldak

Diğer Kısaltmalar

aa.	: aynı anlam
bk.	: bakınız
DS	: Derleme Sözlüğü (Türk Dil Kurumu, 2019)
ED	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (Clauson, 1972)
ET	: Eski Türkçe
MB	: Murat Balcı
s.	: sayfa
vb.	: ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Araştırmanın Konusu

Tarihsel süreçte pek çok insan yaşamış, devletler kurulup yıkılmıştır. İnsanlar yaşadıkları coğrafyalarda sosyal ve kültürel birçok miras bırakmışlardır. İşte dil bu mirasların günümüze kadar aktarılmasını sağlayan en önemli araçtır. Dil, insanların birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayan, dinamik bir varlıktır. İnsanlar arasındaki iletişimin sağlanmasıyla farklı fikirler ve görüşler ortaya çıkmış ve bunun sonucunda medeniyetler gelişim göstermiştir. Zamanla insanların konuştukları dil farklılık göstermeye başlamış ve yeni birçok dil oluşmaya başlamıştır. Devletlerin sayısının artmasıyla birlikte ticari ilişkiler de başlamış ve farklı dil kullanan toplumların ihtiyaçlarını giderebilmek için birbirlerinin dillerini öğrenme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İşte sözlükler başka bir dil öğrenebilmenin en büyük kaynağı olarak oluşturulmuştur. Sözlükler, bir dile ya da dillere ait söz varlıklarını koruyan eserlerdir. Tarihte farklı dillerde birçok sözlük yazılmıştır. Türk dili ile ilgili de önemli sözlükler vardır. Bunlardan birisi de Derleme Sözlüğü'dür (DS). DS, 1932-1960 yılları arasında gönüllüler ve alanında uzman kişilerin çabalarıyla oluşturulmuştur. Dillere ait söz varlıklarının toplanmasıyla oluşan sözlüklerde bu verilerle alakalı bazı problemler vardır. Bu problemlerden birisi de hapax legomenonlardır. Hapax legomenon (tek veri), bir dilin tüm kaynaklarında yalnızca bir kere rastlanan kelimelerdir. Tek veriler hakkında ülkemizde bazı eserler üzerinde son zamanlarda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada daha önce tek veri üzerine detaylı bir çalışma yapılmayan DS'deki tek veriler ele alınmıştır. Tek veriler tespit edildikten sonra bu verilerle alakalı sözlükteki problemler beş başlık altında incelenmiştir.

DS, Türkiye Türkçesi ağızlarının en önemli sözlüğüdür. Oluşturulduğu yıllara bakıldığında günümüze göre oldukça kısıtlı imkanlarla oluşturulmuştur. Her eserin olduğu gibi bu sözlüğün de hataları, eksikleri ve bazı problemleri vardır (bk. Güzel, 2019, Güzel, 2020). Yapılan tespitlere göre sözlükte yer alan tek verilerin oldukça fazla olması bu problemlerdendir. Tek veriler güvenilir olmayan kelimelerdir, bu yüzden bu verilerin dikkatli kullanılması gerekmektedir. DS'de tek veri olarak görünen birçok verinin aslında tek veri olmadığı, bazı varyantlara sahip olan birçok kelimenin aynı madde başında ele alınması gerekirken ses yönünden farklılık gösterdiği için farklı madde başlarında verildiği, Türkiye'nin başka yerlerinde de kullanıldığı halde bazı verilerin tek yerde kullanılıyormuş

gibi kaydedildiği, bazı verilerin derleyiciler tarafından doğrudan yazılı kaynaklardan alınarak gönderildiği, Oğuzca olmayan kelimelerin sözlüğe alındığı ve düzenleyicilerin hataları sonucunda pek çok verinin sözlüğe yanlış aktarıldığı görülmüştür. DS'deki tek verilerin önemli bir kısmının gerçekte tek veri olmadığını ve sözlüğün yeniden düzenlenmesi gerektiğini göstermek için bu konu seçilmiştir.

Araştırmanın Problemi

Türk dilinin önemli olan birtakım yazılı kaynaklarında geçen tek veriler ile ilgili araştırmacılar tarafından az da olsa çalışmalar yapılmıştır. Türk diliyle alakalı derlemeler sonucunda ortaya çıkan sözlüklerin sayısı arttıkça tek verilerin sayısının da giderek azaldığı görülmektedir. Tek veriler sorunlu kabul edildiği için bu eserin güvenilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye Türkçesi ağızları için en önemli sözlük olan DS'deki tek veriler üzerine detaylı bir araştırmanın bulunmaması bu araştırmanın yapılma ihtiyacını doğurmuştur.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı DS'deki tek verilerin gerçekte tek veri olup olmadığını belirlemek ve bu tek verilerin özelliklerini ortaya koyabilmektir. Bu çalışmayla adı geçen sözlükte yalnızca tek bir yerde kullanılan kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra tespit edilen bu tek veriler özelliklerine göre farklı başlıklar altında ele alınarak bazılarının neden tek veri olmadıkları ile ilgili incelemeler yapılmıştır. DS'de daha önce ayrıntılı bir şekilde ele alınmayan bu konunun ağız araştırmaları için önemini göstermek ve konuyu tartışmaya açmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. DS'de yer alan tek veriler tarama yöntemiyle tespit edilerek fişlenmiş, DS'de yer alan bütün tek veriler bir araya getirilmiştir. Bu veriler karşılaştırılmalı bir şekilde incelenmiş ve konuyla ilgili olan maddelerin bir kısmı çalışmaya eklenmiştir. Çalışmada kullanılan madde başları özelliklerine bağlı olarak farklı başlıklar altında alfabetik düzene göre sıralanarak incelenmiştir. Her madde başının sonunda kelimenin geçtiği cilt ve sayfa sayısı da belirtilmiştir. Araştırmanın konusu ile ilgili yurt içi çeşitli kaynaklara da başvurulmuş ve yeri geldiğinde yurt dışı literatürler de ele alınmıştır. Asıl faydalanılan kaynak ise Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü'dür.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Kavramlar

Dil

Dil, insanların birbirleriyle bağ kurmasını ve anlaşmasını sağlayan, farklı özellikleri ve nitelikleri olan, sürekli değişen ve gelişen bir iletişim aracıdır.

Ergin (2009) dili, “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” (s. 3) şeklinde tanımlamıştır.

Aksan (2009)’a göre dil; pek çok özelliği olan, bilim ve sanat gibi toplumdan bağımsız düşünülemeyen alanlarla ilgisi bulunan, gizemli bir varlıktır.

Korkmaz (1997)’a göre, insanı diğer canlılardan farklı kılan akıllı bir varlık olmasıdır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmak ister. İşte dil, geçmişten günümüze kadar insanların hayallerini ve bilgi birikimlerini birbirlerine aktarmalarını sağlayan kavramdır.

Kaplan (2012), bir milletin duygu ve düşüncelerini suya benzetmiştir. Dili ise bu suyun döküldüğü bir kap olarak görmüştür. Millete ait duygu ve düşüncelerin döküldüğü kabın ise nesilden nesile aktarıldığını ifade etmiştir.

Dil Bilimi

Toplumlar kendi aralarında ve başka toplumlarla iletişimi dil aracılığı ile sağlarlar. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan önemli bir araçtır. Dünya üzerinde zamanla pek çok dil ortaya çıkmıştır. Diller çoğaldıkça ve geliştikçe problemleri de artmıştır. Bu yüzden bir bilim dalına ihtiyaç duyulmuştur. İşte dil bilimi, dile ait bu problemleri belli kurallar çerçevesinde inceleyen bilim dalıdır.

Aksan (2009) dil bilimi, “Dilin bütün genel ve özel niteliklerini, yani herhangi bir dile, bir dil öbeğine özgü ya da bütün dillerde görülen özellikleri, dil olaylarını araştırma konusu edinen, dilin ortak ya da tek özelliklerini inceleyen, konuları birçok bilim dallarıyla ilişkili ve geçişme halinde bulunan, geniş çerçeveli bir bilim anlıyoruz.” (s. 24) şeklinde tanımlamıştır.

Toklu (2003)’ya göre dil bilimi, farklı bilim dalları ile bağlantılı olarak insanlara ait bütün bilgi birikimini ve buna bağlı olarak birçok alanda oluşturdukları eserleri inceleyen bir

yapıdır. Dil ise dil bilimi tarafından incelenen, pek çok özelliği ve karmaşık bir yapısı olan varlıktır.

Sözlük

Dil, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini güçlendiren sistemin adıdır. Sürekli gelişim halinde olan dil, aktif bir yapıya sahiptir. Bunun sonucunda da pek çok dil ortaya çıkmıştır. Dillerin sayısının artmasıyla birlikte dili oluşturan malzemelerin korunma ihtiyacı hasıl olmuştur. Dillerin varlığını devam ettirebilmesi için de sözlükler ortaya çıkmıştır. Sözlükler, dillere ait bütün verileri içine alan, bu verileri belli bir sistematığe göre düzenleyerek kullanıma en uygun hale getiren eserlerdir. Dünya üzerinde farklı toplumların bulunması ve bunların kullandığı dillerin de birbirinden farklı olması zamanla yabancı dil öğrenme ihtiyacı gerektirmiştir. Hem insanî hem de ticarî ilişkilerin sağlanabilmesi için bu durum bir zorunluluk haline gelmiştir. Başka bir dili öğrenebilmeyi sağlayan en önemli kaynaklar sözlüklerdir.

Vardar (2002) sözlüğü, “Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları, vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.” (s. 183) şeklinde tanımlar.

Aksan, (2009) “Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı.” (s. 75) şeklinde ifade etmiştir.

Türkçe Sözlük’te (2005) “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” (s. 1806) şeklinde tanımlanmıştır.

İlhan (2007)’a göre ise sözlük, dillerdeki kelimeleri, genel ya da özel amaçlı olarak muhafaza eden, çoğu zaman alfabe sırasına göre hazırlanan, kelimeleri anlamlarıyla ve örnekleriyle açıklayan eserlerdir.

Sözlük Bilimi

Sözlüklerin hazırlanmasında sözlük biliminden yararlanılır. Sözlük bilimi, bir dildeki sözlüksel birimleri, başka bir deyişle, anlam birimlerin sözlük birim niteliği taşıyanlarıyla dil bilgisel olmayan ve sözlük birimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri dil bilim

yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal yanlarını da ele alan bir dil bilim dalıdır (Z. Kıran, & A. Kıran, 2006, s. 242).

Bir dile veya dillere ait söz varlıklarının korunmasına sözlükler aracılık eder. Sözlük bilimi ise bu söz varlıklarının muhafaza edildiği sözlüklerin, belli kurallar ve yöntemler çerçevesinde oluşturulmasını görev edinerek bu verilerin kullanıma en uygun hale gelmesini sağlar ve sözlükleri biçim ve içerik açısından inceleyerek aynı ya da farklı diller arasındaki kelime alışverişleri sonucunda sözlüklere giren verileri denetler.

Ağız Çalışmaları ve Derleme Sözlüğü

Ağız çalışmalarının büyük bir bölümünü ağızlardaki söz varlıklarını tespit etme ve bu veriler üzerine incelemelerde bulunma oluşturmaktadır. Türkiye Türkçesi ile ilgili yapılan ilk ağız çalışmaları 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türk diliyle ilgili ilk derleme çalışması ise Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'tür. Bu sözlük, Kaşgarlı Mahmud'un Türk illerini, obalarını gezmesi ve buralardan Türk diline ait verileri tespit etmesi sonucunda oluşmuştur. Kaşgarlı eserinde sadece tespit ettiği kelimeleri vermekle kalmamış bu kelimelerin kullanım biçimlerinden yola çıkarak Türk lehçelerinin izlerine ulaşmıştır (Demirci, 2017, s. 1365).

Dünyada dil ve ağız atlası çalışmaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bu çalışmaların öncülüğünü 1876 yılında yayımlanan "Alman Dil Atlası" ile Almanlar yapmışlardır. Daha sonra birçok ülke bu çalışmaları yapmış ve çeşitli dil ve ağız atlasları ortaya çıkmıştır. Türk dünyasında da Azerbaycan, Çuvaşistan, Kırgızistan, Tataristan ve Türkmenistan gibi ülkelerin ağız atlasları oluşturulmuştur (Buran, 2010, s. 16).

Türkiye'de Anadolu ağızları ile ilgili ilk yayın A. Maksimov tarafından Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yapılmıştır. *Opit izsledovanija tyurskich dialektov v Chudave digare-i Karamanii* adlı bu deneme 1867 yılında St. Petersburg'da basılmıştır. Bu çalışmayı J. Thury, I. Konos, M. Hartmann, K. Foy, V. Pisarev, Balkanoğlu, Balhassanoğlu, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze, T. Kowalski ve J. Deny'nin çalışmaları izlemiştir. Bu çalışmalar Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarında ilk oldukları için önemlidir fakat eksik yanları da bir hayli fazladır (Korkmaz, 1976, s. 143-144). Rasanen'in ülkemizde yapmış olduğu derleme faaliyetleri önemlidir. Finli Türkolog Arvo Martti Oktavianus Rasanen 1925 yılında Karadeniz çevresinde derleme çalışmalarında bulunmuştur. 1926 yılında yapmış olduğu derlemeleri yayımlamıştır. Yine 1931 yılında Orta Anadolu bölgesinden yaptığı derlemeleri de 1933-1942 yılları arasında yayımlamıştır (Eren, 1998, s. 279).

1940 yılından itibaren yerli Türkologlar tarafından da ağız çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Türkiye’de yapılan ilk ağız çalışmaları Ahmet Caferoğlu’nun Anadolu’nun tamamına yakınına gezerek yapmış olduğu derlemeler sayılmaktadır. Ahmet Caferoğlu, bu ağız araştırmaları sonucunda dokuz ciltlik eserini ortaya çıkarmıştır. *Anadolu Ağızlarından Toplamalar* (1994) ve *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler* (1995) bu kitaplar arasındadır.

Sonraki dönemlerde üniversite açılan illerde yapılan çalışmalarla birlikte ağızlara yönelik derleme faaliyetleri giderek artış göstermiştir. Zeynep Korkmaz’ın *Güneybatı Anadolu Ağızları: Sesbilgisi* (1956) ve *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* (1963), Ahmet B. Ercilasun’un *Kars İli Ağızları* (1983), Ömer Asım Aksoy’un *Gaziantep Ağzı (3 cilt)* (1945), Efrasiyap Gemalmaz’ın *Erzurum İli Ağızları (3 cilt)* (1978) ve Ahmet Buran’ın *Elazığ İli Ağızları* (2003) yayımlanan eserlerden bazılarıdır.

Cumhuriyet döneminde Anadolu ağızlarından yapılan derlemelerin bir bölümü 1932-1950 tarihleri arasında Halkevleri aracılığıyla köy öğretmenlerine yaptırılan derleme çalışmalarından oluşmaktadır. Kişisel çabayla yapılan derlemeler de vardır. Hamit Zübeyr Koşay ve İshak Refet tarafından yapılan “*Anadilden Derlemeler I*” adlı çalışma bunun ilk başarılı örneğidir (Gülensoy, 2010, s. 346).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk dilinin gelişmesi için 1932 yılında kurulan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) hemen faaliyetlerine başlamıştır. Bu faaliyetlerden birisi, Türkiye Türkçesinin ağız sözlüğünün oluşturulabilmesi için yapılan halk ağızlarından derleme çalışmaları olmuştur. 1933-1935 yılları arasında yaklaşık 150.000 söz derlenmiş ve 1939-1949 yılları arasında dört cilt olarak “Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi” adı altında yayımlanmıştır. Bu ilk derleme çalışmalarında pek çok eksiklik ortaya çıktığı için 1952 yılından itibaren yeni derleme çalışmaları yapılmıştır. Bu ikinci derleme faaliyetlerinde alanında uzman ve gönüllü derleyicilerin çabalarıyla sekiz yılda yaklaşık 450.000 söz halk ağzından derlenmiştir. Bu iki büyük derleme çalışmasının sonunda toplamda 600.000’e yakın fiş bir araya getirilip 1963-1982 yılları arasında düzenlenerek “Derleme Sözlüğü” adı altında yayımlanmıştır (Akar, 2009, s. 6).

O dönemdeki tüm imkansızlıklara rağmen 1933-1935 ve 1952-1959 yılları arasında yapılan iki büyük derleme faaliyeti sonucunda ortaya çıkan bu eser, günümüzde hala Türkiye Türkçesinin en önemli ağız sözlüğü olarak yerini korumaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji, iletişim araçlarının artması, sosyal medya vb. etkenler yüzünden farklı dillere ait kelimeler dilimize girmekte ve bunun sonucunda da kendi dilimize ait kelimelerin kullanımı giderek azalmaktadır. Özellikle gençlerin kendi ağızlarına ait kelimeleri çok kullanmaması, köylerden kentlere göçlerin artması, yaşlıların vefat etmesi gibi etmenlere bağlı olarak ağızlara ait

verilerin kullanımı azalmış hatta unutulmaya yüz tutmuştur. Bu yüzden DS, tam zamanında oluşturulmuş ve Türkiye Türkçesi ağızlarına ait pek çok veri dilimize kazandırılmıştır.

Tek Veri (Hapax Legomenon)

Hapax legomenon (tek veri), bir dilin bütün tarihi yazılı kaynaklarında yalnız bir kere geçen, bundan dolayı anlamları şüpheli olan ve çok da güvenilir olmayan kelimelerdir. Yunanca kökenli bir terimdir. Bir kere anlamına gelen “hapax” ile söylemek anlamına gelen “legein” fiilinin edilgen hali “legomenon” un birleşmesiyle oluşmuştur.

Trask (2000)’ a göre hapax (hapax legomenon, çoğulu hapax legomena), yazılı olarak yalnızca tek bir durumda onaylanmış ve bu nedenle gerçekliği şüpheli olabilecek bir kelime veya şekildir.

Bussmann (1998)’a göre, yazılı kaynaklarda bir kez geçtiği için anlamlandırılması çoğu zaman güç olan dilsel ifadedir. Eski Yunancada “bir kez söylenen” anlamına gelir.

Colman (2013), günümüzdeki derleme çalışmalarında önemli bir inceleme verisi olan hapax legomenaları, belirli bir metinde, bir yazarın eserinde veya bir dilde yalnızca bir kez geçen kelime olarak ifade eder. Ona göre bu tür kelimelerin dil biliminde özel bir önemi vardır.

Clauson (1972), Türk dillerinde ve metinlerinde “yalnızca bir defa geçen” (occurring only once) kelimeler için “hapax legomenon” terimini kullanmıştır. Sir Gerard Clauson’un Türk dillerinin en önemli etimolojik sözlüklerinden biri olan ve VIII.-XIII. yüzyıllar arasındaki döneme ait Türkçe kaynakların sözvarlığını içine alan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (ED) adlı eserinde hapax legomenon şeklinde tanımlanan çok fazla kelime yer almaktadır.

Tezcan (2008), Clauson’un sözlüğündeki “hapax legomenon” ifadesine karşılık “tek veriler” ifadesini önermiş ve bir dilin bütün kaynaklarında yalnızca bir defa bulunan kelime ya da deyimleri tek veri olarak tanımlamıştır.

Ölmez (2008), Clauson’un VIII.-XIII. yüzyılları arasını kapsayan tarihi Türkçe metinlerin etimolojik sözlüğünde tek bir örneğine rastladığı kelimeleri ifade etmek için “hapax legomenon” terimini kullandığını söylemiş ve kendisinin de tarihi kaynaklarda karşısına bir defa çıkan ya da çıktığını düşündüğü kelimeler için Clauson’un terimine karşılık Türkçe “tek örnek” ifadesini kullanacağını dile getirmiştir.

Tek verilerle ilgili şimdiye kadar az da olsa yapılan birtakım çalışmalar mevcuttur. Bu konuda Küçük ve Demirci tarafından hazırlanan “Dîvânu Lugâti’t-Türk’teki Hapaxlar -1-”

adlı çalışmada Türkiye’de o tarihe kadar yapılan çalışmaların künyeleri verilmiştir (bk. Demirci, & Küçük, 2016).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Derleme Sözlüğü'ndeki Tek Veriler ve Bu Veriler Üzerine Değerlendirme

DS'de tespit edilen tek verilerle alakalı bazı problemler olduğu görülmüştür. Bu sorunlar beş başlık altında değerlendirilecektir. Böylelikle tespit edilen verilerin gerçekte tek veri olup olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. DS'de ses yönünden farklılık gösterdiği için ayrı madde başı yapılan birçok kelime vardır. Düzenleyicilerin dikkatinden kaçtığı için tek madde başında verilmesi gereken pek çok kelime ayrı maddelerde ele alınmış ve bu durum sözlüğün hacminin artmasına neden olmuştur.

2. Derleme faaliyetlerine katılım her ilde yeterli sayıda olmadığı için bazı veriler ülkemizin tek bir yerinden gönderilmiştir. Aslında Türkiye'nin birçok yerinde kullanıldığı bilinen bu kelimeler bu sebeple tek bir yerden kaydedilmiş gibi görünmektedir.

3. Derleme çalışmalarına katılımı çoğunlukla gönüllü derleyiciler oluşturduğu için bazı verilerin gerçekte Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşaması pek mümkün olmayan sözlerden oluştuğu anlaşılmıştır. İşin kolayına kaçmak isteyen bir kısım derleyici derleme yapmadan doğrudan Türkçenin eski yazılı kaynaklarından aldığı kelimeleri, ağızlardan derlenmiş gibi sözlüğe göndermiştir.

4. Ülkemiz tarih boyunca sürekli göç almıştır. Bu göçlerle birlikte gelenler yurdumuzun farklı yerlerine yerleşmiştir. Zamanla kendi lehçelerine ait söz varlıkları yaşadıkları bölgelerin ağızlarına da girmiştir. Derleme faaliyetlerine de katılım gösteren bu göçmenler kendi dillerine ait birçok kelimeyi de DS'ye göndermişlerdir. Bu yüzden DS'de gerçekte Oğuzca olmayan veriler de görülmektedir.

5. Derleyicilerin topladıkları ağız verilerini yanlış kaydedip göndermesi ya da gönderilen bu kelimelerin düzenleyiciler tarafından hatalı okunması sonucunda aslında olmayan gölge kelimeler ortaya çıkmıştır. DS'de bu şekilde olan madde başlarına da rastlamak mümkündür.

Ses Yönünden Farklılık Gösterdiği İçin Ayrı Madde Başı Yapılanlar (Ses Bilgisi)

DS'nin bütün ciltleri farklı zamanlarda düzenlenip yayımlanmıştır. Bu durum bazı sorunlara neden olmuştur. Ciltlerin birbirinden bağımsız olması ses yönünden farklılık gösteren bazı kelimelerin farklı ciltlerde tekrar tekrar madde başı yapılmasına sebep olmuştur. Bazen yazılışları, anlamları hatta derlendiği yerler bile aynı olan kelimelerin farklı madde

başlarında verildiği görülmektedir. Bu sorunun giderilmesi için Türkiye ağızlarının en büyük kaynağı olan DS'nin bütün ciltlerinin uzmanlar tarafından tekrar taranıp karşılaştırılması gerekmektedir. Bu şekilde belirtilen eksiklikler giderilmiş olacaktır.

DS'de ses özellikleri farklılaşan kelimeler düzenleyiciler tarafından tespit edilemediği için ayrı maddeler halinde verilmiştir. Tek veri olarak görünen bazı kelimelerin aslında tek veri olmadığı, ses farklılıkları olması nedeniyle ayrı madde başı yapıldığı görülmüştür. Bu maddelerin birleştirilmesi gerekir.

Konuyla alakalı bir çalışmada Koraş (2002), “DS hazırlanırken birtakım yanlışlar da olmuştur. Bu yanlışlar kuruma kelime derleyip gönderenlerin amatörlüğünden veya konuyu bilmemesinden kaynaklanan hatalar değil, kuruma gelen fişleri okuyarak tasnif edenlerin fişleri yanlış okumalarından, onları yanlış değerlendirmelerinden kaynaklanan, aslında telafisi de mümkün hatalardır.” (s. 174) şeklinde bir yorum getirmiştir.

Bazı çalışmalarda birleştirilmesi gereken maddelere temas edilmiştir. Örnek sayısının en fazla olduğu çalışma Abik'e aittir. Abik, *Derleme Sözlüğü'nde Madde Birleştirme Önerileri ve Bu Maddeler Üzerine Değerlendirmeler* (2010) adlı çalışmasında bu konuyla alakalı 129 örnek madde başı vermiş ve bir kısmı tek yerden derlenmiş olan verileri de içeren bazı maddelerin birleştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

DS'de yazılışları ve anlamları aynı olan ya da ses özellikleri bakımından farklılık gösteren birçok kelime düzenleyiciler tarafından fark edilemediği için ayrı madde başında ele alınmıştır. Yani gerçekte tek veri olmayan bu kelimeler düzenleyicilerin dikkatinden kaçtığı için tek veri gibi görünmektedir. Bu durumla alakalı yapılan tespitlerin bir kısmı aşağıda sıralanmıştır. Şüphesiz eserde bu tür verilerin sayısı çok daha fazladır:

1. aarşak Ağırşak. (-Ky.) (DS-I: 1).

ağırşah [ağışah, ağışak -1]

1. Yün, iplik eğirilen iğın altına takılan yuvarlak ağaç parçası, ağırşak. (Çayağzı, Yavuzköy * Şavşat -Ar.) [ağışah] > (-Gm.) [ağışak -1] > (Ersis, * Yusufeli -Ar.)

2. İp bükmeğe yarıyan iğ, ağırşak. (Karaözü * Gemerek -Sv.) (DS-I: 92).

2. ababara [ababura -1] Kebab kestane. (* İnebolu -Ks.) [ababura -1] > (Abana, * İnebolu, * Cide -Ks.) (DS-I: 5).

ababura

1. [# ababara]
2. Kestane. (* İnebolu -Ks.)
3. Kavun. (-Ank.) (DS-I: 5).

3. abalaḥ Etli, tombul, şişman: Bi abalaḥ çocuḥ. (Sarıhamzalı * Sorgun -Yz.) (DS-I: 6).

apalak (I) [apak -2, apak topak, apal -1, apalak topalak, apılak]

1. Tombul, gürbüz, sevimli. (-Brd.; Bereketli * Tavas -Dz.; * Akhisar -Mn.; Cumayanı -Zn.; Giremez * Araç, -Ks.; * Zile, -To. ve köyleri; Kuzköy, Karakuş bucağı köyleri * Ünye -Or.; Beşikdüzü * Vakfikebir -Tr.; * Arapkir -Ml.; * Kilis, -Gaz.; Varyanlı, Bertiz, -Mr.; * Zara, Karaözü, Çepni * Gemerek, Kaşkøy, Tekerahma, * Gürün, -Sv.; Çayırılı, Yaraşlı * Haymana -Ank.; * Bünyan -Ky.; * Ilgın -Kn.; * Bahçe, Akyar * Osmaniye -Ada.; Namrun * Tarsus -İç.) [apak -2] > (-Mr.) [apak topak] > (* Kandıra -Kc.; Taşoluk * Göksun -Mr.) [apal -1] > (* Kilis -Gaz.; Çoğulhan * Afşin, * Göksun ve köyleri, -Mr.; * İncesu -Ky.) [apalak topalak] > (-Brd.; -Mn.; Aşudu * Darende -Ml.; * Kilis, Lohan, -Gaz.; Eldelek * Elbistan, -Mr.; * Koyulhisar, * Zara, Çepni * Gemerek, -Sv.; Orhaniye * Marmaris -Mğ.)

2. İri, tombul yüzlü, ablak. (Karaköy * Düzce -Bo.; Kuzköy, Karakuş bucağı köyleri * Ünye -Or.; Telin * Gürün -Sv.) [apılak] > (* Eşme -Uş.; * Buldan, Çerçin -Brd.)

3. Yeni emeklemeye başlamış çocuk. (Namrun * Tarsus -İç.) (DS-I: 282).

4. abıca Amca. (* Güdül ve köyleri -Ank.) (DS-VI: 4406).

amuca Amca. (Köseçobanlı * Gülnar -İç.) (DS-VI: 4419).

ebice (III)

1. Kardeşlik. (Ladik * Niksar -To.)
2. Amca. (* Tosya -Ks.; * Kargı -Çr.) (DS-III: 1656).

abca [abaka -1, abebuba, abıca -1, abıcı, abo (II) -4, abuca -1, apca, apça -1]

1. Amca. (Sofular * Devrek, Aliköy * Çaycuma -Zn.; * Cide, * Araç -Ks.; Sorgun, Yapraklı, Alva * Şabanözü -Çkr.; Çanıllı * Ayaş -Ank.) [abaka -1] > (* Bergama -İz.; * Ilgın -Kn.) [abebuba] > (Karahisar * Tavas -Dz.) [abıca -1] > (Aziziye -Brd.; Dörtdivan * Gerede, -Bo.; * Safranbolu, Cumayanı -Zn.; * Taşköprü köyleri, Karabüzey * Araç, Aşağıkayı * Tosya -Ks.; * Kurşunlu, Genek -Çkr.; Totak, * Haymana, Yassıören ve çevresi -Ank.) [abıcı] >

(Güzelsu, * Akseki -Ant.) [abo (II) -4] > (Karakoyun * Iğdır -Kr.) [abuca -1] > (Gökçesu -Bo.; * Safranbolu, Cumayanı -Zn.; * Araç, * Cide, * Taşköprü, * Kargı, * Tosya -Ks.; * Şabanözü -Çkr.; Kurusaray * İskilip -Çr.; Totak * Haymana, Keşanuz -Ank.) [apca] > (Keşanuz -Ank.) [apça -1] > (* Cide, * Araç -Ks.; Hasanoğlu -Ank.; * Develi -Ky.) 2. [# aba (I) -1] (DS-I: 15).

5. abışmah Susmak, afallamak, şaşırmak. (* Mucur -Nş.) (DS-I: 22).

apaşmak Şaşırmak. (Bornova -İz.) (DS-I: 286).

apışmak (II)

1. Şaşırmak, bocalamak, donup kalmak. (* Akhisar -Mn.; * Bandırma -Ba.; -Es.; Baklalı * Çatalca -İst.; Ağılı * Küre -Ks.; -Krk.)

2. Yola gelmek, yumuşamak. (* Kargı -Ks.) (DS-I: 288).

6. acamık Peygamber çiçeği. (Karaatlı * Yeşilova -Brd.) (DS-I: 37).

acımık (I) [acımığ, acımih, acimuğ -1, 2; acimuk (I) -1, 2; acimik, acimik, acumuk (I) -1, 2]

1. Çok sık dallı, acı ve fena kokulu bir yaban otu. (Çiftlik, İncesu * Dinar, İshaklı * Bolvadin -Af.; Uluğbey, * Senirkent, Kumdanlı, Sücüllü, Körküler * Yalvaç, Banus * Eğridir, Senir, İlyas * Keçiborlu, * Şarkikaraağaç -Isp.; Bunak, * Tefenni, Çerçin -Brd.; Bekilli, Ekse, Ortaköy * Çal, Çıtak, Bulkaz, * Çivril, Kösten, Başçeşme, Çardak, -Dz.; Cumayanı -Zn.; Kızılköy -To.; -Ezc.; Çepni * Gemerek -Sv.; Bektaşlı * Boğazlıyan, Kötüboynul -Yz.; Hasanoğlu -Ank.; Mahzemin -Ky.; * Karaman, Doğanbey * Beyşehir, -Kn. köyleri; Güğü * Elmalı -Ant.) [acimuğ -1] > (Tekerahma * Gürün -Sv.) [acimuk (I) -1] > (Başçeşme, Çardak -Dz.; Cumayanı -Zn.; * Çarşamba, * Terme -Sm.; * Merzifon köyleri -Ama.; * Almus köyleri, Dereköy -To.; Kalekaya, -Or.; Nefsiköseli, Haydarlı * Görele, Düzköy * Keşap -Gr.; * Kelkit köyleri -Gm.; Soğukpınar * Kangal, Yukarıkale * Koyulhisar -Sv.) [acumuk (I) -1] > (Dişli * Bolvadin -Af.; Atabey -Isp.; Çerçin -Brd.; Ekse * Çal -Dz.; * Ünye, Uzunmusa -Or.; * Koyulhisar -Sv.)

2. Çokça buğday tarlasında biten ve delice, karamuk da denilen ot ve tohumu. (Kalfa -Uş.; Yassıviran * Senirkent, Akçaşar * Eğridir -Isp.; Bunak * Tefenni, Ürkütlü * Bucak, Çerçin, Aziziye, Gökçeyaka -Brd.; Moraca, Ekse * Çal, Iğdır * Çivril -Dz.; * Savaştepe ve köyleri -Ba.; Hacıkebir, * Emet, Gecek, Beşkarış * Altıntaş -Kü.; * Sivrihisar -Es.; İğneciler *

Mudurnu -Bo.; * Çatalca köyleri -İst.; -Çr.; * Afşin -Mr.; Karaözü * Gemerek, E. Hüyük * Şarkışla, Çöplü * Gürün -Sv.; Çanılı * Ayaş, Yaraşlı, Çalış * Haymana -Ank.; Avşar aşireti, Fakıekinciliği * Pınarbaşı, -Ky.; * Bor, -Nğ. ve çevresi * Ermenek ve köyleri, Kıraman * Ereğli -Kn.; -Ada.; * Mut, * Mersin köyleri -İç.; Karadere * Gündoğmuş, Çomaklı * Korkuteli, * Elmalı -Ant.) [acımığ] > (-Brd.) [acımıh] > (Kötüboynul -Yz.; * Şereflikoçhisar -Ank.; Avşar aşireti * Pınarbaşı, Türkmen aşireti * Bünyan -Ky.) [acımuğ -2] > (* Artova ve çevresi, Kızılköy -To.; -Gm. köyleri) [acımuk (I) -2] > (-Bo.; * Safranbolu -Zn.; Giremez * Araç, Kuzyaka -Ks.; * Kurşunlu, -Çkr. ve köyleri; * İskilip, -Çr.; * Gümüşhacıköy -Ama.; * Niksar, -To.; Yavadı * Mesudiye -Or.; * Afşin, Eldelek * Elbistan -Mr.; * Koyulhisar -Sv.; -Nğ.; Bademağacı * Alanya -Ant.) [acımık] > (-Vn.) [acimik] > (* Afşin -Mr.) [acumuk (I) -2] > (Dadıç ve çevresi, Karacaagaç -Bo.; Karaözü * Gemerek -Sv.; Güzelsu * Akseki -Ant.)

3. Sütleğen. (* Çarşamba -Sm.; -Sv.)

4. Peygamber çiçeği. (Aliköy -Isp.) (DS-I: 50).

7. addırmak

1. Bir sıvıyı fışkırtmak. (Uluğbey * Senirkent -Isp.)

2. Küçük çocuklar sidiği ileri doğru fışkırtarak işemek. (Uluğbey * Senirkent -Isp.) (DS-I: 65).

attırmak

1. Meni gelmek, meni getirmek. (* Eğridir köyleri -Isp.; Uğurlu * Ermenek -Kn.)

2. Su ya da sıvı şeyler tazyikle fışkırtmak. (Uluğbey * Senirkent -Isp.; * Bor -Nğ.)

3. Ayakta işemek. (Sobran -Gm.; -Ezc. ve köyleri) (DS-I: 373).

8. ağışmak Topluca hücum etmek, sürü halinde koşmak. (* Maçka köyleri, * Akçaabat köyleri, * Vakıkebir köyleri -Tr.) (DS-I: 93).

akışmak (I) Bir yöne hep birden, toplu olarak yürümek, üşüşmek. (Yassıviran * Senirkent, * Şarkıkaraagaç -Isp.; Kuşbaba, Devri * Bucak, Güney * Yeşilova -Brd.; Garipköy * Tavas, * Çivril, Honaz -Dz.; Alamut, Sürez * Bozdoğan -Ay.; Yenice * Emet -Kü.; * Sivrihisar, Bozan -Es.; * Kilis -Gaz.; * Kırıkkale -Ank.; Avşar aşireti, Fakıekinciliği * Pınarbaşı -Ky.; * Bor, -Nğ.; Doğanbey * Beyşehir, * Ermenek ve köyleri -Kn.; * Silifke, Çiftepınar * Mersin -İç.; * Elmalı -Ant.) (DS-I: 152).

9. ağıt Yiğit. (Karacurun * Nizip -Gaz.) (DS-I: 100).

agıt [ağō (I) -3] Kuvvetli kişi, yiğit. (-Gaz.) [ağō (I) -3] > (-Dy.) (DS-I: 77).

10. alışdırmak (II) Sindirmek. (Dereçine * Sultandağı -Af.) (DS-VI: 4418).

alıştırmak

1. İki parçayı birbirine uydurmak, tutturmak (marangoz ve demirciler arasında) : Oğlum dolap kapaklarını alıştır. (* Sarayköy ve köyleri -Dz.; -Brd.; Beşkarış * Altıntaş -Kü.; * Sivrihisar -Es.; -Ks.; Genek -Çkr.; * Göksun ve köyleri -Mr.; Çanılı * Ayaş -Ank.; -Nğ.; Uğurlu * Ermenek -Kn.; -Ed.)

2. Helva şerbetini kıvamına getirmek : Mablağı (koyu şerbet) alıştırmıncaya kadar bileklerim koptu. (-Kü.)

3. [# alaflamak (II) -2]

4. Ağaçlara aşı yapmak. (-El.)

5. Hazmetmek: Yediğimi hâlâ alıştıramadım. (-Ed.) (DS-I: 221).

11. anaklamak Gözetlemek, bakmak. (-Mn.) (DS-I: 249).

alnaklamak Gözetlemek, alın doğrultusuna bakmak: Şu tepedeki büyük ağacı alnakla. (Şehsadi -Ama.; * Reşadiye -To.) (DS-I: 228).

annaklamak [anlaklamak]

1. Dikkatle etrafı araştırmak, gözetlemek. (* Çarşamba ve köyleri -Sm.; -Ama. köyleri; Kale, * Erbaa -To.; Karakuş bucağı köyleri * Ünye, Tepe, Arpaköy -Or.; * Tirebolu ve köyleri, * Keşap, * Şebinkarahisar, -Gr.; Harşit bucağı köyleri * Torul -Gm.; * Silifke -İç.) [anlaklamak] > (Arapzade * Üsküdar -İst.)

2. Bir şeyi gizlice dinlemek. (-Gr.) (DS-I: 277).

12. aratlık Dost, arkadaş, ahretlik. (Dallıca * Nazilli -Ay.) (DS-I: 300).

ehretlik Kardeş gibi tutulan kimse. (* Antakya -Hat.) (DS-III: 1690).

13. avınak ıslatan Ahmak ıslatan. (* Acıpayam -Dz.) (DS-I: 383).

avanah ıslatan Ahmak ıslatan, ince ince yağın yağmur. (* Boyabat -Sn.; * Divriği -Sv.) (DS-I: 375).

14. avive Yeşil ve sert kabuklu mayıs böceği. (Korucu * İvrindi -Ba.) (DS-I: 384).

avava [avavi] Yeşil sert kabuklu bir çeşit böcek, mayıs böceği. (Dodurga * Bozöyük -Bil.) [avavi] > (* İznik -Brs.; -Bil.) (DS-I: 378).

15. ayıapalağı

1. Şişman, hantal, çirkin. (-Gaz.)
2. Kaba konuşan. (-Gaz.) (DS-VI: 4436).

ayı balağı

1. Ayı yavrusu. (Dereçine * Sultandağı -Af.)
2. Kaba, tembel, hantal. (Dereçine * Sultandağı -Af.) (DS-VI: 4436).

ayı balağı İri, hantal adam : Ne dimişler de kızcağızı o ayı balağına virmişler! (* Bor -Nğ.) (DS-I: 416).

16. azıntı Soyтары, serseri. (Taşburun * Iğdır -Kr.) (DS-I: 438).

azıntı

1. İşe yaramıyan ve nerden geldiği belli olmıyan, serseri. (-Gm.; Ören * Akçadağ -Ml.; Hiyam * Nizip -Gaz.; Afşin -Mr.; * Bor -Nğ.)
2. Zorba, azgın. (* Merzifon -Ama.; -Gaz.)
3. Azıtılmış hayvan. (Akçaşar * Eğridir -Isp.; * Merzifon -Ama.; * Ağın, * Keban -El.; * Göksun -Mr.; * Gürün -Sv.; * Bor köyleri -Nğ.; -Ada.)
4. Cinsi, soyu bozulmuş şey. (Hiyam * Nizip, -Gaz.) (DS-I: 440).

17. badiya Büyük yemek kabı. (* Refahiye -Ezc.) (DS-VI: 4441).

badiye (I) [badiya, badiya, badya, batıya, bayda (I), bayde]

1. Büyük bakır kab, çorba tası, ağzı dar, dibi geniş yağ kabı, yemek kabı, büyük bakır tencere. (* Şebinkarahisar, * Alucra -Gr.; Ara * Şiran -Gm.; Mollaveyis * Pazar -Rz.; * Şavşat köyleri, Ersis * Yusufeli -Ar.; -Kr.; Zevker * Refahiye, -Ezc. ve çevresi; -Md.; -Dy.; Aşağıcumafakılı * Sorgun -Yz.) [badiya] > (-Kr.; Pişkidağ, * Refahiye -Ezc.; -Dy.; -Gaz.) [badiya] > (* Yusufeli, * Şavşat köyleri, Bağlıca * Ardanuç -Ar.) [badya] > (* Erciş -Vn.; Karayakup * Suşehri -Sv.) [batıya] > (* Antakya -Hat.) [bayda (I)] > (Efte -Ama. ve köyleri; * Yusufeli -Ar.; Kızılçakçak * Arpaçay, Taşburun * Iğdır, İrişli, Bayburt * Sarıkamış, -Kr.; Yoncalı * Doğubayazıt -Ağ.; Tutmaç -Sv.) [bayde] > (Ersis * Yusufeli -Ar.; Keçek, Oltu -Ezm.)

2. Yayvan, kulpsuz toprak çanak. (-Ed.) (DS-I: 470).

18. bağış Baykuş. (* Gürün -Sv.) (DS-I: 472).

bağış [beyguş] Baykuş. (Hasanoğlu -Ank.) [beyguş] > (* Iğdır -Kr.) (DS-I: 579).

19. bağır geçmek Uyuklamak. (-Nğ.) (DS-I: 479).

bağır geçmek (I) Uyuklamak, içi geçmek. (Bozan -Es.; Yeniköy -İst.; * Zile -To.; * İnebolu -Ks.; Gemerek * Şarkışla -Sv.; * Boğazlıyan -Yz.; * Bünyan -Ky.; -Nş.; Bahçeli * Bor -Nğ.) (DS-I: 485).

20. balat (I) Fincan tepsisi. (-Mğ.) (DS-I: 500).

bolat (II) Fincan tepsisi. (Ahiköy -Ank.) (DS-I: 734).

21. balık (I) Kedi yavrusu. (-Ezm.) (DS-I: 504).

balak (I) [bala (I) -3, balağ (II), balağ (I) -1, 2; ballak]

1. Manda yavrusu, malak. (Sücüllü * Yalvaç -Isp.; Garipköy * Tavas -Dz.; Çulhan * Bozdoğan -Ay.; Ağılı * Küre -Ks.; * Eskipazar -Çkr.; Çıkrık * Mecitözü, İbik, * İskilip, İmat * Alaca, Satıyüzü, -Çr.; Engiz, * Bafra, * Çarşamba köyleri -Sm.; * Merzifon ve köyleri, Zana, Sarayözü, Ezine, Ilısın, Efte, Zığala -Ama.; * Turhal, Andıran * Taşova, Çamlıbel * Artova, Çilehane * Reşadiye, * Niksar, * Zile ve köyleri, Almus -To.; Karakuş bucağı köyleri * Ünye, Danışman * Fatsa, Salman * Akkuş, Sarıca * Gölköy, -Or.; * Kelkit -Gm.; * Doğubayazıt -Ağ.; -El.; -Ur.; Hacıilyas, * Koyulhisar, * Zara, Çepni, Karaözü * Gemerek, * Şarkışla, *

Kangal, * Yıldızeli, Celikanyurt, Çöplü, * Gürün, -Sv.; Çokradan * Çayıralan, * Yerköy, Küçükboymul, Gökçekışla, -Yz.; * Avanos, Köşker, Zekere -Krş.; * Bünyan, * İncesu, * Pınarbaşı, Köy -Ky.; * Bor -Ng.; -Kn.) [bala (I) -3] > (-Ezm.) [balağ (II)] > (* Iğdır -Kr.) [balağ (I) -1] > (Taşburun, * Iğdır, Kızılçakçak * Arpaçay -Kr.; Çepni * Gemerek, * Kangal ve köyleri, * Gürün -Sv.; Sarıhamzalı, * Sorgun -Yz.) [ballak] > (-Ky.; -Ay.)

2. Tavşan yavrusu. (* Urla -İz.; -Sv.; -Krş.; Kemerhisar, Ulukışla, * Bor, -Ng.; Alibey * Çumra, Ayaslar, Balkı * Ilgın, Akait, Sille, Bisse, -Kn.) [balağ (I) -2] > (* Mucur -Krş.)

3. Ayı yavrusu. (-Ezm.; -El.; Karakuş bucağı köyleri * Ünye -Or.)

4. Kedi yavrusu. (Müsellim, Yapraklı -Çkr.; * İskilip -Çr.; -Ezm.; * Beşiri -Sr.)

5. [# bala (I) -1] (DS-I: 497).

22. bas bıçağı Ustura. (Kıratlı * Dikili -İz.) (DS-I: 538).

baş bıçağı [baş bıcâ, baş bıcağ, baş bıçağı, baş buçağı] Ustura. (* Eşme köyleri -Uş.; * Eğridir köyleri -Isp.; Devri, Ürkütlü * Bucak -Brd.; * Sarayköy köyleri, Iğdır * Çivril, * Buldan köyleri, * Çal, Yukarıkaraçay * Acıpayam, Kösten -Dz.; Kırcağlı * Nazilli, * Bozdoğan, Alanlı -Ay.; Tepeköy * Torbalı -İz.; Minnetler -Ba.; Yenice * Emet -Kü.; * Sivrihisar köyleri, Tokat, Bozan -Es.; Tepe * Seben -Bo.; Muradiye, Taşköprü, Elmalı -Rz.; * Afşin -Mr.; Hisarcık * Yayladağı -Hat.; * Gürün, * Kangal köyleri -Sv.; Solakuşağı * Şereflikoçhisar -Ank.; Afşar köyleri * Pınarbaşı, * Bünyan -Ky.; Çukurkuyu * Bor -Ng.; Çukurbag, Uğurlu * Ermenek -Kn.; * Anamur -İç.; Pirhasanlar * Elmalı, Karadere * Gündoğmuş, Karaveliler -Ant.; * Milas, Yerkesik -Mğ.) [baş bıcâ] > (* Şereflikoçhisar -Ank.) [baş bıcağ] > (Güney * Yeşilova -Brd.) [baş bıçağı] > (* Kurşunlu -Çkr.) [baş buçağı] > (Doğanbey * Beyşehir -Kn.) (DS-I: 555).

23. başdak (II) Başı açık: Başdak yemek yemek günah sayılır. (Çıkrık * Mecitözü -Çr.) (DS-I: 556).

başlak (II) [başlak (II)] Başı açık. (* Merzifon -Ama. ve köyleri) [başlak (II)] > (* Merzifon ve köyleri -Ama.) (DS-I: 562).

24. batırmak

1. Kuru meyveyi ıslatmak, yıkamak. (Dereçine * Sultandağı -Af.)

2. Kire bulamak. (Dereçine * Sultandağı -Af.) (DS-VI: 4451).

batarmak (I) Kirletmek, pisletmek: Odayı baturdunuz. (Anaraş * Sürmene -Tr.) (DS-I: 573).

25. bıçkı Testere. (Afşar, Pazarören * Pınarbaşı -Ky.) (DS-VI: 4458).

mıçkı Testere. (Çilehane * Reşaiye -To.) (DS-IV: 3179).

mışkı Bıçkı, testere. (Evciler * Dinar -Af.) (DS-IV: 3193).

pışkı Testere. (* Iğdır -Kr.) (DS-VI: 4649).

bışkı

1. Testere. (Yusufça * Gölhisar -Brd.)

2. Dişli, eğri bir çeşit bağ bıçağı. (Dereçine * Sultandağı -Af.) (DS-VI: 4459).

26. bıdık (I) Deve yavrusu. (* Eşme -Uş.) (DS-VI: 4458).

bodik [boduk (II) -2] Deve yavrusu. (-Uş.) [boduk (II) -2] > (* Emirdağ -Af.) (DS-VI: 4463).

potuk (II) Deve yavrusu. (* Silifke -İç.) (DS-VI: 4654).

boduk (I) [bocuk (II) -1, bodak -2, bodan (II), bodanak -1, 2; bodar, bodê, bodi (I), bodik -1, bodu (IV), boduç (II), boduğ -1, 2; borum, bortlak, bot (III), bota, botlak -1, botuk, bödü (II) -2, bödük (IV), budanak]

1. Deve yavrusu. (Dereçine, İshaklı * Bolvadin, * Sandıklı -Af.; Kızılcabölük, Beylerli, * Sarayköy ve köyleri, Yenice, Dalama, Burhaniye * Nazilli, * Bozdoğan köyleri -Ay.; * Afşin, Çoban * Andırın, Taşoluk * Göksun -Mr.; Kırıkhan, Amik, Gâvurdağı -Hat.; Solakuşağı * Şereflikoçhisar, Kuruçay * Çubuk -Ank.; Ortaköy, * Mucur, Ömerhacılı * Kaman -Krş.; * Develi ve köyleri, Karahisar * İncesu, -Ky.; -Nş.; Madenşeyhleri, Kemerhisar, * Bor, -Nğ.; Tömek, Kızıllar, * Karaman, Zanapa * Ereğli, Yendiğin * Ilgın, Selki, * Sultaniye, Sille, Argıthanı, Eğirler, Batsa, * Aksaray, * Beyşehir köyleri, * Karaman, Akçalar * Seydişehir, Kayalı, Çavuşköy * Ilgın, * Ereğli -Kn.; * Kozan, Doğanbeyli -Ada.) [bocuk (II) -1] > (Balıbey -Mn.; -Kü.) [boduç (II)] > (* Uluborlu -Isp.) [boduğ -1] > (Karaözü * Gemerek -Sv.) [bodan (II)] > (Yenişarmuma * Şarkikaraağaç -Isp.; * Beyşehir -Kn.) [bodanak -2] > (-Ank.) [bodê] > (Selimiye * Milas -Mğ.) [bodi (I)] > (Kuşbaba * Bucak -Brd.; Akçalar * Seydişehir, Ortaca * Akşehir -Kn.) [bodik -1] > (* Emirdağ, Akça, İncesu * Dinar -Af.; İğdecik -Isp.) [bodu (IV)] > (Aydoğmuş -Isp.; * Ermenek -Kn.; * Kaş -Ant.)

[bortlak] > (Karahisar * İncesu -Ky.; -Nş.; -Nğ.) [borum] > (Kızılca * Tavas -Dz.) [bot (III)] > (Kamlık * Havza -Sm.) [bota] > (Argıthanı * Ilgın -Kn.) [botlak] > (-İst.; Karahisar * İncesu -Ky.; Kemerhisar * Bor -Nğ.) [botuk] > (* Boyabat -Sn.; -Gaz.) [bödü (II) -2] > (Çobansa * Fethiye -Mğ.) [böduk (IV)] > (Uğurlu * Ermenek -Kn.; Dont * Fethiye -Mğ.)

2. Ayı yavrusu. (Hocalar * Sandıklı -Af.; Yassıvıran, Uluğbey * Senirkent, * Keçiborlu köyleri -Isp.; Örencik * Yeşilova, Aziziye, Yazıköy -Brd.; * Tavas, * Sarayköy ve köyleri, İğdir * Çivril, * Çal -Dz.; * Arapkir -Ml.; * Avanos -Krş.; İğdeli * Gemerek -Sv.; Emirler, * Bala, Güdül, Solakuşağı * Şereflikoçhisar -Ank.; Genezin * Avanos -Krş.; * Bünyan -Ky.; -Nş.; * Bor -Nğ.; Alan, Damlapınar * Beyşehir, * Karaman, Uğurlu, * Ermenek -Kn.; Harkastığı * Kadirli, Kürkçüler, Misis, * Kozan -Ada.; * Mut, Sabak, * Silifke -İç.) [bodak -2] > (-Bo.; -Çkr.) [bodanak -1] > (-Bo.) [bodar] > (Ağlı * Küre -Ks.) [boduğ -2] > (* Mucur -Krş.) [budanak] > (-Bo. ve çevresi)

3. Küçük çocuk. (-Bo.)

4. Genel olarak hayvan yavrusu. (İğneciler * Mudurnu, * Düzce -Bo.)

5. [# badak (II) -3] (DS-I: 720).

27. birekmek Toplanmak, birikmek. (Ceylan * Fethiye -Mğ.) (DS-I: 699).

bürükmek Birikmek. (Akçakavak -Bo.) (DS-I: 829).

28. bocut (II) Kısa boylu, kötü insan. (Saray -Çkr.) (DS-I: 716).

bucud (II) Kısa boylu adam. (-Çr.) (DS-I: 777).

29. büğüt Hile. (Aşağılıca -Es.) (DS-I: 814).

büyüt Hile. (-Es.) (DS-I: 833).

30. cındal Kedi yavrusu. (Çayağzı * Şavşat -Ar.) (DS-II: 919).

cındal (I) Kedi yavrusu. (Çayağzı * Şavşat -Ar.; * Ardahan ve çevresi -Kr.; Karaözü * Gemerek, * Şarkışla -Sv.) (DS-II: 977).

31. cingatmak Tepmek, çifte atmak: Bu hayvan cingatır hâ! Yanına sokulma. (* Bozdoğan - Ay.) (DS-II: 920).

cirkatmak Tepmek. (* Bozdoğan -Ay.) (DS-II: 931).

32. cıntıyan Şalvar. (* Çumra -Kn.) (DS-II: 924).

cıntıyan

1. Kadınların giydikleri şalvar. (Bulamaz -Kn.)

2. Gömlek. (-Ank.) (DS-II: 1183).

33. cincele İyi cins mantar. (Himmetoğlu -Zn.) (DS-II: 975).

cincile İyi cins mantar. (Berk, İğneciler * Mudurnu, * Düzce -Bo.; -İst.; Karlı * Gerze -Sn.; * Lerdüğe -Sm.; -Tr.; Peçenek, Gürcü * Kızılcahamam -Ank.) (DS-II: 976).

34. cinit Keten tohumu. (-Ks.) (DS-II: 981).

cimit (I)

1. Keten tohumu. (-Brs.; * Taşköprü -Ks.; * Çerkeş -Çkr.)

2. Keten tohumundan yapılmış hayvan yemi. (* İnebolu -Ks.) (DS-II: 973).

35. coruklamak (II) Uyuklamak. (İsahacılı -Ada.) (DS-II: 1003).

cunuklamak Uyuklamak. (* Yalvaç -Isp.) (DS-II: 1017).

36. cöre Erkek atmaca. (Aybastı -Or.) (DS-II: 1007).

cura (IV) [cure (II)]

1. Erkek atmaca. (Mapavri -Rz.; Taşoluk -Mr.; * Kozan -Ada.; İncekum * Silifke -İç.)
[cure (II)] > (Limanköy * Çayeli -Rz.)

2. Doğan. (-Ada.)

3. Yaban ördeği yavrusu. (Cenciğe -Ezc.) (DS-II: 1018).

37. cunk kuşu Baykuş. (Yukarıkaraçay * Acıpayam -Dz.) (DS-II: 1017).

conk kuşu [con kuşu] Baykuş. (Bulkaz * Çivril -Dz.; Dont * Fethiye -Mğ.) [con kuşu] > (Kerem * Burhaniye -Ba.; Çiftepınar * Mersin -İç.) (DS-II: 999).

38. çafılamak [çafilamak] Tırmalamak. (-Rz.) [çafilamak] > (Limanköy * Çayeli, Güney * İkizdere -Rz.) (DS-II: 1033).

çakılamak Tırmalamak. (-Rz.) (DS-II: 1043).

39. çamtı (II) Tavan. (* Şebinkarahisar -Gr.) (DS-II: 1066).

çamdı [camdı]

1. Tavan. (* Zile -To.; * Alucra -Gr.; -Tr.; * Yıldızeli, Şarkışla -Sv.; -Ky.) [camdı] > (* Zile -To.; Denizli, Beşikdüzü * Vakfıkebir -Tr.; -Sv.)

2. Pencere. (Korkut -Sv.)

3. Duvar. (Kargı * Araç -Ks.; * Boyabat -Sn.; * Zile -To.; -Sm.; * Ünye -Or.) (DS-II: 1064).

40. çedeme Keten tohumu. (Türkmen aşireti * Pınarbaşı -Ky.) (DS-II: 1105).

çedene (I) [cedene, çetene (I) -1, 2; çetine]

1. Kendir, kenevir tohumu: Bu sene bizim kendirler çok iyi idi, çedenesi çok çıktı. (Çıkrık * Mecitözü -Çr.; -Sn.; * Merzifon -Ama.; -To.; Tamzara * Şebinkarahisar -Gr.; * Iğdır -Kr.; Cinis * Aşkale, * Pasinler, Mördülük -Ezm.; * Refahiye ve çevresi -Ezc.; -Ağ.; * Erciş -Vn.; -Bt.; Besire -Sr.; * Kulp -Dy.; -Ur.; Karaözü * Gemerek, * Kangal, * Gürün, * Yıldızeli, * Divriği -Sv.; Gökdere, Çulhalı * Akdağmadeni, * Boğazlıyan -Yz.; * Bünyan, Zencidere -Ky.; * Bor -Nğ.; Akçaviran -Kn.; -Ada.) [cedene] > (-İst.; -Ezc. köyleri) [çetene (I) -1] > (* Kurşunlu -Çkr.; -Çr.; * Merzifon ve köyleri -Ama.; -Ezc.; * Kangal ve köyleri -Sv.; Külekçi * Çayıralan -Yz.; Karamidere * Şereflikoçhisar -Ank.; -Krş.; Zencidere -Ky.; -Nş.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Ereğli -Kn.) [çetine] > (-Nğ.; * Seydişehir -Kn.)

2. Keten tohumu. (* Şebinkarahisar -Gr.; -Vn.; Karaözü * Gemerek -Sv.; Sarıhamzalı * Sorgun -Yz.)

3. Sakız ağacı meyvesi. (-İst.; * Alucra -Gr.; Zana -Ama.; Kesirik, -El.)

4. Çam kozalağı. (Aksaray -İst.; -Mr.; ve çevresi, Hisarcık * Yayladağı -Hat.) [çetene (I) -2] > (Ziyere -Ama.; * Antakya -Hat.)

5. Buğday kavurgası. (Gülabi -Yz.) (DS-II: 1105).

41. çellig Çocukların çelik çomak oyununda kullandıkları küçük değnek. (-Brd.) (DS-II: 1124).

çellik (I)

1. Çocukların çelik çomak oynadıkları değnek : Benim çellik derenin öbür tarafına düştü. (Çeltek, Kavak * Yeşilova, Başpınar * Tefenni, Kozluca, Çebiş -Brd.; Bereketli, Kızılca * Tavas, Bekilli * Çal, * Acıpayam -Dz.; Eymir * Bozdoğan -Ay.; Ersis * Yusufeli -Ar.; * Nazimiye -Tn.; * Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri -Hat.; * Ermenek -Kn.; * Anamur, Hamam * Mut, Mezitli * Mersin ve köyleri -İç.; Kışla * Elmalı, Güzelsu * Akseki -Ant.; * Milas -Mğ.)

2. [# çelik (VIII)] (DS-II: 1124).

42. çeltermek Kızgın kızgın bakmak, büyüklere karşı gelmek : İnsanın yüzüne ne çelterip duruyorsun. (* Taşköprü -Ks.) (DS-II: 1126).

çelemek (IV) [celermek (II) -1, 2; çellemek (I), certlemek]

1. Sinirlenerek gözlerini açıp bağlamak. (Yassıvıran * Senirkent, * Uluborlu, Bozanönü, Tahtacı -Isp.; -Çkl.; -Bo.; Karakuş bucağı ve köyleri * Ünye -Or.; Ardahan * Hekimhan -Ml.; Kışla * Elmalı -Ant.) [celermek (II) -1] > (-Gm.; Sulutaş -Kn.) [certlemek] > (* Keşap -Gr.)

2. Büyüklere karşı gelmek : Terbiyesiz çocuk babasına çelermeye başlamış. (* Kurşunlu -Çkr.; -Sv.; -Mğ.) [celermek (II) -2] > (Akyoma -Gr.) [cellemek (I)] > (* Mudurnu -Bo.; -Gr.) (DS-II: 1121).

43. çemlik (II) Kaplıca. (-Kr.) (DS-II: 1131).

çelmik (VI) [celmik (II), çelmiyh] Ilıca, kaplıca. (* Erciş -Vn.) [celmik (II)] > (* Şiran -Gm.) [çelmiyh] > (* Iğdır -Kr.) (DS-II: 1126).

çömrük (I) Kaplıca. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1288).

çörmük (II) Kaplıca. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1293).

44. çerkelez Sincap. (* Yalova -İst.) (DS-II: 1146).

çekelez (I) [cökelez, **çakaloz (II)**, **çekelebüz**, **çekeles**, **çekeleviz**, **çekelevuz**, **çekelevuz**, **çekelos**, **çekeloz**, **çekenez**, **çekgaleviz**, **çöçeler**, **çökeles**, **çökelez (I)**, **çökölöz**] Sincap. (Fındıklı, Orhanlar * Balya -Ba.; Karakoca -Çkl.; Arıcaklar, Kasımlar * Gölpazarı, Zeyve * Söğüt -Bil.; Olokman * İnegöl, Cumalıkızık -Brs.; Ereğli * Karamürsel -Kc.; * Düzce -Bo.; * Geyve -Sk.; -İst.; Çayırhan * Nallıhan, * Beypazarı, Keşanuz -Ank.; -Ed.; Çavuşköy * Babaeski -Krk.) [cökelez] > (Solaklar -Kc.; * İskilip -Çr.; * Boyabat -Sn.) [çakaloz (II)] > (* İznik -Brs.) [çekelebüz] > (Nişantaşı -İst.) [çekeles] > (Saraycık -Çkl.) [çekeleviz] > (Karacasu * Mudurnu -Bo.; * Kartal -İst.) [çekelevuz] > (Hacıahmet * Düzce -Bo.) [çekelevuz] > (-Kc.; -Bo.) [çekelos] > (* Yalova -İst.) [çekeloz] > (-İst.) [çekenez] > (Kozlucıran -Brs.) [çekgaleviz] > (İğneciler * Mudurnu -Bo.) [çöçeler] > (Terzili * Bafra -Sm.) [çökeles] > (Kurtdoğan * Kartal -İst.; Ağaköy * Safranbolu -Zn.; -Ks.) [çökelez (I)] > (* Kandıra, Tavşancıl * Gebze -Kc.; Darıyeri * Düzce -Bo.; -Zn. ilçe ve köyleri; Karabüzey * Araç, * Daday, -Ks.; * Çerkeş -Çkr.; * İskilip -Çr.; * Boyabat -Sn.; -Nğ.; -Kn.; -Ada.) [çökölöz] > (* Safranbolu -Zn.) (DS-II: 1109).

45. çevşek Çakıllı toprak. (-Or.) (DS-II: 1155).

çeyşek (I) Taşlı, kumlu yer. (* Ayaş -Ank.) (DS-II: 1156).

çağşak (I) [çahrağ yer, **çahşak (II)**]

1. [# çağıllı]

2. Aşınarak dökülmüş dağ veya duvar yığıntısı, moloz. (Binbirdirek -İst.; -Nğ.; * Hadım, Tepelice * Ermenek -Kn.; Orman * Akseki -Ant.; -İç.)[çahrağ yer] > (Uluşiran * Şiran -Gm.) [çahşak (II)] > (-Ml.) (DS-II: 1038).

çavşak

1. Küçük çakıllı tarla. (-Ada.)

2. Tarlalardaki taş yığını. (* Mecitözü -Çr.) (DS-II: 1095).

çayrak (III) [çayşak] Otlı ve çakıllı düz toprak. (-Gm.; Azaplı * Kadirli -Ada.) [çayşak] > (Gönen -İsp.) (DS-II: 1098).

46. çıbın Sinek. (-Çkl.) (DS-II: 1158).

çibin Sinek. (Kerkük) (DS-VI: 4481).

47. çinkıl (II) Koyunların sütünü sağmak için kullanılan küçük bakraç. (* Şereflikoçhisar -Ank.) (DS-II: 1182).

çingıl (III) [çingır (III), cıngın, cinkil (II), çingıl (V)] Su veya süt taşınan kap, kova, bakraç. (Hüyük * Şarkışla -Sv.; Bektaşlı -Yz.; Solakuşağı * Şereflikoçhisar -Ank.; Seyfe * Mucur -Krş.; * Bor -Nğ.) [çingır (III)] > (Kızılçakçak * Arpaçay -Kr.) [çingırı] > (İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.) [cinkil (II)] > (Beyçayır * Ezine -Çkl.) [çingıl (V)] > (-Kn.) (DS-II: 921).

çingil (II) [çingil (IV), çitil (III)] Küçük bakraç. (Yılanlı * Eğridir -Isp.; Germencik * Karaağaçlı -Ay.; Uluşiran * Şiran -Gm.; -Kr.; -Ky.; Yeniköy * Ereğli, Kuşca * Cihanbeyli, * Karaman -Kn.; Bahçeli * Bor -Nğ.; Mankit * Ceyhan -Ada.; İncekum, Uzuncaburç * Silifke, Tahanlı, Darısekisi * Mersin, * Tarsus -İç.; * Serik, Temre * Kaş -Ank.) [çingil (IV)] > (Köseler * Eşme -Uş.; İlyas * Keçiborlu, Atabey -Isp.; Tokat -Es.; * Yalova -İst.; Büğdüz * Saimbeyli -Çr.; * Boğazlıyan -Yz.; Avşar aşireti * Pınarbaşı -Ky.; Şabanözü, Polo -Ank.; -Nş.; * Karaman -Kn.) [çitil (III)] > (-Gaz.; * Göksun, Hartlap -Mr.; Adiller * Ermenek, Morcalı * Karaman, Boyalı -Kn.; * Kadirli -Ada.; * Alanya, Apturrahmanlar * Serik, Kızılağaç -Ant.) (DS-II: 1227).

48. çısan Sarmaşık. (Güneyce -Rz.) (DS-II: 1191).

çısan [çişan] Sarmaşık. (Şimşirli, Güneyce * İkizdere -Rz.) [çişan] > (-Rz.) (DS-II: 1239).

49. çorti Lahana turşusu. (-Bt.) (DS-II: 1273).

çörtü Lahana turşusu. (-Bt.; -Mş.) (DS-II: 1295).

50. çöm (II) Demet. (Rumeli göçmenleri -İst.) (DS-II: 1284).

çom (I) [çokum (I) -1]

1. Küme, topluluk. (* Bolvadin -Af.; * Tefenni -Brd.; Yazır * Acıpayam, İsabey * Çal, Kızılhisar -Dz.; Çupan -Ba.; Duğla * Karacabey -Brs.; * Ermenek -Kn.; Kışla * Elmalı -Ant.; * Milas -Mğ.; -Ed.; Çavuşköy * Babaeski, * Lüleburgaz -Krk.) [çokum (I) -1] > (* Eşme ve

köyleri -Uş.; Karataş * Sarayköy -Dz.; Şambayat -Ank.; Civanyaylağı * Mersin, Dere * Mut -İç.)

2. Ot veya çalı kümesi. (Çavuşlu * Bayramiç -Çkl.; Korucuköy * İpsala -Ed.)
3. Demet, deste, çiçek demeti. (Kemaller, Rusçuk, Şumnu, Bulgaristan)
4. Bir tutam. (* Vize -Krk.) (DS-II: 1264).

51. dabmak Tapmak. (-Gaz.) (DS-II: 1316).

tapmak (III) Bir şeye tutkun olmak, düşkünlük göstermek: Bizim çocuk bir oyuna taptı ki dersi falan bıraktı. (-Nğ.) (DS-V: 3830).

52. dabranmak Davranmak. (* Antakya -Hat.) (DS-II: 1316).

davranmak

1. Acele etmek, çabuk olmak. (Körküler * Yalvaç, * Eğridir köyleri -Isp.; Yayla * Tefenni, Kozluca, Hacılar -Brd.; Sürez * Bozdoğan -Ay.; * Görele ve köyleri, Arageriş -Gr.; Hacavera * Maçka -Tr.; Uluşiran * Şiran -Gm.; * Varto -Mş.; Tekir * Silifke -İç.)
2. Hazırlanmak, hazır olmak. (* Bozdoğan -Ay.; * Bornova -İz.; * Tirebolu -Gr.; -Rz.; -Kr. ve köyleri; * Refahiye çevresi -Ezc.; -Mğ.)
3. Canlanmak : Bizim kovanlar bu sene erkenden davrandı. (-Rz. ve çevresi)
4. Kıpırdamak. (* Edremit -Ba.; -Tr. ilçeleri; Çayırılı * Haymana -Ank.) (DS-II: 1381).

53. dabruka Darbuka. (-Ml.) (DS-II: 1316).

tarbuka Darbuka. (Müsgebi * Bodrum -Mğ.) (DS-VI: 4742).

54. dağanak Dağınık. (Ağlasun -Brd.) (DS-II: 1322).

dâğnak (II) Dağınık. (Çayağzı, * Silifke -İç.) (DS-II: 1325).

55. dakika Dakika. (Ulukışla * Bor -Nğ.) (DS-VI: 4484).

dagga [dahga, dakga, degiye, deḡge, dekke (I)] Dakika. (Kesirik -El.) [dahga] > (Koyundere * Ahıska -Kr.) [dakga] > (-Çkr.; -Gaz.) [degiye] > (* Iğdır -Kr.) [deḡge] > (-Kr.) [dekke (I)] > (* Antakya -Hat.) (DS-II: 1321).

56. dakguz Dokuz. (* Iğdır -Kr.) (DS-II: 1331).

dohğuz [dohuz, dokguz, dokkuz] Dokuz. (Koyundere * Ahıska -Kr.) [dohuz] > (-Gaz.) [dokguz] > (Zarşat -Kr.) [dokkuz] > (* Antakya -Hat.) (DS-II: 1540).

57. danışık (II) Bildik, tanıdık : Kemerde bizim danışık vardı, bizi hiç bilmezlikten geldi. (Yayla * Tefenni -Brd.) (DS-II: 1361).

tanışık [tanısık, tanış, tanışığ] Bildik, ahabap. (* Gelendost, İğdecik * Eğridir ve köyleri -Isp.; Çerçin -Brd.; Yukarı Seyit * Çal, Çöplü * Çivril -Dz.; Kılıkış -İz.; Yeniköy -Ba.; Tokat -Es.; * Kandıra -Kc.; * Akyazı ve çevresi -Sk.; * Kurşunlu -Çkr.; * İskilip -Çr.; * Çarşamba -Sm.; -Tr. ve çevresi; -Rz.; Adakale * Ardanuç -Ar.; * Nizip, -Gaz.; * Antakya -Hat.; Hacıilyas * Koyulhisar, Maksutlu * Şarkışla, -Sv.; Çanıllı * Ayaş -Ank.; Afşar köyleri * Pınarbaşı -Ky.; * Bor, -Nğ.; * Ermenek -Kn.; * Mut ve köyleri -İç.; * Milas -Mğ.; * Lüleburgaz -Krk.) [tanısık] > (Bayadı -Or.) [tanış] > (* Düzce -Bo.; Yavuz * Şavşat -Ar.; * Arapkir -Ml.) [tanışığ] > (-Brd.) (DS-V: 3822).

tanışık [tanış] Bildik, tanıdık. (* Yalvaç -Isp.; -Yz.) [tanış] > (Gölkonak, Yenişar * Şarkikaraağaç -Isp.; * Iğdır -Kr.) (DS-VI: 4739).

58. danksı manksı Darmadağınık. (* Maçka -Tr.) (DS-II: 1362).

tanksı manksı Darmadağınık, karmakarışık. (* Maçka -Tr.) (DS-V: 3823).

59. danlamak (II) Sabahlamak : Bu gece dizime bir ağrı girdi, gözüme uyku girmedi, danladım. (-Çr.) (DS-II: 1363).

tanlamak (I) Sabahlamak. (-Çr.) (DS-VI: 4739).

60. dañyili Sabah rüzgarı. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1364).

tanyeli Tan vakti esen yel. (Keşanuz * Ayaş -Ank.; Bor -Nğ.; May -Kn.) (DS-V: 3824).

61. dars Sıkıntı, üzüntü, eziyet. (Köşker -Krş.) (DS-II: 1372).

darz Eziyet. (Köşker -Krş.) (DS-II: 1374).

62. dartmak (I) Uyuqlamak. (Çayağzı * Şavşat -Ar.) (DS-II: 1373).

tartmak (IV) Uyuqlamak. (* Ardanuç -Ar.) (DS-V: 3838).

63. davan (II) Tavan. (-Rz. ve çevresi) (DS-II: 1378).

tovan Tavan. (* Akçakoca -Bo.) (DS-V: 3976).

tuvan (I) Tavan. (Genek * Yatağan -Mğ.) (DS-V: 4004).

64. debrenmek Kımıldanmak : Ne yerinde debrenip duruyorsun. (-Yz.) (DS-II: 1396).

teprenmek (I) [tebrelmek, tepmek (II) -1, tepreşmek (I)]

1. Yerinden oynamak, kımıldamak. (* Gelendost -Isp.; Narlıdere * Buldan -Dz.; -İz.; * Alaşehir -Mn.; Tokat -Es.; * Çarşamba -Sm.; -Tr.; -Rz.; ve köyleri; Akarsu * Ardanuç, Erkinis * Yusufeli -Ar.; -Ezm.; -Dy.; -Sv.; -Nğ.) [tebrelmek] > (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) [tepreşmek (I)] > (Kösten, Honaz -Dz.; * Bergama -İz.; * Alaşehir -Mn.; * Akyazı ve çevresi -Sk.; * Merzifon ve köyleri -Ama.; -Tr.; -Rz.; Çavdarlı * Şavşat -Ar.; -Sv.; -Nğ.; * Bodrum -Mğ.)

2. Tekme atmak, tepinmek. (Narlıdere * Buldan -Dz.; * Alaşehir -Mn. ve çevresi) [tepmek (II) -1] > (* Düzce -Bo.; Aliköy * Çaycuma -Zn.; Vazıldan * Divriği -Sv.) (DS-V: 3888).

65. degmek (I)

1. Dokunmak, hasta etmek : Çocuğa yemek degmiş. (* Zile -To.)

2. Vurmak, çarpmak : Ali'ye güneş degmiş. (* Zile -To.) (DS-II: 1400).

dêmek (III) Değmek, dokunmak. (Hasanoğlu -Ank.; * Fethiye ve köyleri -Mğ.) (DS-II: 1416).

temek (II) Dokunmak, değmek: Ali başıma tedi. (Kaya -Mğ.) (DS-V: 3876).

66. dekmük Tekme. (-Or.) (DS-VI: 4485).

tehmik Tekme, çifte. (-Kr.) (DS-VI: 4748).

tekmük Tekme. (-Sm.) (DS-V: 3868).

depik (I) [debmik, dehme, dekmik, dekmük, depme (I), depmik, depmük, depük (I)] Tekme, çifte : Beygir çocuğu bir depikte yıktı. (Sürez * Bozdoğan -Ay.; Bademli * Dikili, * Ödemiş köyleri, * Kiraz köyleri -İz.; * Alaşehir ve köyleri -Mn.; Kongurca * Savaştepe -Ba.; -Es.; -Ks. ve çevresi; * Kargı -Çr.; * Zile -To.; Aşudu * Darende -Ml.; Haval, * Kilis, -Gaz.; * Afşin -Mr.; * Antakya, Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri * Reyhanlı, * Dört Yol -Hat.; Karaözü * Gemerek, * Kangal ve köyleri -Sv.; Gökdere * Akdağmadeni -Yz.; Türkmen, Avşar aşiretleri, Pazarören, Yeniköy * Pınarbaşı, * Bünyan -Ky.; -Nş.; * Bor -Nğ.; * Ereğli -Kn.; Gâvurdağı * Cebelibereket, Ergin -Ada.; İncekum * Silifke, Hacıhamzalı, Gülek * Tarsus, * Mut köyleri -İç.) [debmik] > (Çanılı * Ayaş -Ank.) [delime] > (İğneciler * Mudurnu -Bo.) [dekmik] > (* Ağın, * Keban -El.; Vazıldan * Divriği -Sv.; -Nğ.) [dekmük] > (-Sm.; * Merzifon -Ama.; * Ünye, -Or.; -Ml.; * Divriği -Sv.) [depme (I)] > (Sücutlü * Yalvaç, Uluğbey * Senirkent -Isp.; Yayla * Tefenni -Brd.; * Alaşehir -Mn.; * Sivrihisar -Es.; * Akyazı çevresi -Kc.; * Düzce -Bo.; İncekum * Silifke -İç.) [depmik] > (* Kurşunlu -Çkr.; * İskilip -Çr.; -Sv. ve çevresi; -Ank.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Ereğli -Kn.) [depmük] > (Sarıçökek, Darıyeri, Karaköy * Düzce -Bo.; * Taşköprü -Ks.; * Kurşunlu -Çkr.) [depük (I)] > (-Çkr.; -Sm.) (DS-II: 1428).

tepiik (I) [tepbik, tepih, tepük (II)] Tekme. (Kargı * Tosya -Ks.; -Ama.; -Ml.; -Ur.; * Şarkışla -Sv.; Sarmanfakılı -Yz.; Ömerhacılı * Kaman -Krş.; Yahyalı * Develi -Ky.) [tepbik] > (* Erciş -Vn.) [tepih] > (Karakoyunlu * Iğdır -Kr.) [tepük (II)] > (* Bartın -Zn.; * Taşköprü -Ks.; * Kurşunlu -Çkr.) (DS-V: 3885).

67. derek (I) Dolap, mutfak dolabı. (Simenli * Vakfıkebir -Tr.; * Kemaliye -Ezc.) (DS-II: 1432).

terek (I) [tereklik]

1. Raf, sergen. (-Isp.; -Ay.; -İz.; Kocaburgaz * Bandırma -Ba.; * Gelibolu -Çkl.; -Brs.; * Kandıra -Kc.; * Akyazı ve çevresi -Sk.; -Ks.; * İskilip -Çr.; * Gerze, -Sn.; * Vezirköprü, Behtemür * Kavak, * Çarşamba -Sm.; * Merzifon, -Ama.; * Zile -To.; * Ünye, * Mesudiye, Bayadı -Or.; * Tirebolu, -Gr.; Alagâvur * Vakfıkebir -Tr.; * Bayburt -Gm.; Limanköy *

Çayeli, -Rz.; * Borçka, Yavuz * Şavşat, Erkinis * Yusufeli, Bağlıca * Ardanuç -Ar.; -Kr.; -Ezm.; -Ezc.; * Erciş, -Vn.; * Ahlat -Bt.; -El.; Hacılar * Hekimhan -Ml.; Hacıilyas * Koyulhisar, * Suşehri, Maksutlu * Şarkışla -Sv.; Bektaşlı * Boğazlıyan -Yz.; * Haymana -Ank.; -Krş.; * İncesu, Tavlusun, * Bünyan, * Erkilet, Afşar * Pınarbaşı, -Ky.; Genezin * Avanos -Nş.; * Bor -Nğ.; * Ermenek, -Kn.; -Ada.; * Mut ve köyleri -İç.; * Çorlu, * Hayrabolu -Tk.) [tereklik] > (* Merzifon -Ama.)

2. Tavuk kümeslerindeki tünek. (Çepni * Gemerek -Sv.)

3. Köy evlerinde ocağın iki köşesindeki oturmaya yarayan küçük setler. (Gâvurdağı Yörükleri * Osmaniye -Ada.)

4. Dolap, sandık ve çekmecelerdeki raf biçiminde gözler. (-Nğ.)

5. [# terece (I)] (DS-V: 3891).

68. deşirci Dilenci. (* Kula -Mn.) (DS-VI: 4486).

deşirci [deşirci] Dilenci : Gelen deşirciye biraz ekmek ver de sal gönder. (Sarıhamzalı * Sorgun -Yz.; Ahırlı -Ank.; * Mucur -Krş.; Avşar aşireti, Pazarören * Pınarbaşı, * Develi -Ky.; Yapıntı * Mut -İç.; Güzelsu * Akseki -Ant.) [deşirci] > (Kocabey -Krş.) (DS-II: 1437).

69. dıbiş (II) Köpek. (Engiz * Bafra -Sm.) (DS-II: 1449).

dibiş Köpek yavrusu. (Aşağıçayır -Zn.) (DS-II: 1480).

70. dıhamak Tıkamak. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1454).

dıkamak

1. Kapatmak, tıkamak. (Yayla * Tefenni -Brd.; * Zile -To.)

2. Birinin lafını ağzında bırakmak : Söylediğim lafı dıkayıverdi. (* Sivrihisar -Es.)
dıkas [# dıkıs (III) -2] (DS-II: 1454).

71. digdigan Çitlembik ağacı. (* Ermenek -Kn.) (DS-II: 1482).

dağdağan [daan (II), dadagan, dagun, dağağan, dağam (I), dağan, dağım, dağın, dağum, dahan (II), dardağan (I), dardahan, dargın, dargun, darun, daun (II), dav (II), davin, davum, davun (II), doğdoğan, doğum -1]

1. Çitlembik ağacı ve meyvesi. (-Ama. ve çevresi; Cenciğe, -Ezc.; -El.; * Erciş -Vn.; -Dy.; -Ur.; -Gaz.; -Mr.; Hisarcık * Yayladağı -Hat.; -Ky.; * Bor, -Nğ.; * Cebelibereket, * Bahçe -Ada.) [daan (II)] > (* Gazipaşa -Ant.) [dadagan] > (-Bt.) [dagun] > (* Zile -To.) [dağağan] > (-Ezc.) [dağam (I)] > (Çaydemir * Bolvadin -Af.) [dağan] > (* Alâiye, * Korkuteli ve köyleri, * Gazipaşa -Ant.) [dağım] > (-Sv.) [dağın] > (Yassıviran * Senirkent -Isp.; * Eğin -Ezc.; * Divriği -Sv.; * Alanya, Güzelsu * Akseki -Ant.) [dağum] > (Dereköy -To.; * Eğin -Ezc.) [dahan (II)] > (Macar * Gazipaşa -Ant.) [dardağan (I)] > (* Sivrihisar -Es.; * Zile -To.; Uşhum, Peterek * Yusufeli -Ar.; -Kr.; * Oltu -Ezm.; * Nazimiye -Tn.; * Andırın -Mr.; Hisarcık * Yayladağı, * Antakya ve çevresi -Hat.; * Osmaniye -Ada.; * Tarsus -İç.) [dardaban] > (Buğabağı -Çr.; -Ada.) [dargın] > (Fener * Silivri -İst.) [dargun] > (Kemaliye, * Arapkir -Ml.) [darun] > (Kemaliye -Ml.) [daun (II)] > (Kemaliye köyleri, Kocaözü * Hekimhan -Ml.) [dav (II)] > (Kuruçay -Ezc.) [davin] > (-Ml.) [davum] > (Çakır * Şebinkarahisar -Gr.; Tanus * Şarkışla -Sv.) [davun (II)] > (Sivas -İst.; * Merzifon -Ama.; * Niksar, * Zile köyleri -To.; * Kemaliye -Ezc.) [doğdoğan] > (* İnegöl -Brs.; -Gaz.; -Ada.) [doğum -1] > (Merkepçi, Kışlacık -Ama.)

2. Kömürü çok kuvvetli olan bir ağaç. (-Kn.)

3. Çitlembik, ağacı, iğde ve diğer ağaçların dallarından yapılan nazarlık. (İrişli * Sarıkamış, * Iğdır, Kızılçakçak * Arpaçay -Kr.; Karahoca * Haymana -Ank.; * Bor -Nğ.) (DS-II: 1324).

72. dilfin Yunus balığı. (* Tirebolu -Gr.) (DS-II: 1493).

difrin [diflin] Yunus balığı. (* Perşembe, -Or.; Düzköy * Keşap -Gr.) [diflin] > (* Ayancık -Sn.) (DS-II: 1482).

tifrin [tiflin] Yunus balığı. (* Ereğli -Zn.; * İnebolu -Ks.) [tiflin] > (-Sn.) (DS-V: 3930).

73. dimin Demin, biraz evvel. (* Mucur -Krş.) (DS-II: 1499).

temin (I) [temincek] Biraz önce, demin. (* Ödemiş -İz.; -Mn. ve çevresi; Fili * Biga -Çkl.; * Düzce -Bo.; Genek * Yatağan -Mğ.; Ceylân * Lüleburgaz -Krk.; Şumnu, Bulgaristan) [temincek] > (Eymir * Bozdoğan -Ay.; * Düzce -Bo.; * Akyazı ve çevresi -Sk.; * Maçka ve köyleri -Tr.; Gare * Ardeşen -Rz.; * Haymana -Ank.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Lüleburgaz -Krk.) (DS-V: 3877).

74. dinyo Dünya. (Şenoba * Uludere -Hak.) (DS-II: 1509).

dünña Dünya. (-Gaz.) (DS-II: 1632).

75. dirkeşmek (I) Dirilmek, sertleşmek, katılaşmak. (Yenice * Ödemiş -İz.) (DS-II: 1518).

direşmek (I) [dirgeşmek -1, 2; dirişmek, dirneşmek (II) -1]

1. Dayanmak, sebat etmek. (* Eğridir köyleri -Isp.; Denizler * Çal -Dz.; * Alaşehir -Mn.; Bozan, Tokat -Es.; -Nğ.; * Ermenek -Kn.; Çanakçı, * Serik -Ant.; Çavuşköy * Babaeski, * Lüleburgaz -Krk.; Karamahmet * Malkara -Tk.)

2. Karşılıklı ayak diremek. (* Eğridir köyleri -Isp.; -Ba.; Gökköy * Lapseki -Çkl.; * Gölpazarı -Bil.; Tokat, Bozan, -Es.; * Akyazı çevresi -Kc.; * Kurşunlu -Çkr.; -Çr.; Bozhüyük * Göksun -Mr.; * Ürgüp -Nş.; * Ermenek -Kn.; Çavuşköy * Babaeski, * Vize, * Lüleburgaz -Krk.) [dirgeşmek -1] > (* Eğridir köyleri -Isp.) [direşmek] > (Yeniköy -Ba.; * Orhaneli -Brs.) [dirneşmek (II) -1] > (* Boyabat -Sn.; -Nğ.)

3. Karşı gelmek. (Gökköy * Lapseki -Çkl.; Aştavul ve çevresi -Çr.) [dirgeşmek -2] > (-Kü.; Ildırım -Çkr.)

4. Çekişmek. (-Ba.; Celepköy * Çatalca -İst.; Çavuşköy * Babaeski -Krk.)

5. Çarpışmak, savaşmak. (-Ba.; Çavuşköy * Babaeski -Krk.; Bulgaristan göçmenleri * Çerkezköy -Tk.) (DS-II: 1514).

76. dirilik (I) Toplantı : Komşumuzda bugün dirilik var. (Dont -Mğ.) (DS-II: 1517).

dirlik (V) Birkaç kişinin yaptığı özel toplantı. (* Kuşadası -İz.) (DS-II: 1518).

77. dirmek (II) Toplamak, derlemek. (* Alaca -Çr.) (DS-II: 1519).

dermek Ekini biçip toplamak. (-İst.; Zencidere, -Ky.; Ceyhan * Ereğli -Kn.; Yapıntı * Mut -İç.; Pisi -Mğ.) (DS-II: 1435).

78. diynek (I) Değnek. (Hasanoğlu -Ank.) (DS-II: 1529).

degenek [degnek, deñnek, denek (II), deyeney, deyeneyh, deyneyh] Sopa, değnek. (Uluşiran * Şiran -Gm.) [degnek] > (Karaözü * Gemerek -Sv.) [deñnek] > (* Antakya

köyleri -Hat.) [denek (II)] > (İshaklı * Bolvadin -Af.; Oğuz * Acıpayam, -Dz.) [deyney] > (Zarşat -Kr.) [deyneyh] > (* Iğdır -Kr.) [deyneyh] > (* Iğdır -Kr.) (DS-II: 1400).

79. dizikmak Diz çökmek. (* Sorgun -Yz.) (DS-II: 1531).

dizikmek Diz çökmek. (Kösekaş * Hacıbektaş -Nş.) (DS-VI: 4488).

80. dokanmak Dokunmak. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1540).

tohunmak Değmek, dokunmak. (Koyundere * Ahıska, Zarşat -Kr.) (DS-V: 3948).

takanmak Dokunmak. (-Ky.) (DS-VI: 4735).

81. dökme İyi, güzel. (Alibeyli * Çarşamba -Sm.) (DS-II: 1573).

dökmen Güzel, yakışıklı. (Çavuşlu * Bayramiç -Çkl.) (DS-II: 1573).

82. döngel Muşmula. (-Af.) (DS-VI: 4490).

töngel, tönğel

1. Alıç. (Karlıyayla * Reşadiye -To.)

2. Muşmula. (-Çr.) (DS-VI: 4775).

83. duguk Baykuş. (Çıtak * Çivril -Dz.) (DS-II: 1595).

dukkuk [dukdugan]

1. Baykuş. (Çiftlik * Dinar -Af.; Salda * Yeşilova -Brd.; Alâattin * Acıpayam -Dz.; Kerem * Burhaniye -Ba.; Uğurlu * Ermenek -Kn.; -Ant.; -Mğ.) [dukdugan] > (Üçüyük * Altıntaş -Kü.)

2. Bülbül. (Fili * Biga -Çkl.)

3. Guguk kuşu. (* Eğridir köyleri -Isp.; Eymir * Bozdoğan, Kırcaklı * Nazilli -Ay.; * Fethiye köyleri -Mğ.) (DS-II: 1596).

84. düdül (II) Dürbün. (Düğrek -Mn.) (DS-II: 1618).

düldül (I) Dürbün. (Bağıllı * Eğridir -Isp.; Yeniköy -Ba.; İğneciler * Mudurnu -Bo.; Tokat -Es.; -Kc.; -Çr.; * Merzifon -Ama.; * Zile -To.; -Ml.; -Gaz.; Fırnis -Mr.; Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri * Reyhanlı, * Antakya -Hat.; * Kangal ve köyleri -Sv.; Kınık * Kızılcahamam -Ank.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Ermenek -Kn.; * Akseki -Ant.) (DS-II: 1627).

85. ebes (III) Çirkin. (İğneciler * Mudurnu -Bo.) (DS-III: 1656).

ebeş (II)

1. Şişman, göbekli insan. (Uzunmusa -Or.)
2. Çirkin, koca başlı. (* Kozan, Çığışar * Kadirli -Ada.) (DS-III: 1656).

86. ebrik (II) Su içmeye ya da taşımaya yarayan kap. (* Alaçam -Sm.) (DS-III: 1658).

ibrik (I) Küçük su bardağı. (Körküler * Yalvaç -Isp.) (DS-IV: 2504).

87. eğleşmek (III) Sataşmak. (-Ks.) (DS-III: 1680).

ekleşmek (I)

1. Sataşmak, birinin başına belâ olmak. (Yayla Tefenni, Kozagaç * Gölhisar, Kozluca -Brd.; * Akyazı ve çevresi -Kc.; * Düzce, Himmetoğlu * Göynük, İğneciler * Mudurnu, -Bo.; Yakademirciler, Aliköy * Çaycuma -Zn.; -Ks.; -Çkr.; * Kargı -Çr.; Mardar * Bafra, * Çarşamba -Sm.; Çilehane * Reşadiye -To.; * Perşembe, Salman * Akkuş, Bayadı, Uzunmusa -Or. ve köyleri; * Maçka ve köyleri -Tr.; Bağlıca * Ardanuç -Ar.; -Krş.; * Mut ve köyleri -İç.; Eldirek, Dont * Fethiye ve köyleri, Yerkesik -Mğ.; * Lüleburgaz, Çavuşköy * Babaeski -Krk.)

2. Eklenmek, katılmak: Düğüne gidiyorlarmış, ben de ekleştim gittim. (-Es. ve köyleri)

3. Bir başkasına uymak, arkadaş olmak. (-Tr. ve ilçeleri)

4. Yanaşmak, birleşmek, birbirine değmek: Amcamın evine ekleşik olan bizimkidir. (Bekilli * Çal -Dz.) (DS-III: 1696).

88. eğiş hamur Ekmek mayası. (-Brs.) (DS-III: 1688).

enşi hamur Maya, ekmek mayası. (Aliköy * Çaycuma -Zn.) (DS-III: 1761).

89. ehıt Çok kaynamaktan koyulaşıp, hamur haline gelen şeker, pekmez. (* Antakya -Hat.) (DS-III: 1690).

ekıt Pekmez vb. maddelerin çok koyu, katıya yakın şekli: Pekmez ekıt oldu. (* Antakya -Hat.) (DS-III: 1695).

akıda (I) [akıt (II) -2]

1. Helva, şeker, pekmez. (Mençek, Uğurlu * Ermenek -Kn.)

2. Çoğu kaynatmak suretiyle akideleşmiş şeker, pekmez, koyu pekmez. (* Anamur, * Silifke, * Gülnar, * Mut ve köyleri -İç.) [akıt (II) -2] > (-Ml.; -Ur.; * Kilis, * Nizip -Gaz.; * Afşin, * Elbistan, -Mr.; Hisarcık * Yayladağı -Hat.)

3. Pekmezle karıştırılmış incir. (* Alanya -Ant.) (DS-I: 150).

90. ekşimek (I) Surat asmak. (-Kr.) (DS-III: 1699).

eşgimek (II) Surat asmak, surat asarak küfretmek. (* Bor -Nğ.) (DS-III: 1791).

91. eldeğirmeni Buğday, mısır gibi tahılların bulgur kıvamında öğütülmesine yarayan ve elle çevrilen değirmen. (-Tr.) (DS-III: 1707).

el deymeni Mısır öğütmek için iki yuvarlak taştan yapılan bir çeşit değirmen. (* Düzce -Bo.) (DS-III: 1708).

92. ellime Çok iri incir. (Eymir * Bozdoğan -Ay.) (DS-III: 1725).

elleme (II)

1. Taze incir. (* Bafra -Sm.; * Ünye, * Fatsa -Or.; -Tr.)

2. Kuru incirin ikinci kalitesi. (* Bodrum -Mğ.)

3. Kestane. (-Ezm.) (DS-III: 1721).

93. emmel (I) Hayvanları yürütmek için kullanılan, ucunda demir bulunan sopa, değnek. (* Gelendost -Isp.) (DS-III: 1740).

embel [enbel] Hayvanları sürmek için uzun ya da kısa bir değnek ucuna geçirilen başsız çivi, nodul. (Gelegermi, Örkenez, Kumdanlı, * Yalvaç, Yakaköy * Gelendost -Isp.; Babakale *

Ayvacık -Çkl.; * Akşehir, * Kadınhanı, Akvıran * Karapınar, * Sultaniye, Alkaran * Çumra, Morcalı, Manyan, * Karaman, Uğurlu, * Ermenek ve köyleri, Boyalı, Bilecik, -Kn.; Güvere, * Silifke, Aslanköy * Mersin, * Anamur, * Mut ve köyleri -İç.) [enbel] > (Bağıllı * Şarkıkaraağaç -Isp.; * Seydişehir -Kn.; Güzelsu * Akseki -Ant.) (DS-III: 1730).

94. erem bürem Eğri büğrü, dolambaçlı. (Sürez * Bozdoğan -Ay.) (DS-III: 1765).

eğrim büğrüm [eğrim büğrüm, eğiş büğüş, egeş büğüş, eğiş büğüş, eğiş üyüş, eğrim buğrum, eğrim büğrü, eğriş büğrüş, ekiş bekiş, ekiş büküş, ekiş üküş, evgeş gevgeş, eyrim büyrüm] Eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı. (Uluğbey * Senirkent -Isp.; Yayla, Başpınar * Tefenni, Güney * Yeşilova -Brd.; Hırka * Tavas, Oğuz, Darıveren * Acıpayam, Yukarı Seyit, Bekilli * Çal, Kavakköy * Çivril -Dz.; Dallica * Nazilli -Ay.; Yeniköy * Susurluk -Ba.; Tokat -Es.; * Göynük -Bo.; Karabüzey * Araç -Ks.; Genek, * Kurşunlu -Çkr.; * İskilip -Çr.; Bayadı -Or.; * Kelkit -Gm.; Ersis * Yusufeli -Ar.; Yeniköy * Aşkale, Keçek * Oltu -Ezm.; * Refahiye ve çevresi -Ezc.; Aşudu * Darende -Ml.; * Gürün -Sv.; * Ermenek, * Karaman -Kn.; * Anamur -İç.; * Fethiye ve köyleri, Yerkesik -Mğ.; -Kıbrıs) [eğrim büğrüm] > (* Boyabat -Sn.; Dont, Eldirek * Fethiye -Mğ.) [eğiş büğüş] > (-Kr.; * Koyulhisar -Sv.) [egeş büğüş] > (Uzunmusa -Or.) [eğiş büğüş] > (Uluğbey * Senirkent -Isp.; * Çal -Dz.; -Kü.; -Çr.; -To.; -Or.; -Gaz.; Telin * Gürün, Hacıılyas * Koyulhisar -Sv.; -Yz.; -Nğ.) [eğiş üyüş] > (Bayburt * Sarıkamış -Kr.) [eğrim buğrum] > (Akarsu * Ardanuç -Ar.) [eğrim büğrü] > (Sücüllü * Yalvaç -Isp.) [eğriş büğrüş] > (Aliköy * Çaycuma -Zn.) [ekiş bekiş] > (* Bor -Nğ.) [ekiş büküş] > (* Bor, -Nğ.) [ekiş üküş] > (Erzin * Dört Yol -Hat.; * Bor -Nğ.) [evgeş gevgeş] > (-Es.) [eyrim büyrüm] > (Çanılı * Ayaş -Ank.) (DS-III: 1685).

95. eymenmek Çekinmek, utanmak, sıkılmak. (Bostanlı -İz.) (DS-VI: 4503).

imenmek Çekinmek : Olur olmaz yerde söz söylemeye imenirim. (-Ed.) (DS-IV: 2536).

96. feserti Fısıltı. (Kaptanpaşa ve köyleri * Çayeli -Rz.) (DS-III: 1847).

fısırtı Sessiz konuşmayı anlatır. (Bereketli * Tavas, * Çivril ve çevresi -Dz.; Cenciğe -Ezc.; Yerköy -Yz.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Anamur -İç.) (DS-III: 1858).

fisirti Sessiz konuşma, fısıltı. (Uluğbey * Senirkent, Bağıllı * Şarkıkaraağaç -Isp.; Kavak, Güney * Yeşilova, Yayla, Başpınar * Tefenni, Kozağaç * Gölhisar -Brd.; * Sarayköy ve köyleri, Oğuz * Acıpayam, Yukarı Seyit * Çal -Dz.; * Nazilli -Ay.; Birgi * Ödemiş -İz.;

Yeniköy -Ba.; Tokat, Sarıkavak -Es.; -Gaz.; * Bor -Nğ.; * Ermenek -Kn.; -Nş.; * Mut ve köyleri -İç.; * Milas, * Fethiye ve köyleri -Mğ.) (DS-III: 1871).

pısırtı Hafif sesle konuşma, fısıltı. (Salda * Yeşilova -Brd.; Dalıca * Nazilli -Ay.; Yeniköy -Ba.; -Kn.) (DS-V: 3449).

97. firma Hurma. (Nefsiköseli * Görele -Gr.) (DS-III: 1856).

furma Hurma. (-Dz.; * Bergama -İz.; -Mn.; Denizli, Beşikdüzü * Vakfıkebir -Tr.; Sökün * Silifke -İç.) (DS-III: 1880).

98. filike (II) Çocukların oynadıkları kaydırak oyunu. (Kemaliye * Alaşehir -Mn.) (DS-III: 1866).

feleke (I) Kaydırak oyunu. (* Tosya -Ks.; -Ama.) (DS-III: 1841).

99. gabcık (I) Mermi kovanı. (Çanlı * Ayaş -Ank.) (DS-III: 1884).

kapçık (II) [kapçık (III)] Boş mermi kovanı. (-Af.; * Alaşehir -Mn.; Demirkapı * Susurluk -Ba.; Bozan -Es.; * Akyazı -Sk.; Aliköy * Çaycuma -Zn.; * Nizip -Gaz.; * Gemerek -Sv.; * Bor -Nğ.; -Ant.; Yerkesik -Mğ.; * Lüleburgaz, Çavuşköy * Babaeski -Krk.) [kapçık (III)] > (* Bozdoğan -Ay.; * Burhaniye -Ba.; * Kandıra -Kc.; -Gaz.; -Nğ.; -Krk.) (DS-IV: 2633).

100. gackın Kaçkın, kaçmış (kimse). (-Gaz.) (DS-III: 1887).

kaçğın Kaçmış, kaçık. (İncekum * Silifke -İç.) (DS-IV: 2587).

kaçkun Kaçak. (-İst.) (DS-IV: 2588).

101. galkan Devedikeni. (-Çr.) (DS-VI: 4508).

kalkan Devedikeni. (-Çkr.) (DS-VI: 4533).

kangal (I) [kalağan (I), kaluğan, kangaldikeni, kanğal, kongol -1] Devedikeni. (* Sandıklı -Af.; -İsp.; Güney * Yeşilova -Brd.; Bereketli * Tavas, Alâattin * Acıpayam -Dz.; Atlas * Sivrihisar -Es.; * Düzce -Bo.; -İst.; Kızık, Çamlıbel * Artova -To.; -Kr.; * Doğubayazıt -Ağ.; * Nizip -Gaz.; * Şarkışla -Sv.; -Yz.; * Pınarbaşı, Zencidere -Ky.; -Kn.; -Ada.; Tekeler * Silifke -İç.) [katağan (I)] > (* Beşiktaş -İst.; * Erciş -Vn.; Keşanuz -Ank.) [kaluğan] >

(Gürcü * Kızılcahamam -Ank.) [kangaldikeni] > (İlyas * Keçiborlu -Isp.) [kañal] > (-Hat.; * Gemerek -Sv.) [kongol -1] > (* Kemaliye -Ezc.; Ortaköy * Şarkışla -Sv.) (DS-IV: 2622).

gangal (XIII) [gangal diken, gankal (I)]

1. Dikenli bir çeşit ot. (-Isp.; Kavak * Yeşilova -Brd.; Emircik * Çivril -Dz.; İkipınar * Sivrihisar, Tokat, -Es.; * Kurşunlu -Çkr.; -Kr. ve köyleri; * Afşin ve köyleri -Mr.; Tutmaç -Sv.; * Pınarbaşı -Ky.; Bahçeli * Bor -Nğ.) [gankal (I)] > (Eşke * Divriği -Sv.)

2. Deve diken. (Bektaşlı * Boğazlıyan -Yz.; * Pınarbaşı -Ay.)

3. Yabani enginar. (* Keçiborlu -Isp.; * Çal -Dz.; -Sv.; -Nğ.) [gangal diken] > (Sütlaç * Dinar -Af.) (DS-III: 1911).

102. ganbur Kambur. (-Sm.) (DS-III: 1909).

gambır (I) [gambur -1, gırba (II)] Kambur. (-Gaz.) [gambur -1] > (-Sm.) [gırba (II)] > (-Brs.) (DS-III: 1907).

103. gasefe Kayısı kurusundan yapılan tatlı. (-Ezc.) (DS-III: 1932).

gaysefe [gaysafa] Kayısı kurusundan yapılan bir çeşit tatlı. (-Gm.; Ersis * Yusufeli, -Ar.) [gaysafa] > (* Iğdır -Kr.) (DS-III: 1951).

kaysefe Kayısı ve erik kurusu ile yapılan yağlı bir çeşit tatlı. (Erkinis, Oşnak * Yusufeli -Ar.; -Ezc.; -Ada.) (DS-IV: 2709).

104. gayirmek Gözetmek, kayırmak. (-Gaz.) (DS-VI: 4509).

kayirmek Korumak. (-Gaz.) (DS-IV: 2703).

kayırmak Korumak, merak etmek. (* Simav -Kü.) (DS-IV: 2702).

gayırmak

1. Korumak, esirgemek. (Yassıören, Uluğbey * Senirkent -Isp.; Darıveren * Acıpayam -Dz.; Sürez * Bozdoğan -Ay.; Peşman * Daday -Ks.; -Sm.; Ziyere * Akyazı -Ama.)

2. Yapmak, hazırlamak. (Peşman * Daday -Ks.; Koyundere * Ahıska, * Iğdır -Kr.) (DS-III: 1946).

gayırmak

1. Kuşkulanmak, üzölmek. (-Ba.)
2. Korumak. (-Ba.; -Gaz.) (DS-VI: 4509).

105. gayva Kahve. (-Ba.) (DS-VI: 4509).

kayfa Kahve. (Kesmeburun * Osmaniye -Ada.) (DS-VI: 4541).

106. gedgüd Düz olmayan, çukurlu tümsekli yer. (-Kr. ve bazı köyleri) (DS-III: 1966).

getgüt Düz olmayan, çukurlu tümsekli (yer) : Yollar getgüt olduğu için araba çok sallandı. (Uluşiran * Şiran -Gm.; Utav * Yusufeli, Yavuz * Şavşat -Ar.; Nurgah -Ezm.; * Ağın, * Keban -El.) (DS-III: 2008).

107. geleme (I) Kavak ağacı. (* Iğdır -Kr.) (DS-III: 1974).

kaleme Kavak ağacı. (* Iğdır -Kr.) (DS-IV: 2610).

108. gıcı gıcı Köpek çağırma ünlemi. (Yassıören * Senirkent -Isp.) (DS-III: 2030).

gıcı gıcı Koyun, köpek vb. hayvanları çağırma ünlemi. (Çapalı * Dinar -Af.; Büyükkabaca * Senirkent -Isp.; Beypınar -Sm.; Hacıılyas * Koyulhisar -Sv.; Kaya * Fethiye -Mğ.) (DS-III: 2025).

109. gıdıı Çene altı, gerdan, boyun. (-Yz. ilçe ve köyleri) (DS-VI: 4510).

hıltık (III) Gerdan, gıdık. (* Nazimiye -Tn.) (DS-III: 2360).

kıdık (I) Çene altı, gerdan. (-Kr. ve köyleri) (DS-VI: 4553).

110. gıymak (III) Yiyecek mideye ezinti vermek: Bekmez içimi gıydı. (* Bor -Nğ.) (DS-III: 2067).

kıymak Miğdeye ezinti vermek: Balı çokça yidim, içimi kıydı. (* Bor -Nğ.) (DS-IV: 2858).

111. gobek Göbek. (İncekum * Silifke -İç.) (DS-III: 2088).

gübek Göbek. (* Maçka -Tr.) (DS-III: 2205).

112. gopdurmaḥ Koşturmak. (* Arapkir -Ml.) (DS-III: 2103).

kopdurmak

1. [# kopturmak -1]

2. Oraya buraya koşmak, çok gezmek. (* Bor -Nğ.) (DS-IV: 2922).

113. gozel (II) Güzel. (-Nğ.) (DS-III: 2113).

gözel (II) Güzel. (Bekilli * Çal -Dz.; * Mudurnu, * Düzce -Bo.; * Devrek -Zn.; Kuzköy * Akkuş, Danışman * Fatsa -Or.; Kezañ Şebinkarahisar -Gr.; * Iğdır, Koyundere * Ahıska -Kr.; * Erciş -Vn.; -Mr.; * Antakya -Hat.; * Fethiye ve köyleri -Mğ.; Bulgaristan göçmenleri * Lüleburgaz -Krk.; Kerkük) (DS-III: 2178).

114. göbermek (I) Gebermek, ölmek. (-Tr.) (DS-III: 2116).

gevremek (III) Ölmek, gebermek anlamında kullanılır. (* Tirebolu -Gr.; -Tr.; Uluşiran * Şiran -Gm.; Yavuz * Şavşat -Ar.; * Ağın, * Keban -El.) (DS-III: 2014).

115. göccek (I) Tandır üzerine örtülen kalın örtü. (* Develi -Ky.) (DS-III: 2118).

götçek (I) Tandırın üstüne örtülen çul. (* Develi -Ky.) (DS-III: 2164).

116. gundire Kundura, ayakkabı. (Çeltek * Yeşilova -Brd.) (DS-III: 2195).

kondura Ayakkabı, kundura. (* Antakya -Hat.) (DS-IV: 2917).

gondura Kundura, ayakkabı. (-Sm.; -Ezc.; * Erciş -Vn.; -Gaz.) (DS-III: 2101).

117. gutuk Kuş ya da tavuk gagası. (Akçaabat * Maçka -Tr.) (DS-III: 2203).

guduk (II) [guduz]

1. Gaga. (-Tr.; -Rz.) [guduz] > (* Ahlat -Bt.)

2. Burun. (-İst.)

118. gübelek (I) Mantar. (* Şarkışla -Sv.) (DS-III: 2205).

höbelek (II) [höbelen (I)] Bir çeşit mantar. (-Ks.; -Çr.; * Boyabat -Sn.) [höbelen (I)] > (-Sn.) (DS-III: 2426).

göbelek (I) [gobelek, göbek (I), göbeleyh, göfek, gömelek, gövelek (I) -2; göven (III)]

Yenilen bir çeşit mantar. (* Emirdağ -Af.; Darıveren * Acıpayam -Dz.; Dombaylı -Mn.; Kocabergos * Erdek, * Bandırma -Ba.; Tokat * Sivrihisar -Es.; Gümerdiğin -Çkr.; Gümüşhacıköy -Ama.; Yenitepe -Ağ.; * Erciş -Vn.; * Ahlat -Bt.; -El.; Polat * Akçadağ, Aşudu * Darende, * Arapkir, -Ml.; * Birecik, * Halfeti -Ur.; * Kilis, * Nizip -Gaz.; Efsus * Elbistan, Çardak -Mr.; * Reyhanlı -Hat.; * Divriği, * Gürün, * Kangal -Sv.; -Yz.; Üçem * Bala -Ank.; Köşker, Kösekaş * Avanos -Krş.; * Bünyan ve çevresi, * Pınarbaşı -Ky.; Asmasız -Nğ.; * Koçhisar -Kn.; Bozdoğan, Kesmeburun * Osmaniye, * Bahçe, * Kozan -Ada.; -İç.) [gobelek] > (-Kr. ve köyleri) [göbek (I)] > (* Eğridir ve köyleri -Isp.; Honaz ve köyleri, * Çameli, * Acıpayam -Dz.; * Bozdoğan -Ay.; * Edremit ve çevresi -Ba.; -Ezm.; * Kemaliye ve köyleri, Haşhaşı -Ezc.; * Hozat -Tn.; * Ağın, * Keban -El.; -Sv.; * Arapkir -Ml.; -Ank.; Eldirek * Fethiye -Mğ.) [göbeleyh] > (* Iğdır -Kr.) [göfek] > (* Kemaliye -Ml.) [gömelek] > (-Sv.) [gövelek (I) -2] > (-El.) [göven (III)] > (-Çr.) (DS-III: 2105).

köbelek (I) Bir çeşit mantar. (Vazıldan * Divriği, Tekerahma * Gürün -Sv.; Kerkük) (DS-IV: 2947).

119. gücca Ağabey. (* Çayıralan -Yz.) (DS-III: 2207).

kuçça Ağabey. (* Gürün -Sv.) (DS-IV: 2990).

guçça Ağabey. (Kızılcın * Sarıoğlu -Ky.) (DS-VI: 4514).

120. gügürbaba Gök gürültüsü. (-El.) (DS-III: 2216).

gügürbaba Gök gürültüsü. (* Düzce -Bo.) (DS-III: 2236).

güldürbaba [güldürek (III), güldürgoca, gümbürdeve] Gök gürültüsü (çocuk dilinde). (* Ağın, * Keban -El.) [güldürek (III)] > (Türkistan göçmenleri * Eyüp -İst.; Pınarlıbelen * Bodrum -Mğ.) [güldürgoca] > (Kocayatak * Serik -Ant.) [gümbürdeve] > (* Ermenek -Kn.) (DS-III: 2217).

121. gümlek Bakraç. (Bahtılı * Simav -Kü.) (DS-III: 2222).

güylek (I)

1. Ağaç kova. (* Düzce -Bo.)

2. Kapaklı bakraç. (* Düzce -Bo.) (DS-III: 2242).

güvlek

1. [# gürze]

2. Ağaçtan kulplu ya da kulpsuz bakraç. (-Bo.; Ağlı * Küre, -Ks.; -Çkr.; * Çerkeş -Çr.; * Boyabat, * Gerze -Sn.; -Ml.; -Kn.)

3. Kapaklı yağ kutusu. (-Bo.; -Çkr.)

4. İki teneke tahıl. (Aslanköy, Tahanlı * Mersin -İç.) (DS-III: 2241).

122. haccak Güzel, iyi. (-Gr. ilçe ve köyleri) (DS-III: 2248).

hasçak İyi, güzel. (Uzgur -Gr.) (DS-III: 2298).

haççak

1. Güzel, iyi. (-Or.; -Gr. ilçe ve köyleri; * Torul ve köyleri -Gm.)

2. Terbiyeli. (* Torul ve köyleri -Gm.) (DS-III: 2249).

hoççak İyi, güzel. (Vazıldan * Divriği -Sv.; * Mersin ve köyleri -İç.) (DS-III: 2391).

123. hacere Tavan. (Karahisar * İncesu, Fetullah, * Develi -Ky.) (DS-III: 2248).

hecer Tavan. (Durlaz, İvriz * Ereğli -Kn.) (DS-III: 2325).

124. haçar Cüce insan. (* Alucra -Gr.) (DS-III: 2249).

hocar Cüce insan. (* Şebinkarahisar -Gr.) (DS-III: 2390).

125. hagas Tarlada sabanın ilk kez açtığı çizgi. (-Kr.) (DS-III: 2251).

hakos (I) [hakoç] Sabinın tarlada bıraktığı iz. (Çakır * Şebinkarahisar -Gr.; Kapıköy * Ardanuç, Utav * Yusufeli -Ar.) [hakoç] > (Yavuz * Şavşat -Ar.) (DS-III: 2255).

126. halısaçağı Etrafı saçaklı mantar. (-Sn.) (DS-III: 2260).

halsaçağı Büyük, beyaz, şapka gibi kısmı saçaklı olan bir çeşit mantar. (-Sn.) (DS-III: 2261).

127. handek Su yolu, hendek. (Çomar * Divriği -Sv.) (DS-III: 2272).

hendeyh (I) Hendek. (* Iğdır -Kr.) (DS-III: 2339).

kandak (II) [kandal (I) -1, 2]

1. Uçurum, yar. (* Çivril -Dz.; Görece -İz.; Koruköy * Yalova -İst.; Üveyli * Devrek -Zn.; Salihli * Fatsa -Or.; Akçalar * Seydişehir -Kn.; Pisi, Kımık * Fethiye -Mğ.; Navdalı * Mut -İç.) [kandal (I) -1] > (-Dz.)

2. Hendek, çukur. (Sellerik * Acıpayam, * Tavas -Dz.; Gölcükler -İz.; Litros -İst.; Aliköy * Çaycuma -Zn.; -Sn.; Bozhüyük * Göksun -Mr.; -Ky.; -Kn.; Toprakkale, Mansurlu * Feke -Ada.; * Mut, * Silifke, * Mersin -İç.; * Akseki -Ant.) [kandal (I) -2] > (-Dz.)

3. İnişli, yokuşlu, bozuk yol. (Bağıllı * Eğridir -Isp.; Honaz -Dz.; * Akseki -Ant.; Karaçulha -Mğ.)

4. Yollarda kurumuş araba izleri. (-Mn.; Bozan, Düzdüğ, -Es.) (DS-IV: 2620).

128. hark Hendek. (* Mesudiye, * Tirebolu -Gr.) (DS-III: 2291).

haruḥ Küçük hendek. (* Gürün -Sv.) (DS-III: 2297).

129. harmul

1. Zengin. (Yerkesik -Mğ.)

2. Kibirli. (* Milas -Mğ.) (DS-III: 2293).

hormul (II) Zengin. (Kalınkoz * Acıpayam -Dz.) (DS-III: 2411).

130. hata (I) Şalvar. (-Ank.) (DS-III: 2305).

halta (III) [honta] Şalvar. (* Haymana -Ank.) [honta] > (-Ank.) (DS-III: 2262).

holta (IV)

1. Golf pantolon. (* Haymana, -Ank.)

2. Bol paçalı yabanlık kadın şalvarı. (* Çeşme -İz.; Çanılı * Ayaş, Karakoca * Haymana, Ağaeli * Kalecik, -Ank.) (DS-III: 2398).

131. heseek Zayıf, cılız, hastalıklı (insan ya da hayvan). (-Ml.) (DS-III: 2348).

hassek (II) Olgunlaşmadan yere düşen ham meyve. (* Gürün -Sv.) (DS-III: 2300).

hasek (II)

1. Dertli, hastalıklı (kimse). (-Çkl.; * Merzifon ve köyleri -Ama.; -To.; * Görele -Gr.; -Sv.)

2. Bir çeşit hayvan hastalığı. (* Kelkit -Gm.)

3. Zayıf: Hasek koyun davara gitmiyor. (Armutlu * Aksaray -Nğ.) (DS-III: 2298).

hasek (I) [hasham] Ham meyve. (Cenciğe ve köyleri -Ezc.; * Çemişgezek -Tn.; * Ağın, * Keban, Harput, -El.; -Ml.) [hasham] > (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-III: 2298).

132. hezne Define, hazine. (Bayburt * Selim -Kr.) (DS-III: 2356).

hazna [hazne] Hazine. (Koyundere * Ahıska -Kr.) [hazne] > (* Kandıra -Kc.) (DS-III: 2323).

133. hilâz Çok çabuk hasta olan, hastalıklı (kimse). (Aslanköy * Mersin -İç.) (DS-III: 2384).

hılız (II) İyi büyüyememiş, cılız, hastalıklı (kimse): Şu çocuk ne kadar hılız. (* Taşköprü -Ks.) (DS-III: 2359).

134. hinge Yenge. (-Tk.) (DS-III: 2387).

inge (I) Yenge: Bugün ingem gelmedi. (Yeniköy -Ba.; Fili * Biga -Çkl.; * Çarşamba -Sm.; * Ünye -Or.; * Lüleburgaz -Krk.; Rumeli göçmenleri, * Saray -Tk.; Selanik, Yunanistan) (DS-IV: 2543).

135. hora tepmek Halka biçiminde tutuşarak oyun oynamak. (Çığrı * Dinar -Af.) (DS-III: 2410).

hora depmek Halay oynamak. (Yassıören * Senirkent -Isp.) (DS-III: 2407).

horan tepmek El ele tutarak horan oynamak. (* Merzifon ve köyleri -Ama.; * Tirebolu, Nefsiköseli * Görele -Gr.) (DS-III: 2410).

136. hoşkuran Tarlalarda yetişen yenilebilir bir çeşit ot. (-Or. ve köyleri) (DS-III: 2416).

hoşuran Tarlalarda kendiliğinden yetişen, geniş yapraklı bir çeşit ot. (-Or. ve köyleri) (DS-III: 2417).

137. hoveri Cömert. (* Mut ve köyleri -İç.) (DS-III: 2421).

hüveri Eli açık, cömert. (Tavara * Reşadiye -To.) (DS-III: 2452).

138. hoyuk (III) Aptal, serseri. (Çepni * Gemerek -Sv.) (DS-III: 2424).

oyuk (II) Şaşkın, ahmak. (Bağlıllı * Eğridir -Isp.) (DS-V: 3305).

oyuk (III) Bostan korkuluğu. (* Eğridir köyleri -Isp.; * Gördes -Mn.; Ağaçköy * Ezine -Çkl.; * Karabük -Zn.; Kaleyaka * Perşembe, Şıhlar * Ulubey -Or.; Kemallı, Çandır, Piraziz -Gr.; -Kn.; Çomaklı * Milas, Karaköy * Bodrum, Yerkesik, Gülağzı -Mğ.; Enez * Keşan -Ed.) (DS-V: 3305).

139. höflü Korkunç. (-Nğ.) (DS-III: 2428).

hörfli Korkunç. (* Bor -Nğ.) (DS-III: 2434).

140. höllemek (II) Yuvarlamak. (* Sarıkavak -Es.) (DS-III: 2430).

hellemek (I) [hellemeyh, hıllamak, hırkalamak]

1. Kuşları ürkütüp kaçırmak. (* Nizip, -Gaz.; * Kangal -Sv.; Gökdere * Akdağmadeni -Yz.)

2. Sallamak: Çocuk ağlıyor salıncağını helleyiver. (Tokat -Es.; * Gürün -Sv.) [hıllamak] > (* Emirdağ -Af.; * Bayındır -İz.) [hırkalamak] > (Gölpazarı * Kurşunlu -Çkr.)

3. Yuvarlamak. (-Kr. ve köyleri) [hellemeyh] > (* Iğdır -Kr.) (DS-III: 2336).

141. hoşür hoşür Kaynayan suyun çıkardığı sesi anlatır. (Yassıören -Isp.) (DS-III: 2438).

hoşur hoşur

1. Sıcak, kaynamış : Hoşur hoşur su elime döküldü de yandı.
2. Kaynayan yemek, su vb. sesi için. (-Yz.) (DS-VI: 4521).

hoşur hoşur Yemek pişerken, kaynarken çıkan sesi anlatır. (-Ks. ve çevresi; -Çr.; Çavuşköy * Babaeski -Krk.) (DS-III: 2417).

142. hudak Hizmetçi. (* Kavak -Sm.) (DS-III: 2441).

hodak (I) [hotak (II)]

1. Çiftçi yamağı, erkek hizmetçi. (* Kelkit ve çevresi -Gm.; * Şavşat -Ar.; -Kr.; -Ezm.; * Tercan, Kiği -Ezc.; * Doğubayazıt -Ağ.; * Ahlat -Bt.; Harput -El.)
2. Kağnılarda boyunduruğun gerisinde, öküzün boynuna oturup öküzü süren çocuk. (* Bayburt -Gm.; Çayağzı, Ersis * Yusufeli, Çiftlik * Şavşat -Ar.; * Çıldır, * Arpaçay, * Posof, -Kr.; -Vn.) [hotak (II)] > (* Kelkit -Gm.; Yavuz, Kiraz * Ardanuç -Ar.)
3. Hayvanlara bakan uşak, sığırtmaç. (-Ezc.; -Vn.)
4. [# hodağ -1] (DS-III: 2391).

143. ıspır Yalancı. (* Şebinkarahisar -Gr.) (DS-IV: 2494).

ısbir Yalancı. (Parak * Alucra -Gr.) (DS-IV: 2555).

144. ibade

1. Üç etek denilen giysi. (Çaltı * Söğüt -Bil.)
2. Pamuklu kumaştan yapılan, kolsuz, uzun hırka. (Çaltı * Söğüt -Bil.) (DS-IV: 2501).

ilbade [ilbadi, ilibade (I)] Hırka, ceket. (* Bergama -İz.; Kayı * Emet -Kü.; * Bozüyük, Akköy, Çukurhisar * Söğüt, Harman -Bil.; * İnebolu -Ks.; * Kurşunlu, * Ilgaz -Çkr.; Başköy -Ank.; -Kn.) [ilbadi] > (-İz. ve çevresi) [ilibade (I)] > (-Kn.) (DS-IV: 2519).

145. igid Yiğit. (Koyundere * Ahıska -Kr.) (DS-IV: 2509).

iyit Delikanlı, yiğit. (Karakoyunlu, * Iğdır -Kr.) (DS-IV: 2575).

146. ikilemek Toprağı iki kez sürmek. (* Gündül -Ank.) (DS-VI: 4525).

ekilemek (III)

1. Tarlayı ikinci kez sürmek. (Yayla, Başpınar, * Tefenni, Kayadibi * Yeşilova, Kozluca, Çebiş, Hacılar -Brd.)

2. Tohumları tarlaya gelişigüzel dikmek. (* Alucra -Gr.)

3. Tohum ekmeden önce tarlayı ekime hazırlamak için sürmek. (Eymir * Bozdoğan -Ay.)

4. Tohumu seyrek olarak saçmak. (-Isp.; * Merzifon ve köyleri -Ama.; -Ky.) (DS-III: 1693).

147. irkeç Yaşlı erkek keçi. (-Ank.) (DS-IV: 2553).

erkeş

1. Erkek keçi. (Sarıcaali -Ed.)

2. [# erkeç (I) -1] (DS-III: 1774).

erkeç (I) [ergeç -1, erkeş -2]

1. Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi. (Çığırı, İncesu * Dinar, Eskiakvıran * Emirdağ -Af.; Sücüllü, Örkenez * Yalvaç, Bağlılı * Şarkîkaraağaç -Isp.; Kozağaç * Gölhisar, Çamlık, Kestel * Bucak, Başpınar, Yayla * Tefenni, Kayadibi, Güney * Yeşilova, Kozluca, Çebiş, Arvallı, Çerçin -Brd.; İsabey * Çal, Darıveren * Acıpayam, * Sarayköy ve köyleri, Bulkaz * Çivril, Kösten, Honaz -Dz.; Dallica * Nazilli, Eğridere * Kuyucak, Sürez, Eymir, * Bozdoğan -Ay.; * Tire, * Ödemiş ve köyleri, * Kiraz ve köyleri -İz.; * Alaşehir, -Mn. ve çevresi; -Ba.; Gazelyakup * Tavşanlı, -Kü.; * Sivrihisar, Balçıkhisar -Es.; İğneciler * Mudurnu, * Göynük -Bo.; * Akyazı -Sk.; Aliköy * Çaycuma -Zn.; Peşman * Daday -Ks.; -Sn.; Sıralı * Kavak -Sm.; * Niksar -To.; * Dörtöl -Hat.; Ceritmüminli * Keskin, Üçem * Bala, Solakuşağı * Şereflikoçhisar, Çanıllı * Ayaş, Çayırılı * Haymana, Sobran * Nallıhan, Elecik -Ank.; * Bor -Nğ.; Alan * Çumra, Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı, * Ermenek ve köyleri, Gödene, -Kn.; * Anamur ve köyleri, Civanaylağı * Mersin, * Mut ve köyleri -İç.; Güzelsu * Akseki, Murtıma -Ant.; * Milas, * Marmaris, Yerkesik -Mğ.) [ergeç -1] > (-Ay.; Kızılcaören -Kü.; -İst.) [erkeş -2] > (Kavak * Yeşilova -Brd.; Sarılar * Avanos -Krş.; -Nğ.)

2. Keçi sürüsünün başından giden iri ve güzel yapılı, erkek keçi. (Bahçeli * Bor -Nğ.) (DS-III: 1773).

erkeç

1. Erkek keçi. (* Çerkeş ve köyleri -Çr.)
2. İki, üç yaşındaki erkek keçi. (* Eşme -Uş.) (DS-VI: 4499).

148. işgefe Yufka ekmeği. (* Artova -To.) (DS-IV: 2555).

işgefe [işgeve, işkefe] Açılmış yufka. (* Çarşamba ve köyleri, * Ladik -Sm.; Hayati * Erbaa, Tekke * Taşova, * Merzifon -Ama.; * Zile, -To. ve köyleri; * Alucra -Gr.; * Pınarbaşı -Ky.) [işgeve] > (Muncusun -Ky.) [işkefe] > (Çıkırık * Mecitözü, -Çr.; -İst.; * Vezirköprü, Küflek * Havza -Sm.; * Merzifon ve köyleri, Gölbeyli * Taşova, -Ama.; -To. ilçe ve köyleri; Kumru * Fatsa -Or.; -Sv.) (DS-IV: 2563).

149. kaboş Erkek ya da kadın hizmetçi. (Ortaköy -Or.) (DS-IV: 2585).

kabiş (III) İşçi, hizmetçi. (-İsp.; -Brs.; * Alanya -Ant.) (DS-IV: 2584).

150. kağırmak (II) Öksürerek balgam çıkarmak. (Ağlı * Küre -Ks.) (DS-IV: 2595).

kakırmak Balgam çıkarmak. (Karakuş * Ünye -Or.) (DS-IV: 2604).

151. kakaç (II) Zıpkın. (Bebek * Sarıyer -İst.) (DS-IV: 2601).

kakıç (II) [kakı (II)] Ucu demir kancalı, bir iki metre uzunluğunda değnek, zıpkın. (* Beykoz -İst.) [kakı (II)] > (Arnavutköy * Beşiktaş -İst.) (DS-IV: 2603).

152. kannı Kağnı arabası. (Bereketli * Tavas -Dz.) (DS-IV: 2627).

gâni Kağnı. (Çöplü * Çivril -Dz.) (DS-VI: 4508).

gâni (I) [gağni, gañni, goğni] Kağnı : Bizim gâninin tekeri eski. (Çeltekin * Yeşilova -Brd.; Hırka * Tavas -Dz.; Hasanoğlu -Ank.) [gağni] > (Bağıllı * Eğridir -İsp.; -Sm.) [gañni] > (Oğuz * Acıpayam -Dz.) [goğni] > (Söğüt * Honaz -Dz.) (DS-III: 1912).

153. karagulak Ağaçların gövdesinde olan, yenilen bir mantar. (İğneciler * Mudurnu -Bo.) (DS-IV: 2645).

karakulak (II)

1. Söğüt mantar. (* Düzce -Bo.)

2. Yenen bir cins mantar. (Seyit * Çal -Dz.; Ceylan * Fethiye -Mğ.) (DS-IV: 2648).

154. kartımak (II) Sertleşmek. (Alâattin * Acıpayam -Dz.) (DS-IV: 2671).

kartmak (II) Sertleşmek. (-Isp.; * Ağın -El.; * Mersin -İç.) (DS-IV: 2671).

155. katıkara Kalın kabuklu bir çeşit kuş üzümü. (Bayadı -Or.) (DS-IV: 2685).

katıkara Kalın kabuklu bir çeşit kış üzümü. (* Bolvadin -Af.; -Uş.; Kumdanlı * Yalvaç -Isp.; Eymir * Bozdoğan -Ay.; -Kü.; * Argıthanı, * Ilgın -Kn.; Kıranköyü -Mğ.) (DS-IV: 2683).

156. kebiç Değirmenciye emeğinin karşılığı olarak verilen buğday. (-Rz.) (DS-IV: 2715).

kepiç (IV) [kepinç, kepis (II)] Değirmencinin öğüttüğü tahıldan aldığı pay. (-Tr.; -Rz.) [kepinç] > (-Rz.) [kepis (II)] > (-Tr.) (DS-IV: 2749).

157. kegür Kevgir, süzgeç. (* Refahiye -Ezc.) (DS-VI: 4544).

kökür Kevgir, süzgeç. (İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.) (DS-IV: 2954).

158. kel (III) Olmamış, ham meyve. (-Vn.) (DS-IV: 2725).

kal (I) Olmamış, ham meyve. (-Gm.; Bayburt * Sarıkamış -Kr.; -Ezm.; Ergan, * Tercan -Ezc.; -Bt.; * Erciş -Vn.) (DS-IV: 2607).

159. kelbetin Kerpeten. (-Çr.) (DS-VI: 4545).

kelpetin

1. Pense. (Cenciğe -Ezc.)

2. [# kelpenti (II)] (DS-IV: 2736).

160. keles (II) İyi, güzel huylu kimse. (Güzelsu * Akseki -Ant.) (DS-IV: 2730).

keleş (I) [kelete (III) -2, 4]

1. Güzel, yakışıklı (insan). (-Isp.; Salda * Yeşilova -Brd.; -Dz.; * Bergama, * Urla -İz.; * Kırkağaç -Mn.; -Ba.; -Brs.; Ilıcaksu * Domaniç -Kü.; * Gölpazarı -Bil.; Tokat, Bozan -Es.; -Bo.; -İst.; * İskilip -Çr.; * Boyabat -Sn.; * Çarşamba -Sm.; * Merzifon -Ama.; -Tr.; -Rz.; Çayağzı * Şavşat, * Ardanuç -Ar.; Uluşiran * Şiran -Gm.; -Ml.; -Ur.; * Kilis -Gaz.; * Elbistan -Mr.; * Antakya -Hat.; Çepni * Gemerek, Maksutlu * Şarkışla -Sv.; * Sorgun, * Çayıralan -Yz.; * Ayaş, * Bala ve köyleri -Ank.; -Ky. ilçe ve köyleri; * Bor, Eskiğümüş -Nğ.; Arnavat * Ermenek, * Çumra -Kn.; * Erzin, * Dört Yol -Ada.; * Mut, * Silifke -İç.)

2. Yiğit, temiz yürekli, kabadayı. (* Dinar -Af.; -Es.; -Ama.; * Zile -To.; Bayadlı -Or.; -Dy.; Hacılar * Darende -Ml.; Vazıldan * Divriği -Sv.; -Krş.; -Kn.; -Ada.; Oymaklı -Ada.)

3. Vücut yapısı gösterişsiz, kaba. (* Babaeski -Krk.) [kelete (III) -2] > (İncekum * Silifke -İç.)

4. Çirkin, kötü. (* Saray -Tk.) [kelete (III) -4] > (* Ermenek -Kn.)

5. Beceriksiz. (* Bergama -İz.; -Mn.) (DS-IV: 2731).

161. kemiş Bakır süzgeç, kevgir. (* Hekimhan -Ml.) (DS-VI: 4546).

kepiş (I) Kevgir, büyük süzgeç. (Bahçeli * Bor -Nğ.) (DS-IV: 2750).

162. kesmük (III) Sigara izmariti. (* Gürün -Sv.) (DS-IV: 2769).

kösmük Sigara artığı, izmarit. (-Or.; -Gr.; -Tr.) (DS-VI: 4572).

kösmük (II) Sigara izmariti. (-Or.; -Gr.) (DS-IV: 2975).

163. kestek (III) Kerpiç. (Kerkük) (DS-VI: 4550).

kessek (I)

1. Kerpiç. (Kerkük)

2. [# kesek (II)] (DS-VI: 4550).

164. keven Dikenli bir çeşit ot. (* Bor -Nğ.) (DS-IV: 2776).

kefen Dikenleri yakıldıktan sonra kıyılarak hayvana verilen bir kır otu, keven. (Gökdere * Akdağmadeni -Yz.) (DS-VI: 4544).

165. kızıllama Gıdıklamak. (* Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4553).

hıdıkleme Gıdıklamak. (-Ezc.) (DS-III: 2357).

166. kılık (I) Resim, fotoğraf: Bugün kılıkçıya gittim, kılığımı çektim. (-Çr.) (DS-VI: 4554).

gılık (IV) Fotoğraf. (-Dz.; Rumeli göçmenleri -İst.) (DS-III: 2042).

167. kırış (II) Tarlalardaki su yolu. (* Ereğli -Kn.) (DS-IV: 2827).

kırış (I)

1. İki tarla arasındaki ırmak seti. (* Ereğli -Kn.)

2. Tarlalarda ekin sulamak için açılan küçük arklar: Kırışı çektiniz mi? (Yeniköy * Ereğli -Kn.) (DS-IV: 2839).

168. kırvet Sofa: Kırvete bir kilim ser oturalım. (Kelekçi * Acıpayam -Dz.) (DS-IV: 2840).

kervet (II) Sofa: Çocuklar kervette oynuyor. (Rumeli göçmenleri * Keskin -Ank.) (DS-IV: 2760).

169. kıtmır (I) Cimri. (Boyalık * Ermenek -Kn.) (DS-VI: 4559).

kıtmır (I) [kıtmır, kıtkıt, kitmir (II)] Cimri, pinti. (-İsp. ve çevresi; İğneciler * Mudurnu -Bo.; -Dz.; Aşağıkayı * Tosya -Ks.; * Arapkir -Ml.; * Gürün -Sv.; * Anamur -İç.; Geriçam, Askere * Köyceğiz -Mğ.) [kıtmır] > (Ahmediye. Büyükçekmece -İst.) [kıtkıt] > (* Yusufeli -Ar.; -Kr.; -Ezm.) [kitmir (II)] > (-Tr.) (DS-IV: 2849).

kıtmır (II) Elinden iş gelmeyen, beceriksiz (kimse). (* Arapkir -Ml.) (DS-IV: 2849).

kıtmır (III) [kıtır (I)] Kısa boylu (kimse). (* İskilip -Çr.; Karkıncık * Artova -To.) [kıtır (I)] > (İğdecik, Sancaklıboz -Mn.) (DS-IV: 2849).

gıtmür [gıtıptıyo, gıtmir (II)] Cimri. (Peşman * Daday -Ks.) [gıtıptıyo] > (Ağlı * Küre -Ks.) [gıtmir (II)] > (İğdeli * Gemerek -Sv.) (DS-III: 2063).

170. kızguşu Erkeğinin göğüs ve boyun kısmı yeşil harelî, güzel sorgucu olan, güvercinden ufak, siyah tüylü, sarı ayaklı, eti yenen bir kuş. (Emirşahlar * Anamur -İç.) (DS-IV: 2863).

kızkuşu Başı sorguçlu küçük bir kuş, çulluk. (-Bo.) (DS-IV: 2869).

171. kıkre El değirmeni. (Meryem * Çıldır -Kr.) (DS-IV: 2871).

kirkire El değirmeni. (* Arpaçay, * Iğdır, İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.; Diyadin * Doğubayazıt -Ağ.) (DS-IV: 2880).

172. kocen Kedi yavrusu. (Ağlı * Küre -Ks.) (DS-IV: 2893).

göcen (I) [goce, göce (II), göden (V), gölbez -2, 3; gösen, gövlez (I) -2, güdül (X)]

1. Tavşan yavrusu. (İhsaniye, Çay * Bolvadin, Çığrı * Dinar -Af.; Yukarıdinek, Bağlıllı, Sofular * Eğridir, Yassıören * Senirkent, -İsp.; Başpınar * Tefenni, Güney * Yeşilova -Brd.; Üçkuyu, Ortaköy * Sarayköy ve köyleri -Dz.; Dallica * Nazilli -Ay.; Karaağaçlı, Kemaliye * Alaşehir -Mn.; -Ba. ve köyleri; Beyazköy * Ezine, * Gelibolu -Çkl.; Demirdere * Mustafa Kemal Paşa -Brs.; Eğrigöz, Tepecik * Emet, Şaphane * Gediz, Hisarköy * Domaniç, Alayunt -Kü.; Barcak, * Söğüt, Kasımlar * Gölpazarı -Bil.; * Mihalıççık ve köyleri, Karacaören -Es.; İçdedeler -Kc.; İğneciler * Mudurnu -Bo.; Çaykışla -Sk.; * Safranbolu -Zn.; Karabüzey * Araç -Ks.; -Çkr.; -Çr.; * Boyabat -Sn.; * Bafra -Sm.; * Merzifon ve köyleri, -Ama.; * Artova -To.; Uluşiran * Şiran -Gm.; -El.; Davulku * Hekimhan, Kayışlı -Mr.; Karataş * Çubuk, Çanılı, * Güdül, * Ayaş, * Beypazarı, * Polatlı, * Nallıhan, Etimesgut -Ank.; * Karaman, Eğridir, Pınarbaşı, -Kn.; * Kozan, * Ceyhan, * Pozantı -Ada.; İshaklar * Gülnar, Çiftapınar * Mersin, * Mut ve köyleri, Teniste * Anamur -İç.; Gilevci, Apturrahmanlar * Serik, Güzelsu * Akseki, -Ant.; Şerefiler, Eldirek, * Ula, * Tirebolu, * Milas, Seki * Fethiye, Yerkesik -Mğ.; Oğulpaşa, Hasanağa, Turpçular * İpsala -Ed.; Çavuşköy * Babaeski, * Vize, * Lüleburgaz, * Pınarhisar * Demirköy -Krk.; Şahin * Malkara, * Çorlu, * Saray -Tk.; Şumnu, Bulgaristan) [goce] > (* Cide -Ks.) [göce (II)] > (-Mğ.) [göden (V)] > (-İst.; Datya * Reşadiye -To.; Yerkesik -Mğ.) [gösen] > (* Boyabat -Sn.)

2. [# gölbez -1]

3. Kedi yavrusu. (-İst.; Eşen, Ağlı * Küre -Ks. ve çevresi; * Çarşamba -Sm.)[gölbez -2] > (Daylı * Boyabat -Sn.; * Merzifon ve çevresi -Ama.) [gövlez (I) -2] > (-To. ve köyleri) [güdül (X)] > (Aşağıçayır -Zn.)

4. Ayı yavrusu. (-Zn.) [gölbez -3] > (* Merzifon ve köyleri -Ama.)

5. Domuz yavrusu. (Burgaçlı * Bahçe -Ada.) (DS-III: 2119).

173. kolçak (IX) Yiğit, mert, yürekli. (-Bo.) (DS-IV: 2910).

koçak (I) [kocak (I) -1, koçağ, koçağ, koçbaşı (I)]

1. Kabadayı, yiğit, yürekli. (* Bergama, * Bornova -İz.; Tokat -Es.; -İst.; -Zn.; -Ks.; * Alaca -Çr.; Çayköy, Gümüşhacıköy -Ama.; -To. ilçe ve köyleri; Bayadı -Or.; Çandarlı, Yavuz, Çayağzı * Şavşat, Zeytinlik -Ar.; -Kr.; -Ezm.; Beşik -Ağ.; -Vn.; Basak * Hekimhan -Ml.; Çelik * Besni -Adı.; -Gaz.; İpsile * Hafik -Sv.; Ravlı * Çubuk -Ank.; Genezin * Avanos -Nş.; -Ky.; * Bor -Nğ.; * Ermenek -Kn.; Araplar -Ada.; -İç.; * Akseki -Ant.) [koçağ] > (* Erciş -Vn.) [koçağ] > (* Erciş -Vn.) [koçbaşı (I)] > (Rumeli göçmenleri -İst.)

2. Eli açık, cömert. (Tokat -Es.; -İst.; Türkler -Çr.; Çayköy, Gümüşhacıköy -Ama.; -To. ilçe ve köyleri; Bağlıca, Akarsu * Ardanuç -Ar.; -Dy.; Çelik * Besni -Adı.; -Ur.; -Gaz.; Pazar * Kızılcacahamam -Ank.; Genezin * Avanos -Nş.; Hamurcu * İncesu -Ky.; Kurugöl -Mş.; * Bor -Nğ.; Karkın * Çumra, * Ermenek -Kn.; -Ada. ve köyleri; * Mut, Çapar -İç.) [kocak (I) -1] > (-Or.; Şabanözü * Polatlı -Ank.; -Mğ.)

3. İşbilen, becerikli. (-Bo.; * İskilip -Çr.)

4. Yüce gönüllü. (-Ky.; -İç.; ve köyleri)

5. Konuksever. (Mangırlar * Mudurnu -Bo.; Belenkeşli * Mersin -İç.)

6. Gösterişçi, cakalı. (Kazmasöku -Sn.; * Merzifon -Ama.)

7. Esirgemez. (-Ada.) (DS-IV: 2894).

koçak

1. Eksiksiz. (* Antakya -Hat.)

2. İyi. (* Antakya -Hat.)

3. Yürekli, yiğit. (* Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4564).

174. kopük Köpük. (Hasanoğlu -Ank.) (DS-IV: 2923).

kömük (IV) Köpük. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2958).

kövüyh [kövük] Köpük. (İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.) [kövük] > (İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.) (DS-IV: 2984).

175. koşun (I) Asker. (* Iğdır -Kr.) (DS-IV: 2936).

goşun Asker, ordu. (Koyundere * Ahıska -Kr.) (DS-III: 2108).

176. kökbaş Peygamber çiçeği, aldea. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2952).

gökbaş (III) Tarlalarda yetişen, mavi çiçekli bir çeşit bitki, peygamber çiçeği. (Bozan -Es.; Ergen -Ezc.; Boğazlıyan -Yz.; -Ank.; * Karaman -Kn.) (DS-III: 2135).

177. könnnek Toplantı yeri, dernek, öbek, yığın. (Genezin * Avanos -Nş.) (DS-IV: 2960).

körnek (I) Toplantı yeri, dernek. (Köşker, -Krş.) (DS-IV: 2968).

178. körez (III) İçilmiş sigara artığı, izmarit. (Başlamış, Büyükçaylı * Dört Yol -Hat.) (DS-IV: 2966).

körüz (II) Sigara izmariti. (Toprakkale * Osmaniye -Ada.) (DS-IV: 2970).

179. körüt İki yaşında erkek keçi. (Peterek * Yusufeli -Ar.) (DS-IV: 2966).

korit [korit]

1. Bir yaşma kadar olan erkek keçi. (Karlı * Gerze -Sn.; -Gm.) [korit] > (-Rz.)

2. Bir yaşından iki yaşına kadar olan erkek keçi. (-Gm.) (DS-IV: 2926).

korut [körüz (I) -1, küde (II)] Bir, iki yaş arasında erkek keçi yavrusu, oğlak. (Yavuz, Çayağzı * Şavşat -Ar.; -Kr.; Çıknış * Tercan, * Kemah -Ezc.; Palha * Divriği -Sv.; Zile * Develi -Ky.; -Nş.) [körüz (I) -1] > (Haruniye * Bahçe -Ada.) [küde (II)] > (Yenidamlar * Alanya -Ant.) (DS-IV: 2930).

körüt Bir yaşından üç yaşına kadar olan erkek keçi. (Çayağzı * Şavşat, * Yusufeli -Ar.; İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.; Mezirme * Hekimhan -Ml.; -Sv.) (DS-IV: 2970).

180. kötük (II) Lahana. (-Ezm.) (DS-IV: 2983).

kütük (III) Lahana: Kütük turşusu. (-Ezm.) (DS-IV: 3056).

181. küftü Balta ve keserin keskin olmayan yanı. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-IV: 3026).

küptü [küprü, küpsü, küpteği, küpü] Balta ve keserin kesmeyen kalın yanı. (Fili * Biga -Çkl.; Çeltikçi * İnegöl, * Mustafa Kemal Paşa -Brs.; * Koyulhisar -Sv.) [küprü] > (* Düzce -Bo.) [küpsü] > (-Bo.) [küpteği] > (* Kadirli -Ada.) [küpü] > (-İz.; * İnegöl -Brs.; * Düzce -Bo.; Kilimli -Zn.; Peşman * Daday -Ks.; -Or.; * Lüleburgaz -Krk.) (DS-IV: 3043).

182. löplek Darbuka. (* Osmaneli -Çr.) (DS-IV: 3094).

leblek Darbuka. (Hisar * Domaniç -Kü.; Çeltikçi * Yenişehir -Brs.) (DS-IV: 3070).

183. mağlata Gürültü, şamata. (Yavuz * Şavşat -Ar.) (DS-IV: 3104).

malgata Gürültü, patırtı. (Zermut * Torul, Uluşiran * Şiran -Gm.; -Ezm.) (DS-IV: 3113).

184. mardalak (I) Serseri. (-Ky.) (DS-IV: 3129).

mordalak Serseri. (Taçın * Bünyan -Ky.) (DS-IV: 3211).

185. mâsimek Değer vermek, önem vermek, saymak. (Turan -Ky.) (DS-IV: 3132).

mağsimek Önemsemek, değer vermek. (-Yz. ilçe ve köyleri; * Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4585).

mağsimek [mağsimak, mahalsinmek -1, meelsimek, meersimek, meesimek, meğelsimek, meğersinmek, mehelsimek, mehersimek, mehersinmek, mehimsemek, mehirsemek, mehirsinmek, melsimek, meresimek, mesimek, meysimek] Değer vermek, önem vermek, önemli saymak. (-Krş.; Sarılar * Avanos -Nş.) [mağsimak] > (Aşağıkayı * Tosya -Ks.) [mahalsinmek -1] > (Sarıkavak -Es.) [meelsimek] > (* Zile -To.) [meersimek] > (Ağlı * Küre -Ks.) [meesimek] > (* Merzifon -Ama.) [meğelsimek] > (* Ünye -Or.) [meğersinmek] > (Sarıkavak -Es.) [mehelsimek] > (-Çkr.; * Merzifon köyleri -Ama.) [mehersimek] > (-Çkr.; Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.) [mehersinmek] > (-Ks.; * Koyulhisar -Sv.) [mehimsemek] > (-Ank.) [mehirsemek] > (* Kurşunlu -Çkr.) [mehirsinmek] > (Peşman * Daday -Ks.) [melsimek] > (* Merzifon köyleri -Ama.) [meresimek] > (* Kurşunlu -Çkr.) [mesimek] >

(Ağlı * Küre -Ks.; * Taşova -Ama.; Mahmutören -Or.; -Ezc.; Karadoruk * Gürün -Sv.; Çanılı * Ayaş -Ank.; * Mersin, -İç.) [meysimek] > (* Gölköy -Or.) (DS-IV: 3105).

186. matal Masal. (Kesirik -El.) (DS-VI: 4590).

metel (I)

1. Öykü, masal. (Kunduzlu -Çr.; * Antakya köyleri -Hat.; Telin * Gürün -Sv.; Hamurcu * İncesu -Ky.; * Bor -Nğ.; Afşar, Kılbasan * Karaman -Kn.; İncirlik -Ada.; Yanpar, Gökçeburun * Silifke -İç.)

2. Masalların giriş bölümündeki koşuk. (Ağzıkaraca * Kozan -Ada.)

3. Bilmece. (* Mecitözü -Çr.; * Vezirköprü, Mardar * Bafra -Sm.; Buğa * Merzifon -Ama.; Doğanbeyli, Kürkçüler * Misis -Ada.)

4. Atasözü. (Maydos * Eceabat -Çkl.)

5. Şiir, mersiye. (Çukurköy * Menemen -İz.)

6. Şarkı, mani. (Sarıcaeli * Bayramiç -Çkl.) (DS-IV: 3174).

187. mavrak Leblebicilerin, nohutun kabuğunu çıkarmak için kullandıkları, altı düz, daire biçiminde bir araç. (* Güdül, * Ayaş -Ank.) (DS-IV: 3138).

marfak Leblebicilerin tavadaki nohudun kabuğunu çıkarmak için kullandıkları yuvarlak kütük. (-Ezc.) (DS-IV: 3129).

mafrak [maflak] Leblebicilerin tavada kavrulan nohudu karıştırırken kullandıkları silindir biçimindeki ağaç. (* Bergama -İz.; * Ezine -Çkl.) [maflak] > (-Mğ.) (DS-IV: 3103).

188. mavruz Zambak. (Şaphane -Kü.) (DS-IV: 3139).

navruz

1. Çiğdem. (Cenciğe -Ezc.)

2. Zambak. (Karaözü * Gemerek, * Kangal -Sv.; -Ky.; -Nğ.; -Kn.) (DS-IV: 3243).

189. medik (II) Gaga. (Buluklu -İç.) (DS-IV: 3150).

mittik (I) Gaga. (Tekir * Silifke -İç.) (DS-IV: 3194).

mimdik Gaga. (-Kr. ve köyleri) (DS-VI: 4598).

mıdık (II) Gaga. (Ağzıkaraca * Kozan -Ada.; Yanpar, Burhan, Kum * Silifke, * Gülnar, * Mersin köyleri, Ferizler * Anamur -İç.) (DS-IV: 3180).

190. mete Topraktan yapılmış emzikli testi, ibrik. (Dereçine * Bolvadin -Af.) (DS-IV: 3174).

nimete Toprak sürahi, ibrik. (* Akşehir, İçeriçumra -Kn.) (DS-IV: 3252).

nümete Küçük testi, toprak ibrik. (Gürnes * Akşehir -Kn.) (DS-IV: 3258).

191. müngül Küçük bakraç. (Misis -Ada.) (DS-IV: 3230).

mengel Bakraç, kova. (-Ank.) (DS-IV: 3163).

192. nıkart Gaga. (Yavuz * Şavşat -Ar.) (DS-IV: 3251).

nıkart [nikil, nikke, nükül] Kuş gagası. (Ciritdüzü * Şavşat -Ar.) [nikil] > (-Ur.) [nikke] > (Sarıbeyli -Mn.) [nükül] > (-Ml.) (DS-IV: 3252).

193. nürgülemek Oturduğu yerde uyuklamak. (-Ezm.) (DS-IV: 3259).

mürgülemek [mürgülemeğ, mürkülemek] Oturduğu yerde uyuklamak, şekerleme yapmak. (Azeri köyleri -Ama.; * Niksar -To.; -Kr.; -Ezm.; * Erciş -Vn.) [mürgülemeğ] > (Kerkük [mürkülemek] > (-Ezm.) (DS-IV: 3231).

194. oğşemek

1. Okşamak. (* Yeşilova köyleri -Brd.)

2. Bir kimsenin kusurlarım, gülünç yanlarını ortaya çıkarmak. (* Yeşilova köyleri -Brd.) (DS-V: 3271).

oğşamak (II) Okşamak, sevmek. (* Bergama -İz.) (DS-V: 3275).

oşğamak Okşamak. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-V: 3294).

195. olcık Üzüm ve dut suyundan yapılan cevizli sucuk. (-Ml.) (DS-V: 3279).

örücük Cevizli sucuk. (-Bo.) (DS-V: 3354).

ürçik Cevizli sucuk. (Harput -El.) (DS-VI: 4069).

orcik (I) [oricik, orocik, orucik, ölçik] Cevizli sucuk. (* Kemaliye -Ezc.; -Dy.; Harput -El.) [oricik] > (* Kemaliye -Ezc.) [orocik] > (* Kemaliye -Ezc.) [orucik] > (* Arapkir -Ml.) [ölçik] > (-El.) (DS-V: 3289).

196. ökünmek

1. Alay etmek. (* Fethiye -Mğ.)

2. Öykü anlatmak. (* Fethiye -Mğ.) (DS-VI: 4625).

öykünmek [öyğünmek]

1. Alay etmek, taklit etmek. (Pınarlıbelen * Bodrum -Mğ.) [öyğünmek] > (-Çr.)

2. Alaylı gülmek. (İncekum * Silifke -İç.) (DS-VI: 4632).

197. önneksiz Çirkin, kılıksız (kimse). (* Bor -Nğ.) (DS-V: 3343).

örneksiz [örnek] Çirkin, suratsız. (Sarı * Merzifon -Ama.; -Yz.; Hatip -Kn.) [örnek] > (* Safranbolu -Zn.; Karabüzey * Araç -Ks.) (DS-V: 3351).

198. panak (II) Ayı yavrusu. (Yeniköy * Çerkeş -Çkr.) (DS-V: 3391).

palak (III) [palağı, palağ (I) -1, 2; palk (II)]

1. Ayı yavrusu. (Rumeli göçmenleri -İst.; Camiyanı * Tirebolu, Parak * Alucra, * Şebinkarahisar -Gr.; -Gm.; * Şavşat, Karlı * Ardanuç ve çevresi, Erkinis * Yusufeli -Ar.; Narman * Tortum, -Ezm.; Ağrakos * Suşehri -Sv.; * Hadım, * Ermenek -Kn.) [palağı] > (-İst.) [palağ (I) -1] > (-Tr.) [palk (II)] > (* Maçka köyleri -Tr.)

2. Köpek yavrusu. (-Ezm.) [palağ (I) -2] > (-Tr.)

3. Manda yavrusu. (Bayadı, * Ünye köyleri, -Or.; Sasu * Bulancak, Tepeköy, Piraziz, Şehli, -Gr.; Tekke -Dy.)

4. Bir yaşındaki domuz yavrusu. (Göcer -Kn.)

5. Tavşan yavrusu. (-Kn.)

6. Yeni tüylenmiş kuş yavrusu. (-Ur.)

7. Güvercin yavrusu. (-Ml.; * Afşin ve köyleri -Mr.) (DS-V: 3384).

199. param param Parça parça, paramparça. (Çavuş * Silifke -İç.) (DS-VI: 4638).

perem perem Parça parça, bölük bölük. (Mustafapaşa * Ürgüp -Nş.) (DS-VI: 4645).

200. parkaç Bakrač. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4638).

perheç Bakrač. (-Bt.) (DS-V: 3432).

pargaç [parha, parhaç] Kazan, bakrač. (Kaptanpaşa köyleri * Çayeli -Rz.; Ergân -Ezc.) [parha] > (-Ezm.) [parhaç] > (Berneniler * Sarıkamış, * Selim -Kr.) (DS-V: 3398).

201. pekleşmek Sertleşmek, katılaşmak. (* Maçka ve köyleri -Tr.) (DS-V: 3424).

bekişmek [bekeşmek, bekimek -1, berkitmek (I), berkimek (I), berkişmek, berkleşmek]

1. Pekişmek, sertleşmek, katılaşmak, sıkışmak. (* Eşme köyleri -Uş.; Yassıvıran * Senirkent -Isp.; -Brd.; Ekse, Bekilli, * Çal -Dz.; -Çr.; -Ama. ve çevresi; Kızılca * Artova, * Zile -To.; -Or. ve köyleri; -Tr. ve çevresi; -Sv.; Afşar aşireti * Pınarbaşı -Ky.; -Nğ.) [bekeşmek] > (Düzköy * Keşap -Gr.) [bekimek -1] > (-Sv.) [berkilmek (I)] > (-Sn.; Şıhlı * Develi -Ky.) [berkimek (I)] > (Eymir * Bozdoğan -Ay.; -Ama. ve çevresi; -Kr. köyleri; -Gaz.; * Göksun ve köyleri, -Mr.; -Hat. köyleri) [berkişmek] > (-Gaz.; * Şereflikoçhisar -Ank.; -Krş.; * Bor -Nğ.) [berkleşmek] > (-Kr. köyleri * Bor -Nğ.)

2. [# berkimek (II)] (DS-I: 602).

202. peklik (II) Sertlik, dayanıklılık, direnç. (Bağyaka * Finike -Ant.) (DS-V: 3424).

berklik (I) [beklik (II)] Katılık, sertlik. (Uluşiran * Şıran -Gm.; Aşudu * Darende -Ml.; * Kilis, -Gaz.; -Mr.; * Şereflikoçhisar -Ank.; -Nğ.) [beklik (II)] > (Karakuş köyleri * Ünye -Or.) (DS-I: 636).

203. pernek (I) Toplantı: Pernek dağıldı. (* Zara -Sv.) (DS-V: 3433).

pürnek Toplantı, dernek. (Çokveren * Polatlı -Ank.) (DS-V: 3501).

204. sahindirik Kağnı arabalarının mazısının yanmaması için sürülen yağın boynuzdan kabı. (* Gemerek -Sv.) (DS-V: 3517).

sabındirik [sabınlık, sabunduruk] Kağnı arabalarında mazının yanmasını önlemek için sürülen bezir yağının, sabun suyunun bulunduğu teneke ya da boynuzdan kap. (* Şarkışla ve çevresi, Çepni * Gemerek, * Yıldızeli -Sv.; * Mucur -Krş.; * Pınarbaşı, * Bünyan -Ky.) [sabınlık] > (-Ng.) [sabunduruk] > (Kayalıpınar, Direkli * Yıldızeli -Sv.) (DS-V: 3509).

205. santırañ Nalbantların tırnak kesmekte kullandıkları aygıt. (-Çr.) (DS-V: 3541).

sıntıraç [sıntireç] Nalbantların kullandıkları tırnak yontma bıçağı. (Peşman * Daday -Ks.; Apsarı -Çkr.; -Çr.; -Ama.) [sıntireç] > (-Mğ.) (DS-V: 3615).

206. seçer Serçe. (-Krş.) (DS-V: 3565).

seyçer Serçe. (* Bor -Ng.) (DS-V: 3597).

207. seğdim Arktan değirmene su geçiren tahta oluk. (-Ks.) (DS-V: 3567).

seğirdim (II) [seğirdim oluğu] Değirmen arkından çarka giden suyun aktığı dik oluk. (* Dinar -Af.; -Çr.; * Şebinkarahisar, * Alucra, -Gr.; Çanılı * Ayaş -Ank.; * Mucur -Krş.) [seğirdim oluğu] > (Güzelsu * Akseki -Ant.) (DS-V: 3567).

208. singircak Bir çeşit tahterevalli. (* Kurşunlu -Çkl.) (DS-V: 3613).

şinkırşak Döner tahterevalli. (-Vn.) (DS-V: 3771).

209. sinor İki tarla arasındaki sınır. (* Hozat -Tn.) (DS-V: 3615).

sinor Sınır. (-Gm.) (DS-V: 3645).

sinor Sınır. (Güneyce, * İkizdere -Rz.) (DS-VI: 4700).

210. sirni Kağnı dingili. (Mengeser, Diyadin * Doğubayazıt -Ağ.) (DS-V: 3620).

sirni Kağnı dingili. (-Bt.) (DS-V: 3648).

211. sobelen Koni biçiminde mantar. (* Merzifon -Ama.) (DS-V: 3655).

söbelen, söbeleñ [söbüsülele] Yenilen bir cins sivrice mantar. (Berkköy -Bo.; * Merzifon ve köyleri -Ama.) [söbüsülele] > (Uluköy -Dz.) (DS-V: 3674).

212. şafaklamak (IV) Sabahlamak. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4719).

şafaklamak, şafaqlamağ (III)

1. Sabahlamak. (* Eğridir köyleri -Isp.; Eymir * Bozdoğan -Ay.; * Akyazı çevresi -Sk.; * Çarşamba -Sm.; Bağlıca * Ardanuç -Ar.; * Mut ve köyleri -İç.)

2. Gün ağarmak. (-Rz.) (DS-V: 3735).

213. şavurlamak (II) Araştırmak, öğrenmeye çalışmak. (-Sv.) (DS-V: 3756).

şavullamak Göz gezdirmek, araştırmak. (-Tr.; -Sv.) (DS-V: 3756).

214. şivrete Büyük erkek mendili. (-Ada.) (DS-V: 3791).

şuvata Mendil. (İbriktepe * İpsala -Ed.) (DS-V: 3796).

şirvata [şirbata, şirpata, şirvata, şibete, şirvete -2] Mendil. (Bakırköy, Galata * Gelibolu -Çkl.) [şirbata] > (* Alucra -Gr.; * Pütürge -Ml.) [şirpata] > (* Şebinkarahisar -Gr.) [şirvata] > (-Brs.) [şibete] > (Rumeli göçmenleri -Ed.) [şirvete -2] > (Selanik, Yunanistan) (DS-V: 3787).

215. tamates Domates. (-Ml. ve çevresi) (DS-VI: 4738).

damates [domat] Domates. (-Vn.) [domat] > (Kızılcın * Sarioğlan -Ky.) (DS-VI: 4484).

tomatis [toma] Domates. (-Çr.; -Yz. ve çevresi; Akbaş, Meyvabükü, Çaltı, Hacılar * Güdül -Ank.) [toma] > (* Güdül ve köyleri -Ank.) (DS-VI: 4769).

216. tapança Tabanca. (Karakoyunlu -Kr.) (DS-V: 3826).

dabanca (I) [dabançe] Tabanca. (Danışman * Fatsa -Or.; -Gaz.; * Antakya -Hat.; Türkmenaraplısı -Yz.; -Nğ.) [dabançe] > (* Osmaniye -Ada.) (DS-II: 1313).

217. tayın Sincap. (* Mersin -İç.) (DS-VI: 4746).

tein Sincap. (* Zile ve köyleri -To.; -Çr.) (DS-VI: 4749).

teyin [teyindirik] Sincap. (-Af.; * Yalvaç -Isp.; Güneyce * İkizdere -Rz.; Tahanlı * Mersin -İç.) [teyindirik] > (Hayati * Erbaa -To.) (DS-VI: 4758).

218. tazene Mızrap. (* Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4747).

tezere Mızrap. (* Kilis -Gaz.) (DS-VI: 4759).

dezine (I) Kartal kanadı ve at tırnağından yapılan mızrap. (* Antakya -Hat.) (DS-II: 1448).

tezene [tazene, tezana, tezane, tezene, tezkere -3, tezkire (II)] Genellikle kiraz ağacı kabuğundan yapılan mızrap. (Tatarlı, * Dinar -Af.; * Keçiborlu -Isp.; Çöplü * Çivril, Söğüt -Dz.; Narlıdere -İz.; Keskin, Tokat -Es.; * Kurşunlu -Çkr.; * İskilip -Çr.; Kapıkaya, * Merzifon ve köyleri -Ama.; Arpaköy -Or.; Yavuz * Şavşat, * Yusufeli, * Ardanuç -Ar.; İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.; Cenciğe -Ezc.; * Erciş -Vn.; -Gaz.; -Mr.; * Koyulhisar -Sv.; Çanılı * Ayaş -Ank.; -Nğ.; -Kn.; -Ada.) [tazene] > (Piraziz -Gr.; -Nş.; -Krş.; Bahçeli * Bor -Nğ.) [tezana] > (Alâattin * Acıpayam -Dz.) [tezane] > (Oğuz * Acıpayam -Dz.; -Bo.) [tezene] > (Yılanlı * Eğridir -Isp.; Çamköy * Tefenni -Brd.; -Ant.) [tezkere -3] > (-Kn.) [tezkire (II)] > (* Ereğli -Kn.) (DS-V: 3907).

219. tebolleşmek Sataşmak. (Yeniköy -Ba.) (DS-V: 3857).

tepelleşmek Sataşmak. (Bağlıca * Ardanuç -Ar.) (DS-V: 3885).

220. tege Teke, erkek keçi. (Kerkük) (DS-VI: 4748).

deke Erkek keçi, teke. (Bağlıca * Eğridir -Isp.; * Ermenek -Kn.; * Silifke -İç.) (DS-II: 1407).

221. tellemek (VI) Sigara içmek. (İncirgediği * Karaisalı -Ada.) (DS-V: 3873).

tillemek Sigara tellendirmek. (* Bor -Nğ.) (DS-V: 3934).

222. tepik Tekme. (-Ky.) (DS-VI: 4754).

depik (I) [debmik, dehme, dekmik, dekmük, depme (I), depmik, depmük, depük (I)] Tekme, çifte : Beygir çocuğu bir depikte yıktı. (Sürez * Bozdoğan -Ay.; Bademli * Dikili, * Ödemiş köyleri, * Kiraz köyleri -İz.; * Alaşehir ve köyleri -Mn.; Kongurca * Savaştepe -Ba.; -Es.; -Ks. ve çevresi; * Kargı -Çr.; * Zile -To.; Aşudu * Darende -Ml.; Haval, * Kilis, -Gaz.; * Afşin -Mr.; * Antakya, Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri * Reyhanlı, * Dört Yol -Hat.; Karaözü * Gemerek, * Kangal ve köyleri -Sv.; Gökdere * Akdağmadeni -Yz.; Türkmen, Avşar aşiretleri, Pazarören, Yeniköy * Pınarbaşı, * Bünyan -Ky.; -Nş.; * Bor -Nğ.; * Ereğli -Kn.; Gâvurdağı * Cebelibereket, Ergin -Ada.; İncekum * Silifke, Hacıhamzalı, Gülek * Tarsus, * Mut köyleri -İç.) [debmik] > (Çanılı * Ayaş -Ank.) [delime] > (İğneciler * Mudurnu -Bo.) [dekmik] > (* Ağın, * Keban -El.; Vazıldan * Divriği -Sv.; -Nğ.) [dekmük] > (-Sm.; * Merzifon -Ama.; * Ünye, -Or.; -Ml.; * Divriği -Sv.) [depme (I)] > (Sücutlü * Yalvaç, Uluğbey * Senirkent -Isp.; Yayla * Tefenni -Brd.; * Alaşehir -Mn.; * Sivrihisar -Es.; * Akyazı çevresi -Kc.; * Düzce -Bo.; İncekum * Silifke -İç.) [depmik] > (* Kurşunlu -Çkr.; * İskilip -Çr.; -Sv. ve çevresi; -Ank.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Ereğli -Kn.) [depmük] > (Sarıçökek, Darıyeri, Karaköy * Düzce -Bo.; * Taşköprü -Ks.; * Kurşunlu -Çkr.) [depük (I)] > (-Çkr.; -Sm.) (DS-II: 1428).

tepiik (I) [tepbik, tepih, tepük (II)] Tekme. (Kargı * Tosya -Ks.; -Ama.; -Ml.; -Ur.; * Şarkışla -Sv.; Sarmanfakılı -Yz.; Ömerhacılı * Kaman -Krş.; Yahyalı * Develi -Ky.) [tepbik] > (* Erciş -Vn.) [tepih] > (Karakoyunlu * Iğdır -Kr.) [tepük (II)] > (* Bartın -Zn.; * Taşköprü -Ks.; * Kurşunlu -Çkr.) (DS-V: 3885).

223. tepitmek Az pişirmek. (Kelekçi * Acıpayam -Dz.) (DS-VI: 4754).

depitmek

1. Ekmek saçta pişmeğe yüz tutmak. (Çerçin -Brd.; -Dz.; Tokat -Es.; * Kurşunlu -Çkr.; * Kangal ve köyleri -Sv.; * Silifke -İç.)

2. Ekmeği acele ve gelişigüzel pişirmek : Ekmeğimiz pişmiş de birkaç yuha depiteceğim. (Tokat -Es.) (DS-II: 1429)

224. tıkcırcın Dokuztaş oyunu. (Karasınır * Çumra -Kn.) (DS-VI: 4760).

tokurcun Dokuztaş oyunu. (* Yalvaç -Isp.) (DS-VI: 4768).

225. tikme Fidan. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-V: 3932).

dikme (II)

1. Fidan, yeni dikilmiş fidan. (* Yalvaç ve köyleri, * Burhaniye, * Edremit çevresi -Ba.; -Bo.; Tekkeikebir * Ereğli -Zn.; * Taşköprü -Ks.; Saray -Çkr.; * İskilip -Çr.; Çilehane * Reşadiye, * Zile, Sunusa * Erbaa -To.; Danışman * Fatsa, Şıhlar * Ulubey -Or.; -Gm.; Cinis * Aşkale -Ezm.; * Refahiye ve çevresi -Ezc.; Aşudu * Darende -Ml.; * Afşin -Mr.; * Kangal ve köyleri, * Koyulhisar, * Gürün, Savrun, * Divriği, Çepni * Gemerek -Sv.; -Yz.; Çanılı * Ayaş -Ank.; Köşker -Krş.; Kelgin * Develi, * Talas -Ky.; * Bor -Ng.; Durlaz * Ereğli, Kızıllar, * Karaman, -Kn.; * Milas -Mğ.)

2. Fidanlıktan çıkmış ağaç. (Düzköy * Keşap -Gr.)

3. Yerinden sökülmemiş ağaç kütüğü. (* Çal -Dz.)

4. Çelikleme yoluyla dikilen kavak ve söğüt fidanı. (-Ks.; * Kurşunlu -Çkr.; Süle -Gm.; * Darende -Ml.; * Pınarbaşı -Ky.)

5. Budanmış palamut ve meşe ağacı. (Kızılkıçlı -Çkl.; Zeyve * Söğüt -Bil.; Gözene -Ml.; Doğanca * Vize -Krk.; * Saray -Tk.)

6. Ağaç direk, kalas. (Yılanlı * Eğridir -Isp.; -Brd.; * Sarayköy köyleri, * Acıpayam -Dz.; Eymir * Bozdoğan -Ay.; Cumalıkızık -Brs.; Bozan, Tokat -Es.; * Akyazı çevresi -Kc.; -Tr. ilçe ve köyleri; -El.; -Gaz.; * Antakya köyleri -Hat.; * Ermenek, * Bozkır -Kn.; * Mut köyleri -İç.)

7. Genç fidan ve ağaç dallarından yapılan kazık. (Yeniköy -Ba.; * Merzifon köyleri -Ama.; Çiftelipınar * Mersin -İç.; Güzelsu * Akseki -Ant.)

8. Kağnıyı durdurmak için kullanılan ve boğunduruğun üst tarafında bulunan ağaç kazık. (-Ant.)

9. Kağnıya dikilen ucu çatalı ağaç, çadır direği. (Köşker -Krş.)

10. Bir yapıda dikey olarak dikilen direk. (-Çkr.; -Sv.)

11. Yazın koyunları yatırmak için çevresine parmaklık çekilerek yapılan yazlık ağıl. (* Kandıra -Kc.) (DS-II: 1488).

226. tillice Yenilebilen bir çeşit mantar. (-Bo.) (DS-V: 3934).

tellice (I) Küçük taneli mantar. (Hacıılyas * Koyulhisar -Sv.; Peçenek * Kızılcıhamam -Ank.) (DS-V: 3874).

227. tolas Köşe. (Sarıca * Gölköy, Aybastı -Or.) (DS-V: 3954).

tolos Köşe bucak. (Şıhlar * Ulubey -Or.) (DS-V: 3955).

228. tombak (II) Başı açık. (-Çr.) (DS-VI: 4769).

dombak (II) [dobak (I) -1, 2; dolbak, dulbak]

1. Başı açık, çıplak : Sıcakta dombak sokağa çıkılmaz. (* İskilip -Çr.; * Gümüşhacıköy, * Merzifon -Ama.) [dobak (I) -1] > (* İskilip -Çr.; * Boyabat -Sn.) [dolbak] > (* Halfeti, * Birecik -Ur.; Barak * Nizip -Gaz.; -Mr.) [dulbak] > (-Gaz.)

2. Saçsız baş. (* Osmancık, * Sungurlu -Çr.; Zana -Ama.) [dobak (I) -2] > (Zigere, * Merzifon çevresi -Ama.) (DS-II: 1550).

229. tombak (III) Tümsek, tepe, yüksek toprak yığını. (Kemaliye * Alaşehir -Mn.) (DS-V: 3957).

tömbek (II) [tömbe (II), tömbü, töme (I), tömek (II) -2, tömrü, tömrük -2]

1. Küçük toprak yığınları ya da yuvarlak tepelikler. (* Eğridir ve köyleri -Isp.; -Mn. ve çevresi; Küçükkyozgat -Ank.; Çiftapınar * Mersin -İç.) [tömbe (II)] > (Kurugöl -Nş.) [tömbü] > (Gazi -Ky.) [töme (I)] > (* Hekimhan -Ml.; * Zile -Nş.; Hortu, * Ereğli -Kn.) [tömek (II) -2] > (Afşar köyleri * Hadım, -Kn.) [tömrü] > (Yazıcı -Bo.) [tömrük -2] > (Terkeşan -Yz.)

2. Tarlanın tümsek yeri. (-Kn.) (DS-V: 3982).

tumbek (II) [tumbi -1, tumbus] Kabarık yer, tümsek. (Karaptal * Akçaabat -Tr.) [tumbi -1] > (Solday * Maçka -Tr.) [tumbus] > (Genç -Dy.) (DS-V: 3993).

tümbek [tümbet, tümbül] Tümsek, tepe, höyük. (Sürez, * Bozdoğan -Ay.; -Yz.; * Gündül ve köyleri -Ank.) [tümbet] > (Kumdanlı * Yalvaç -Isp.; -Yz.) [tümbül] > (Pınarlıbelen * Bodrum -Mğ.) (DS-VI: 4780).

230. tongu Düz yerlerdeki tümsekler, tepeler. (Hacısungur * Malkara -Tk.) (DS-V: 3961).

tonga (II)

1. Dağın en yüksek yeri, doruk. (Evreşe * Gelibolu -Çkl.; Doma, Çavuş * İnegöl, Cumalıkızık -Brs.)

2. Dere kıyılarındaki tümsek yerler. (Kaşıkçı, Banarlı -Tk.) (DS-V: 3961).

231. toruk Doruk. (-Çr.) (DS-VI: 4772).

daruh Doruk : Daruh bekçisiz olmaz. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-II: 1374).

doğruk (I) [dogruk, dorok -1] Tepe, uç, zirve, doruk. (* Çal -Dz.; Müslimsölöz, Kirazlı -Brs.; Alayunt -Kü.; Bozan * Sivrihisar -Es.; * Akyazı çevresi, * İzmit -Kc.; Kirazlı * Yalova -İst.; Taşlımüsellim * Lalapaşa -Ed.; Çavuşköy * Babaeski, * Lüleburgaz -Krk.; * Saray -Tk.) [dogruk] > (* Akyazı çevresi -Kc.) [dorok -1] > (* Akyazı çevresi -Kc.) (DS-II: 1537).

doruk (I) [dora (I), dorak (I), doran (I), doru (II), dorug, doruh (II), dörük, duruk (I) -1] Tepe, en yüksek yer, uç. (İshaklı -Af.; -İsp.; Kösten, Honaz, Çöplü * Çivril -Dz.; Yabanabat * Çeşme -İz.; Sarıkozan aşireti * Kula, * Akhisar -Mn.; -Ba. ve çevresi; * Gemlik -Brs.; İnköy, Kurtköy, Altıntaş, * Emet -Kü.; Arıcaklar * Gölpazarı, * Pazarcık, * Bozüyük, Akköy * Söğüt -Bil.; Tokat, Bozan -Es.; * Kandıra -Kc.; Demirciler, * Düzce, * Gerede, * Mudurnu -Bo.; Baklalı * Çatalca -İst.; * Bartın, Müfettişler * Devrek, Yazıköy * Safranbolu, Kilimli, Cumayanı, Yakademirciler -Zn.; * Taşköprü, Geley, Karabüzey * Araç, * Tosya, -Ks.; * Kurşunlu, -Çkr.; İbik, Hacıhamzalı * Osmancık, Kayı, -Çr.; * Havza, Engiz * Bafra -Sm.; * Merzifon ve köyleri -Ama.; * Boyabat -Sn.; Denizli, Beşikdüzü * Vakıfkebir -Tr.; -Kr.; Karaözü * Gemerek, * Şarkışla -Sv.; -Yz. ve çevresi; -Ank. ilçe ve köyleri; -Kırş.; Kızılviran, Yemliha -Ky.; -Nğ.; Zıvarık, Gömükkışla * Karaman -Kn.; Çömelek * Mut, * Mersin -İç.; Bayralar * Elmalı -Ant.; Yenice -Mğ.; -Ed.; * Lüleburgaz -Krk.; * Malkara, * Hayrabolu -Tk.) [dora (I)] > (Hasköy, Havsa, Eskikadın -Ed.) [dorak (I)] > (Şehli, Piraziz -Gr.) [doran (I)] > (Arpaköy -Or.; * Bulancak, * Görele, Şehli, Piraziz, Seyitköyü -Gr.; Beytarla -Gm.) [doru (II)] > (Eymir * Karacasu -Ay.; * Babaeski -Krk.) [dorug] > (Bakacak -Ba.) [doruh (II)] > (Karaözü * Gemerek -Sv.) [dörük] > (* Delice -Ank.) [duruk (I) -1] > (Kınık -Ank.; -Nğ.; -Kn.; Çeşme * Datça -Mğ.) (DS-II: 1564).

232. tutuba Kadın hizmetçi. (-Mr.) (DS-V: 4003).

totaba (I) [tataba] Hizmetçi kadın. (-Kü.; * Hekimhan -Ml.; -Ur.; -Mr.) [tataba] > (-Sn.; * Divriği -Sv.) (DS-V: 3976).

233. tuvarlamak Yuvarlamak. (* Afşin -Mr.) (DS-V: 4004).

tuvallamak Yuvarlamak. (Gökdere * Akdağmadeni -Yz.) (DS-VI: 4778).

234. tülce Çifttırnaklı hayvanların tırnakları arasında çıkan ve topallamalarına neden olan ufak kabarcık. (Kıran -Kü.) (DS-V: 4008).

tülüce (I) Davarların tırnaklarında oluşan bir hastalık. (Kümbet * Yıldızeli -Sv.; Çanılı * Ayaş -Ank.) (DS-V: 4011).

235. tülkü Tilki. (Koyundere * Ahıska -Kr.) (DS-V: 4010).

dilki (I) Tilki. (Bağıllı * Eğridir -Isp.; Oğuz * Acıpayam -Dz.; -Gaz.; Hisarcık * Yayladağı -Hat.; İncekum * Silifke -İç.) (DS-II: 1495).

236. uca Yüksek, yüce. (* Iğdır, Bayburt * Selim -Kr.) (DS-VI: 4782).

üce [uca (II)] Yüce. (-Ay.; * Afşin ve köyleri -Mr.; * Kilis, * Nizip -Gaz.; Vazıldan * Divriği, Çepni * Gemerek -Sv.; Fakıekinciliği * Pınarbaşı -Ky.; * Bor -Nğ.) [uca (II)] > (* Erciş -Vn.) (DS-VI: 4057).

237. ucik Köşe, kenar. (* Arapkir -Ml.) (DS-VI: 4021).

ücük (III) [ülçük] Köşe. (* Arapkir -Ml.) [ülçük] > (* Edremit -Ba.) (DS-VI: 4057).

238. uçayak (I) Sacayağı. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4782).

üçayak [üçayaklı]

1. Sacayağı. (Senir * Keçiborlu -Isp.; Honaz -Dz.; -Tr. dağ köyleri; -Ar.; -Bt.; -Dy.; * Varto -Mş.; * Nizip -Gaz.; -Mr.; Amik Ovası Türkmenleri * Reyhanlı -Hat.; -Nğ.) [üçayaklı] > (Bahçeli * Bor -Nğ.)

2. Sehpa. (* Akyazı çevresi -Sk.; * Nizip -Gaz.; * Mut köyleri -İç.; -Tk.)

3. Üç ayaklı merdiven. (* Milas -Mğ.)

4. Bir çeşit horon. (-Rz.; Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.)

5. Bir yerel oyun. (-Ur.) (DS-VI: 4057).

239. ülübe Fasulye. (Fariske * Ermenek, * Karapınar -Kn.) (DS-VI: 4795).

ülübü

1. Börülce. (* Silifke -İç.)

2. Kuru fasulye. (* Gülnar -İç.) (DS-VI: 4795).

240. vekvekiyan Baykuş. (-Bo.) (DS-VI: 4096).

vikvikviyan Baykuş. (* Düzce -Bo.) (DS-VI: 4107).

241. yalgu Ustura. (* Devrek -Zn.) (DS-VI: 4145).

yolgu Ustura. (* Devrek -Zn.) (DS-VI: 4292).

242. yoha İncelmiş yufka. (-Çr.) (DS-VI: 4289).

yuğa Yufka. (-Ml. ve çevresi) (DS-VI: 4827).

yoka Yufka ekmek. (* Kurşunlu -Çkr.; * Merzifon köyleri -Ama.; * Ünye -Or.) (DS-VI: 4289).

yufka (I) [yufga, yufqa -1, yuga (I), yuha, yuqa (II), yuka (II) -2]

1. İnce açılmış hamurdan yapılan sac ekmeği. (* Dinar -Af.; * Gelendost -Isp.; Çöplü * Çivril, Yukarı Seyit * Çal -Dz.; Dünderli -İz.; * Alaşehir -Mn.; * Susurluk -Ba.; Ağaçhisar * Orhaneli -Brs.; * Sivrihisar, Tokat -Es.; * Kurşunlu -Çkr.; -Sm.; -To.; Çayağzı * Şavşat -Ar.; Cenciğe -Ezc.; Maksutlu * Şarkışla, Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.; * Pınarbaşı -Ky.; Bahçeli * Bor -Nğ.; * Silifke -İç.; * Milas -Mğ.; * Lüleburgaz -Krk.) [yufga] > (* Mut ve köyleri -İç.) [yufqa -1] > (* Silifke -İç.) [yuga (I)] > (Hasanoğlu -Ank.) [yuha, yuqa (II)] > (Yavuz * Şavşat, Hisarlı * Ardanuç, * Yusufeli ve çevresi -Ar.; Bayburt * Selim -Kr.; -Dy.; * Hozat -Tn.; * Ağın -El.; * Arapkir -Ml.; * Divriği -Sv.; Bahçeli * Bor -Nğ.) [yuka (II) -2] > (Kumdanlı * Yalvaç, Sarıdris * Karaağaç -Isp.; Çamköy * Gölhisar -Brd.; Eymir * Bozdoğan -Ay.; * Alaşehir -Mn.; * Emet -Kü.; -Çr.; * Gürün, * Gemerek -Sv.; -Yz.; * Beypazarı -Ank.; -Ky. ve köyleri; * Bor -Nğ.; -Kn.; İncekum * Silifke, * Gülnar köyleri -İç.)

2. Börek vb. için açılan ince hamur. (Mecidiye * İzmit -Kc.; * Akyazı ve çevresi -Sk.; * Maçka ve çevresi -Tr.)

3. Pide. (-Tr.)

4. Erişte. (* Kandıra -Kc.) (DS-VI: 4313).

243. yomsulamak Alay etmek: İşi gücü adam yomsulamak. (Turan -Ky.) (DS-VI: 4295).

yumsulamak Sözü, davranışı yineleyerek eğlenmek, alay etmek. (* Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4318).

244. yusufu Limon. (Bulgurlu * Ereğli -Kn.) (DS-VI: 4324).

yüsüfü Parçalara ayrılıp, şekerle yenen kalın kabuklu bir limon çeşidi. (* Antakya -Hat.) (DS-VI: 4336).

245. yüre (III) Kağnı arabasının tekerleğindeki ağaç kesim. (İnceler -Dz.) (DS-VI: 4333).

yöre (IV) [yöreme (III)] Kağnı tekerinin ağaç bölümleri. (İslâm, * Eğridir köyleri, -Isp.; Aziziye -Brd.) [yöreme (III)] > (Kumdanlı * Yalvaç -Isp.; Taşbaşı * Bozkır -Kn.) (DS-VI: 4310).

246. yüsüfçük Yusufçuk, bir baykuş çeşidi. (* Antakya -Hat.) (DS-VI: 4336).

yusufcuk (I)

1. Bir çeşit baykuş. (* Eğridir köyleri -Isp.; -Nğ.)
2. Küçük bir çeşit ev kertenkelesi. (-Nğ.) (DS-VI: 4324).

247. zebil (III) Sulu çamur, çerçöp. (-Çr.) (DS-VI: 4833).

zebil (III) Islak, çamurlu. (Danışman * Fatsa -Or.) (DS-VI: 4357).

zibil (I) [zebil (IV)]

1. Çöp, süprüntü, pislik, gübre. (Yukarı Seyit * Çal, Çöplü * Çivril -Dz.; * Alaşehir -Mn.; -Ba.; -Brs.; * Tirebolu, * Alucra, -Gr.; -Tr. ilçe ve köyleri; * Bayburt -Gm.; Gare * Ardeşen, Batum -Rz.; Bağlıca, Konaklı * Ardanuç, Yavuz, * Şavşat, Erkinis * Yusufeli -Ar.; -Ezm.; -Ezc.; * Erciş, -Vn.; -Dy.; -Bt.; * Hozat -Tn.; * Ağın -El.; -Ml.; * Kilis, * Nizip, -Gaz.; * Afşin, Çokak * Andırın -Mr.; * Antakya, Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri * Reyhanlı -Hat.; * Şarkışla, * Gürün, Karaözü * Gemerek, -Sv.; Kayaş, * Haymana, Elecik * Kalecik -Ank.; -Ky. ilçe ve köyleri; Bahçeli, * Bor -Nğ.; * Ermenek -Kn.; * Bahçe -Ada.; -İç. ve çevresi; -Ant.; -Kıbrıs) [zebil (IV)] > (-Ama.; -İç. ve ilçeleri)

2. Sulu çamur. (-Yz.) (DS-VI: 4840).

248. zıgarmak Büyüğüne karşı gelmek. (-Nğ.) (DS-VI: 4836).

zıgarmak

1. Karşı gelmek. (Çitli * Mecitözü, -Çr.; * Bor -Nğ.)
2. Kızmak çıkışmak. (Çitli * Mecitözü, -Çr.; * Bor -Nğ.)
3. Mızıkçılık etmek. (* Bünyan -Ky.) (DS-VI: 4836).

249. zıgva Bir çeşit dar şalvar. (-Kr.) (DS-VI: 4836).

zıvga, zıvğa [zıvka] Dar paçalı şalvar. (* Zile ve köyleri -To.; -Çr.; Gökdere * Akdağmadeni -Yz.; Afşar, Pazarören * Pınarbaşı -Ky.) [zıvka] > (Yeşilöz * Gündül -Ank.) (DS-VI: 4839).

250. zırtlak (II) Sesi çatlak çıkan, çok bağırarak konuşan, geveze. (* Düzce -Bo.) (DS-VI: 4382).

zırlak (II) Geveze. (Tokat -Es.; * Çarşamba -Sm.; -Tr.; -Rz.) (DS-VI: 4380).

Türkiye'nin Başka Yerlerinde de Kullanıldığı Halde Tek Yerden Kaydedilmiş Veriler

DS'de yer alan kelimelerden bazıları Türkiye'nin başka yerlerinde de kullanılmasına rağmen sözlükte sanki tek bir yerde kullanılan kelimelermiş gibi gözükmektedir. Bu durumun asıl nedeni yörelerde kullanılan bütün kelimelerin derleyiciler tarafından derlenmemesi veya derlenmemesinden kaynaklanmıştır.

Sözlükteki kayda göre sadece bir yerde kullanılan bazı kelimeler gerçekte Türkiye ağızlarını kapsayan çok geniş bir bölgede bulunmaktadır. Fakat derleyeciler tarafından tek bir yerden fiş gönderildiği için bu kelimeler sadece tek bir bölgede kullanılmış gibi gözükmektedir. Bu durum sözlük için belki de en önemli eksikliklerdir. Eğer bu kelimelerin çok geniş bir bölgede kullanıldığı tespit edilmiş olsaydı bu kelimeler yazı dili sözlüğüne de alınabilirdi (Koraş, 2002, s. 174-175).

Bazı illerden derlenen kelimelerin yaygın kullanılan anlamının dışında kullanıldığı tespit edilmiş, başka yörelerde aynı anlamda kullanıldığı tespit edilemediğinden kelimelerin anlamları sözlüğe eksik girmiştir. DS'nin derlendiği tüm yörelerdeki insanlar bu çalışmaya katılım gösterip katkı sağlamış olsalardı DS'deki birçok kelimenin Anadolu'nun hemen hemen her yerinde birbirine benzer anlamlarda kullanıldığını görmüş olacaktık. İşte o zaman Türkçenin Anadolu'daki söz varlığı tam anlamıyla tespit edilmiş olacaktı (Koraş, 2002, s. 172-173).

Bu bölümde DS'de tek veri olarak görünen kelimelerin gerçekten tek veri olup olmadığını belirlemek için örnek olarak seçilen 4 ilin ağız söz varlığı ile DS'de tek veri

olarak yer alan kelimeler karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. E. Güney ve H. Güney'in *Nevşehir Folkloru I* (2006) çalışmasından, Buran ve İlhan'ın *Elazığ Yöresi Söz Varlığı* (2008) çalışmasından, Tor'un *Mersin Ağzı Sözlüğü* (2004) çalışmasından, Bulut'un *Antalya (Antalya) ağzından "Derleme Sözlüğü"ne Katkılar* (2020) çalışmasından ve Durmaz'ın *Antalya İli Örneğinde Karakoyunlu Yörük Ağzı: Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Varlığı ve Karakoyunlu Yörük Etnografyası* (2018) çalışmasından alınan madde başları DS'deki madde başları ile konu ile ilgili olarak karşılaştırmalı gösterilmiştir. Ayrıca memleketimin Nevşehir olması, Nevşehir ağzında kullanılan kelimelere aşina olmam sebebiyle Nevşehir ağzından yapmış olduğum tespitlerim de verilmiştir.

Sadece 4 ilin ağzındaki kelimelerin baz alınması ile yapılan bu karşılaştırma DS'deki yaklaşık 100 kelimeyi tek veri olmaktan çıkarmıştır.

1. acızlanmak Sızlanmak, yakınmak. (* Sütçüler -Isp.) (DS-VI: 4407).

acızlanmak Aciz olmak. Bıkmak, usanmak, sızlanmak. (Antalya) (Bulut, 2020, s. 138).

2. adamsamak [adamsımak] Adam yerine koymak, önemsemek. (* Manyas -Ba.) [adamsımak] > (* Manyas -Ba.) (DS-VI: 4407).

adamsımak İnsana değer vermek. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 91).

3. adana Ormancılıkta bir kereste çeşidi. (* Silifke -İç.) (DS-I: 64).

adana Çifte lata, kalas. (Antalya) (Bulut, 2020, s. 134).

4. alaçul Kilim. (Çepnidere * Turgutlu -Mn.) (DS-I: 180).

alaçul Üzerine serpme olarak basit kare kare motifler dokunmuş çul. *(Çömelek / Mut; Akova / Gülnar) (Mersin) (Tor, 2004, s. 23).

5. ala kilim Renkli keçeden sergi, yaygı. (Aliköy * Çaycuma -Zn.) (DS-I: 190).

ala kilim Elde dokunmuş aklı karalı kilim. *(Hacıahmetli / Mut) (Mersin) (Tor, 2004, s. 23).

6. alarmak (II) [alartmak] Gözleri açarak, dik dik bakmak. (İncirgediği * Karaisalı -Ada.) [alartmak] > (İncirgediği * Karaisalı -Ada.) (DS-I: 198).

alart- (ayrıca bkz. **belert-**) Kızdığını belirtmek için gözakı görününceye kadar gözlerini açmak. *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 24).

7. aşkar (IV) İri taneli, sert kabuklu, çok tatlı bir çeşit üzüm. (-Bt.) (DS-I: 358).

aşkar Bir cins üzüm. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 8).

8. avcarsız

1. Gelişigüzel. (Bahçeli * Bor -Nğ.)

2. Abuk sabuk. (-Nğ.) (DS-I: 379).

avcarsız Ölçüsüz, lüzumsuz. “*Bu avcarsız konuşmalar başına iş açacak.*” (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 95).

9. aya (I) Erkeklik bezi. (* Bandırma -Ba.) (DS-I: 397).

aya Erkeklik bezi. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 688).

10. ayazımak Hava ayaza çekmek. (* Merzifon köyleri -Ama.) (DS-I: 409).

ayazı- Hava ayaza dönmek, soğumak. *(Malaklar / Anamur) (Mersin) (Tor, 2004, s. 36).

11. ayı otu Geniş ve parlak yapraklı bir çeşit yaban ot. (Köseçobanlı * Gülnar -İç.) (DS-I: 420).

ayı otu Eğrelti otu, geniş ve yayvan yapraklı bir çeşit yabani ot. (Antalya) (Bulut, 2020, s. 135).

12. başıbozuk (I) Dul kadın veya erkek. (Bahçeli * Bor -Nğ.) (DS-I: 558).

başıbozuk Dul. “*Bu başıbozuk kadın, erkeklerin başını belaya sokacak.*” (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 98).

13. besni üzümü Bir çeşit çekirdeksiz, çok tatlı, yuvarlak taneli üzüm. (-Ml.) (DS-I: 640).

besni Bir cins üzüm. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 18).

14. beşil beşarat Çok çirkin. (İncesu * Dinar -Af.) (DS-I: 644).

beşarat Ucube, çirkin garip şey. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 18).

15. bu döne, bu dönemiş, bü döne [bu dönüş] Bu kere, bu sefer. (* Erciş -Vn.) [bu dönüş] > (-Dy.) (DS-I: 778).

bu döne Bu defa, bu sefer. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 24).

16. buğlatmak Buğuda pişirmek. (* Tirebolu -Gr.) (DS-I: 780).

buğlatmağ Buğulatmak, buğuyu nefeslendirmek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 24).

17. buğsukmak Ateş, alev almayıp duman çıkarmak. (-Ada.) (DS-I: 781).

buğsuk- 1. *Buğulanmak, sıcaktan buharlaşmak, sıcak havada nem oranı iyice artmak, banyo ya da çamaşırlık insanı bunaltacak kadar çok yoğun buğulanmak. (Ayvagediği / Mersin) 2. Sobanın ya da ocağın içinde odun yanmayıp tütüp durmak. *(Ayvagediği / Mersin; Gülek Kasabası / Tarsus) (Mersin) (Tor, 2004, s. 61).

18. büzmece

1. Yeni doğmuş çocukların topuklarında çıkan bir çeşit yara. (* Afşin -Mr.)

2. Sinirin çekilip büzülmesi. (* Bor -Nğ.) (DS-I: 834).

büzmece Bebeklerin ayaklarının altında oluşan morlukla ortaya çıkan, yakılarak tedavi edilen bir hastalık. *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 67).

19. cebcebe [cepcebe] Özellikle tuvalet malzemeleri koymakta kullanılan, on santim eninde, yetmiş beş, yüz santim boyunda ve üzerinde küçük cepler bulunan işlemeli bir bez: Cicili micili bir cebcebe diktim. (Balgasum * Ermenek -Kn.) [cepcebe] > (* Ermenek -Kn.) (DS-II: 871).

cepcebe (= **cepcebi**; **cepge**) İçine iğne iplik gibi ufak tefek şeyler konulan, basmadan göz göz dikilip duvara asılan bir gereç. *(Delikkaya / Gülnar) (Mersin) (Tor, 2004, s. 68).

20. cisir Dam için kullanılan kalın, iri ağaçlar. (Hozat -Tn.) (DS-II: 986).

cisir Dam için kullanılan kalın, yuvarlak, uzun kereste. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 32).

21. culamak

1. Tüylerini yolmak, dökmek. (Ulukışla * Bor -Nğ.)

2. Kumarda para yitirmek, soyulmak. (Ulukışla * Bor -Nğ.) (DS-VI: 4476).

culamak Tavukların güz mevsiminde tüy dökmesi. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 106).

22. çap (VI) Hile. (-İst.) (DS-II: 1072).

çap Hile, aldatma. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 36).

23. çekişmek (II) Lâdes tutuşmak : –Gel seninle çekişelim A... –Buldun çekişecek adamı, ben dalgının biriyim. (* Merzifon ve köyleri -Ama.) (DS-II: 1114).

çekişmek Lades tutuşmak. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 38).

24. çelertmek (II) Herhangi bir şey, zehirleyerek veya şişkinlik vererek öldürmek (hayvan hk.). (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1122).

çelert- Öldürmek. (*Vurdu mu çelert!*) *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 84).

25. çığrınmak Haykırmak, çığlık atmak. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1163).

çığrınmak Acı acı bağırarak, çığlık atmak. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 109).

çığrın- Bağırıp çağırmak. *(Malaklar/ Anamur) (Mersin) (Tor, 2004, s. 88).

26. damarı bozuk Soysuz, cibilliyetsiz. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1350).

damarı bozuḡ Soysuz, cibiliyetsiz. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 51).

27. darabulus Kadınların ve efelerin bellerine sardıkları ipek kuşak. (* Ermenek -Kn.) (DS-II: 1365).

darabulus İpekli, saçaklı kuşak, ipekböceği ipeğinden dokunmuş bez, şal, ipekli kumaş. *(Ovacık, Seydili / Silifke; Yenisu / Silifke Hocalı / Mut; Konur / Gülnar; Manastır Malı. / Bozyazı) (Mersin) (Tor, 2004, s. 105).

28. dışarılık (II) [dişlik (II) -1] Yabanlık elbise. (-Ml.) [dişlik (II) -1] > (Yayla * Tefenni -Brd.) (DS-II: 1473).

dışarlıḡ Dışarıda giyilen temiz, iyi elbise. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 55).

29. dışarlak Dışarı doğru çıkıntılı. (* Düzce -Bo.) (DS-II: 1473).

dışarlak Dışarıya doğru çıkmış. “*Bu duvar pek dışarlak olmuş.*” (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 115).

30. dökkü (II)

1. Hayvanların altına serilen ot, ağaç dalı. (İlice * Kozan -Ada.)

2. Hayvanlara yedirilmek için toplanan ağaç yaprağı. (İlice * Kozan -Ada.) (DS-II: 1573).

dökkü Kuzluklarda kuzuların altına düşenen çit, örgü. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 699).

31. dömbelekçi Sözüne ve hareketlerine güvenilmeyen (kimse). (* Hozat -Tn.) (DS-II: 1580).

dömbelekçi Sözüne ve hareketlerine güvenilmeyen, güvenilmez, dalavereci. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 60).

32. düvenek İltihaplanarak azmış yara. (* Fethiye köyleri -Mğ.) (DS-II: 1641).

düvenek Çıban. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 700).

33. düzüüm düzüüm Dizi dizi. (Karapapak aşireti -Kr.) (DS-II: 1648).

düzüm düzüüm Dizi dizi. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 61).

34. eremeke (IV) Üşenmeden. (-Ada.) (DS-III: 1766).

eremeke Üşenmeden. *(Özlüce / Tarsus) (Mersin) (Tor, 2004, s. 142).

35. ergitmek (II) Eğmek, bükmek. (* Antakya -Hat.) (DS-III: 1768).

ergitmek Eğmek, bükmek; saptırmak. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 66).

36. forta atmak Yalan söylemek, palavra atmak. (* Hozat -Tn.) (DS-III: 1876).

forta atmağ Palavra atmak, yalan ile övünmek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 75).

37. gadagayıp Ansızın. (Çitli * Mecitözü -Çr.) (DS-III: 1888).

gadagayıp Ansızın, ola ki, kaza kayıp. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 77).

38. gayılı Çok, yığılı : Geçen sene gayılı zahramız (zahiremiz) varidi. (* Bor -Nğ.) (DS-III: 1946).

ğayılı (kış için kurutulup saklanan ot için) Yığılı. *(Çivi / Mut) (Mersin) (Tor, 2004, s. 170).

39. gaynarca (II) Dövülmüş baharat ve şeker suda kaynatılarak yapılan bir çeşit içecek. (* Ermenek -Kn.) (DS-III: 1948).

gaynarca Bol karabiberli sulandırılmış pekmez kaynatılarak yapılan, içlerini ısıtsın diye loğusalara içirilen bir içecek, kaynarca. *(Akarca, Ayvagediği / Mersin; Yeniçıktı / Silifke; Kızılca/Bozyazı) (Mersin) (Tor, 2004, s. 170).

40. gırıklı Yasaya ve töreye aykırı olarak erkekle ilgi kuran, sevgilisi olan kötü kadın. (* Ermenek -Kn.) (DS-III: 2058).

ğırıklı Sevgilisi olan, yasak aşk yaşayan; kadınlarla ağız kavgası yaparken kullanılan hakaret sözü. *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 184).

41. gıyıklamak (III) Tahta, çıra vb. şeyleri ufak parçalara bölmek. (* Ermenek -Kn.) (DS-III: 2067).

ğıyıkla- Çırayı ince ince parçalamak, kıymak. *(Yalnızcabağ / Mut) (Mersin) (Tor, 2004, s. 187).

42. göğüslük Kadınların göğüslerine bağladıkları, bezden yapılmış süslü giysi parçası. (Ulukışla * Bor -Nğ.) (DS-VI: 4512).

ğöğüslük Kadınların sutyen yerine giydikleri alt ucu kıvrımlı, iple boyundan ve belden arkaya bağlanan ön örtü. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 710).

43. hazaar Belki anlamında kullanılır: –Ali'ye birşey ısmarladım aldımı ola? –Hazaar aldı. (* İncesu -Ky.) (DS-III: 2322-2323).

hazaar/hazār Belki, herhalde. (Antalya) (Bulut, 2020, s. 139).

44. hovunu almak (II)

1. Cinsel isteğini gidermek. (Ersis * Yusufeli -Ar.)

2. Hayvan döl almak. (Yavuz * Şavşat -Ar.) (DS-III: 2421).

hovunu almak

1. Kızgınlığını gidermek, hırsını almak.

2. Cinsel isteğini gidermek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 114).

45. hulk Ruh: Hulkum daraldı. (Civanyaylağı * Mersin -İç.) (DS-III: 2442).

hulk Ruh, can. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 115).

46. kakılı Çok, bol, dolu : Orda elma kakılı. (Mençek * Ermenek -Kn.) (DS-VI: 4531).

kakılı aa. (Nevşehir) (MB¹).

47. kepelemek Kuvvetten düşmek, çok yorulmak. (* Ermenek -Kn.) (DS-IV: 2746).

kepelemek Zayıflamak, kurumak. (Antalya) (Bulut, 2020, s. 138).

48. kömçek (I) Ot kökü. (Çepni * Gemerek -Sv.) (DS-IV: 2957).

kömçek Köklerdeki emici kıllar. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 137).

49. küplemek (II) Atlamak. (* Gazipaşa -Ant.) (DS-IV: 3042).

küple- Atlamak. *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 271).

50. küpmek (II)

1. Kaymak: Tarlanın yanındaki yer küptü. (İncirgediği * Karaisalı -Ada.)

2. Birden yıkılmak: Evin direği küpmüş. (İncirgediği * Karaisalı -Ada.) (DS-IV: 3042).

küp- 1. Yıkılmak, kendi kendine yıkılmak. 2. Çok yorulmak, bitmek. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 720).

51. küpür (II) Kapı aralıklarına serilen, kıldan dokunmuş kilim gibi yaygı, yolluk. (Dedeköyü -Kn.) (DS-IV: 3043).

küpür Argacı eski bezlerden kesilmiş iplerden olan, çulfalıkta dokunmuş yolluk. *(Değirmendere /Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 271).

52. küzürük Kuyruk kavrularak elde edilen kıkırdak. (-Krş. ve çevresi) (DS-VI: 4581).

küzürük Yağda kavrularak kurutulmuş kuyruk yağı. Kıkırdak. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 141).

¹ MB kısaltmasıyla bu bölümle alakalı yapmış olduğum kendi tespitlerim gösterilmiştir.

53. lavik Kürtlerin söylediği uzun hava, yanık kaval türküsü. (-Kr.) (DS-IV: 3069).

lavik Ağıt; gürültü, patırtı. (Elazığ) (Buran, & İlhan, s. 143).

54. lebedir olmak Kaybolmak. (-Ur.) (DS-IV: 3070).

lebedir olmaḥ Kaybolmak, bir şeyi kaybetmek; gizlenmek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 143).

55. lelek [leleyh] Kazın kanat tüyü. (İrişli, Bayburt * Sarıkamış, * Selim -Kr.) [leleyh] > (İrişli, Bayburt * Sarıkamış, * Selim -Kr.) (DS-IV: 3072).

lelek Tavuk tüyü. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 143).

56. lüleli (II) Toprak ibrik. (Haran -Ur.) (DS-IV: 3095).

lüleli: Topraktan ibrik. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 146).

57. mirt mirt Oynak, kıpır kıpır. (Tahtacı -Isp.) (DS-VI: 4599).

mirt mirt (kadınlar için) Canlı kanlı, dinç, hareketli. *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 281).

58. mundarlama Hayvanların boyunlarında, karınlarında zorlamadan olan içi su dolu şiş. (* Gerze -Sn.) (DS-IV: 3221).

mundarlama Zorlamadan dolayı hayvanların boynunda, karnında oluşan şişlikler. *(Aşağı Köşelerli/Mut) (Mersin) (Tor, 2004, s. 283).

59. nefes değmek Nazar değmek. (* Ünye -Or.) (DS-IV: 3245).

nefes degmek Nazar değmek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 156).

60. otlak Sürü için para karşılığında dağ kiralama. (* Gündül -Ank.) (DS-VI: 4618).

otlak Yörüklerin kışın bir köy arazisini hayvanlarını otlatmak için kiralaması. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 722).

61. oturmak

1. Oturup yerleşmek. (* Kandıra -Kc.)
2. Yatışmak. (Tepeköy * Torbalı -İz.; -Sm.) (DS-V: 3300).

oturuş- Yerleşmek. (*Midem yeni oturuşdu.*) *(Ayvagediği / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 292).

62. patile Çökekle yapılan bir çeşit sac böreği. (-Dy.) (DS-V: 3413).

patile İçine çökelek, peynir yahut kıyma konularak sacda kızartılan ve yağlanarak yenilen yemek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 169).

63. pırtarmak Ufak bir nedenle küsmek, küsüp bir yana çekilmek. (-Krş.) (DS-V: 3447).

pırtarmak Bozmak, yüzünü ekşitmek. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 147).

64. pırlamak (II) Cevizin yeşil kabuğunu soymak. (-Ezc.) (DS-V: 3461).

pırlamak Cevizi yeşil kabuğundan ayırmak, şeker pancarı, turp havuç gibi sebzeleri yapraklarından temizlemek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 172).

65. pırpırım (II) Çok yaşlı (kimse). (-Ezc.) (DS-V: 3461).

pırpırım Çok yaşlı ya da düşkün kişi. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 172).

66. pörüşmek [pösermek -1] Pörsümek, buruşmak (meyve için). (* Bor, -Nğ.) [pösermek -1] > (-Nğ.) (DS-V: 3483).

pörüşmek Pörsümek. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 148).

67. samıt (II) Deli. (-Uş.) (DS-VI: 4670).

samıt Sersem, uyuşuk, akli becerisi zayıf. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 726).

68. saralamak

1. İyice sarmak, sarıp sarmalamak. (* Silifke -İç.)

2. Özensiz sarmak. (* Silifke -İç.) (DS-VI: 4673).

sarala- Sarmak. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 727).

69. söylegen [sölemsek] Çok konuşan, geveze. (-Ur.) [sölemsek] > (* Kandıra -Kc.) (DS-V: 3679).

sölegen Çok söyleyen, geveze, dırdırcı. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 189).

70. susazmak Susamak. (Persenti * Silifke -İç.) (DS-V: 3702).

susazmağ Susamak. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 1899).

71. susuramak Susamak. (Orhana * Anamur, * Silifke -İç.) (DS-V: 3703).

susura- Susamak, susuz kalmak. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 729).

72. süt uyutmak Yoğurt mayalamak. (* Lâpseki -Çkl.) (DS-V: 3729).

süt uyut- Yoğurt çalmak, sütü mayalamak. *(Kuzucubelen / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 338).

73. süzek (III) Kendini beğenmiş. (-Sv.) (DS-V: 3732).

süzek Kendini beğenmiş, kibirli; nazlı. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 191).

74. şelek ipi Sırtta yük taşırken kullanılan ip. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-VI: 4724).

şelek ipi Yün ya da kıl iplikten örülmüş deste taşımaya yarayan ip. *(İnköy / Tarsus) (Mersin) (Tor, 2004, s. 342).

75. şeve (II) Oturduğu yerde türkü söyleyerek oynama (kadın için). (-Dy.) (DS-V: 3766).

şeve Hareketli, edalı ve işveli bir şekilde oynamak. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 195).

76. tüle (II) Bir çeşit av köpeği, zağar. (-Bt.) (DS-V: 4008).

tüle Bodur kalmış ve tüyleri dökülmüş, köpek. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 211).

77. tüpür tüpür Küçük kabarcıklı, pürüzlü, düz olmayan: Çocuğun yanağı tüpür tüpür kabarmış. (* Tire -İz.) (DS-V: 4015).

tüpür tüpür Pütür pütür, tırtıklı, pürüzlü. *(Ardıçpınarı (Libas) / Gülnar) (Mersin) (Tor, 2004, s. 368).

78. usluolu Uslu, terbiyeli. (Köşker -Krş.) (DS-VI: 4045).

usluolu aa. (Nevşehir) (MB).

79. üç denecik Pek az, azıcık. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4058).

üç denecik aa. (Nevşehir) (MB).

80. ümüğüne çökmek Gırtlığına basmak, boğmaya davranmak. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4067).

ümüğüne çökmek aa. (Nevşehir) (MB).

81. üstüne gomat Yükselmek (eder için): Her şeyin fiyatı gün geçtikçe üstüne koyuyor. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4079).

üstüne gomat aa. (Nevşehir) (MB).

82. üzbeke Göz göre göre: Suçunu üzbeke bana yıkmış. (* Erciş -Vn.) (DS-VI: 4086).

üzbeke Yüzüne karşı, yüz yüze, göz göre göre. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 217).

83. yabancılamak Kendini yabancı saymak, çekingenlik göstermek. (* Silifke -İç.) (DS-VI: 4114).

yabancılamak aa. (Nevşehir) (MB).

84. yarın bürgün Yakında. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4187).

yarın bürgün aa. (Nevşehir) (MB).

85. yarmak (III) Soymak, çalmak. (* Silifke -İç.) (DS-VI: 4190).

yar- 1. Kapı kırarak içeri girip hırsızlık yapmak. 2. Parçalamak, bölmek. 3. Memeden kesmek, annenin yavruyu sütle beslemekten, emzirmekten vazgeçmek. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 735).

86. yatağına itmek Yatağına kirletmek. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4200).

yatağına itmek Yatağa işemek, yatağına kirletmek. (Nevşehir) (MB).

87. yatağını itmek Yatağını sermek, düzenlemek. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4201).

yatağını itmek aa. (Nevşehir) (MB).

88. yavrak Cana yakın. (Köşker -Krş.) (DS-VI: 4207).

yavrak Cana yakın. (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 162).

89. yel girmek Ağrısı tutmak (romatizma için). (-Kr.) (DS-VI: 4236).

yel girmek Romatizma ağrısı. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 225).

90. yerli

1. Tümü, hepsi. (Demirli * Bucak -Brd.)

2. Tümünden, büsbütün: Hasan bu köye yerli gelmiyecek. (Demirli * Bucak -Brd.)

3. Hiç: Cebinde yerli para kalmamış. (Demirli * Bucak -Brd.) (DS-VI: 4255).

y rli Hiç, tamamen, temelli. (Antalya) (Durmaz, 2018, s. 738).

91. yi ilenmek Tazeleşmek, gençleşip dinçleşmek: O eskisin, sen yi ilen. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4280).

yi ilenmek aa. (Nevşehir) (MB).

92. yirini yapmak (II) Kabul ettirilmek istenen bir düşüncenin, için, durumun sözle hazırlığını yapmak. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4282).

yirini yapmak (II) aa. (Nevşehir) (MB).

93. yitiklenmek (I) İtilip kakılmak. (Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.) (DS-VI: 4283).
yitiklenmek aa. (Nevşehir) (MB).

94. yol yolaq, yol yolak

1. Yol, iz, geçit. (* Antakya -Hat.)

2.     m yolu. (* Antakya -Hat.)

3. Gelenek, görenek. (Ulu ıran *  ıran -Gm.) (DS-VI: 4294).

yol yolak Yol sokak, yol. (*Yol bilmez yolak bilmez.*) *(Ayvagedi i / Mersin) (Mersin) (Tor, 2004, s. 395).

95. zopalık (II) Dövülmesi gereken. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4397).

zopalık aa. (Nevşehir) (MB).

96. zoralmak Zorlaşmak. (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4397).

zorall- Zorlaşmak. *(Yenisu / Silifke → Hocalı / Mut) (Mersin) (Tor, 2004, s. 406).

97. zoruk Yoksul. (* Aya  -Ank.) (DS-VI: 4399).

zoruk Yoksul. “Öyle zoruk ki, yiyecek ekmeği yok.” (Nevşehir) (E. Güney, & H. Güney, 2006, s. 166).

98. zorurak Zorca. (-Ada.) (DS-VI: 4399).

zorurak Biraz güç. *(Malaklar / Anamur) (Mersin) (Tor, 2004, s. 407).

Derlenmemiş Kelimeler (Yazılı Kaynaklardan Gönderilmiş Kelimeler)

DS’de alanında uzman olmayan gönüllü derleyicilerin göndermiş olduğu pek çok veri vardır. Gelen verileri inceleyip belli bir süzgeçten geçiren uzman kişilerin gözünden kaçan gerçekte ağız verisi olmayan kelimeler de olmuştur. Bazı kelimelerin derleyiciler tarafından yazılı kaynaklardan alınıp ağız verisi gibi gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu verilerin yazılı kaynaklardan alınıp alınmadığını tespit etmek uzmanlık gerektiren bir iştir. Bu yüzden bu bölümde Türk dili alanında uzmanlaşmış araştırmacıların DS’ye gönderilen verilerden, yazılı kaynaklardan alındığını tespit ettikleri kelimelere örnekler verilecektir.

Bu başlıkta Eren’in *Sırça Köşkte... (Başlangıç)* (1988) ve *Sırça Köşkte... IV* (1995) çalışmalarından, Kaya’nın *Kutadgu Bilig’den Kaynaklanan Okan Adı Hakkında* (2011) çalışmasından, Tezcan’ın *Klâsik Edebiyat Metinlerinde Arkaik Kelimeler* (2011) çalışmasından, Güzel’in *Derleme Sözlüğü’ndeki Derlenmemiş Kelimeler Üzerine* (2020) çalışmasından ve Mert’in *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ve Ağızlarına Uzanan Söz Varlığı* (2019) çalışmasından alınan örnekler aşağıda sıralanmıştır.

Mert’in *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ve Ağızlarına Uzanan Söz Varlığı* (2019) adlı doktora tezi çalışmasından tespit edilen ve yazılı kaynaklardan alındığı düşünülen bazı kelimeler verilmiştir. Bu verilerin çoğu yazılış ve anlam bakımından herhangi bir değişikliğe uğramadan Eski Türkçe’deki (ET) haliyle DS’ye gönderilmiştir. Aynı zamanda bu kelimelerin tek bir yerden derlenmiş olması da gerçek ağız verisi olmadıkları yönünde şüphe uyandırmaktadır.

1. alk- Yoketmek, tüketmek. (* Kırkağaç, * Akhisar -Mn.) (DS-I: 223). < ET **alk-** “tüketmek, bitirmek, (bir şeyin) sonunu getirmek; (bir şeyi) yıkmak” (Mert, 2019, s. 674).

2. atasağan Alim, tabip. (* Akhisar -Mn.) (DS-I: 366). (Eren, 1988, s. 203)

Manisa’nın Akhisar ilçesinden gönderilen “alim, tabip” anlamlarına gelen bu kelime yazılı kaynaklardan alınmıştır. Eren, bu verinin Kâşgarlı Mahmud’un *Dîvânu Lugâti’t-*

Türk'ünden alındığını, Kâşgarlı'nın sözlüğünde “atasagun” şeklinde yazıldığını ve “hekim, doktor” anlamlarına geldiğini söylemiştir. Bu kelimenin Akhisar'da “atasağan” şeklinde kullanılmasının mümkün olmadığını dile getirmiştir (1988, s. 203).

3. azu Ya da. (* Kilis -Gaz.) (DS-VI: 4439). < **azu** “veya” (Mert, 2019, s. 678).

4. bediz [bedizci] 1. Heykel. (Dalıca * Nazilli -Ay.) 2. Heykeltraş. (-Ed.) [bedizci] > (-İz.). (DS-I: 596). (Eren, 1988, s. 201).

“Heykel” ve “heykeltraş” anlamlarına gelen bediz [bedizci] kelimesi Aydın, Edirne ve İzmir illerinden gönderilmişlerdir. Bu verinin yazılı kaynaklardan alınarak gönderildiği kesindir.

Konuyla ilgili olarak Eren, ET'deki bediz (: > bedizci) şeklinin Anadolu ağızlarında değişime uğramadan aynı şekliyle kalamayacağını, ET'deki -d- sesinin Anadolu Türkçesinde -y- sesine dönüştüğünü belirtmiş ve ET'deki “bediz” kelimesinin Anadolu ağızlarında “bediz” şeklinde kalmasının olanaksız olduğunu ifade etmiştir (1988, s. 201).

DS'nin altıncı cildinde de (ek cilt) Çorum'da “bediz” kelimesinin “resim” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu veri de tıpkı diğerleri gibi yazılı kaynaklardan alınmıştır:

bediz Resim. (Türkmen, Kızıllıhamza * Ortaköy -Çr.) (DS-VI: 4453).

5. bengutaş [bekgütaş] Anıt. (-Kc.) [bekgütaş] > (Buca -İz.) (DS-I: 628). (Eren, 1988, s. 202).

“Anıt” anlamına gelen bengutaş [bekgütaş] kelimesinin yazılı kaynaklardan alınarak gönderildiği kesindir. Eren, Kocaeli'den gönderilen ve “anıt” anlamına gelen “bengutaş” kelimesinin yazılı kaynaklardan alındığını söylemiştir. Eski yazıtlarda bu kelime “bengü taş” şeklindedir. Derleyiciler bu kelimeyi yazılı kaynaklardan alırken yanlış okudukları için “bengutaş” biçiminde ülkemizde kullanılan bir veriymiş gibi göndermişlerdir. İzmir'den gönderilen “bekgütaş” şekli ise daha da ilginçtir. Yazılı kaynaktan alınan bu biçim de “derleyici” tarafından yanlış okunmuştur (1988, s. 202).

6. böğü Sözü geçen adam. (Maydos -Çkl.) (DS-I: 758). < ET **böğü** “Bilge, dâhi” (Mert, 2019, s. 681).

7. gercek bulmak Ölmek. (* Mustafa Kemal Paşa -Brs.) (DS-III: 2000). (Eren, 1988, s. 199-201).

Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesinden gönderilen ve "ölmek" anlamına gelen "gercek bulmak" kelimesi yazılı kaynaklardan alınarak gönderilmiştir. Eren, tek verilere dil çalışmalarında güvenilemeyeceğini ve Türk dili uzmanlarının daha ilk bakışta "gercek bulmak" biçiminin altında eski Türk yazıtlarında geçen "kercek bolmak" sözünün saklandığını anlayacaklarını belirtmiştir. Bu sözün DS'de olmasının düşündürücü ve uyarıcı olduğunu ifade etmiştir (1988, s. 199-201).

8. kıv (I) Yazgı, baht. (-Ank.) (DS-IV: 2850). (Tezcan, 2011, s. 333).

"Yazgı, baht" anlamlarına gelen "kıv" kelimesi Ankara'dan gönderilmiştir. Tezcan'a göre bu veri kesinlikle derlenmiş bir kelime değildir. Dîvânü Lugâtî't-Türk'ten aktarılmış bir veridir. Derleyici, kendi tespit etmiş olduğu bir ağız verisiymiş gibi DS'ye göndermiştir (2011, s. 333).

9. güç (II) Saat. (-Ba.) (DS-III: 2211). < ET **köç** "Bir saat" (Mert, 2019, s. 697).

10. künilik Adalet, doğruluk. (* Elbistan -Mr.) (DS-IV: 3039). < ET **könilik** "Doğruluk, dürüstlük vb." (Mert, 2019, s. 698).

11. guyaş Güneş. (-Mn.) (DS-III: 2203). < ET **kuyaş** "(Gün ortası) güneşin yakıcı sıcaklığı; güneş" (Mert, 2019, s. 701).

12. oğuş Erkek çocuk. (Karacaviranlı -Çkr.) (DS-V: 3274). < ET **oğuş** "Geniş aile, aile; soy, ilişki derecesi; ailenin küçük üyesi, torun" (Mert, 2019, s. 702).

13. olus Oymak, budun, topluluk. (* Bergama -İz.) (DS-V: 3281). (Eren, 1988, s. 202).

Eren'e göre İzmir'in Bergama ilçesinde "oymak, budun, topluluk" anlamlarında kullanılan "olus" kelimesi derleyici tarafından yazılı kaynaklardan alınarak gönderilmiştir.

ET’de “ülke” anlamına gelen ve “uluş” biçiminde yazılan bu kelime Anadolu ağızlarında yaşayan bir söz olamaz (1988, s. 202).

14. ongun (V) Tapılan kişi. (-Ada.) (DS-V: 3285). (Eren, 1988, s. 206).

15. ongun (VI) Bayrak. (* Akhisar -Mn.) (DS-V: 3285). (Eren, 1988, s. 206).

16. oyun (II) Ozan. (* Ürgüp -Nş.) (DS-V: 3307). (Eren, 1988, s. 203).

Nevşehir’in Ürgüp ilçesinden gönderilen “ozan” anlamına gelen bu kelime Eren’e göre, bilimsel kaynaklardan alınmıştır. (1988, s. 203).

17. öd (I) Zaman. (-Ba.) (DS-V: 3311). (Eren, 1995, s. 60).

“Zaman” anlamına gelen, Balıkesir’den gönderilmiş “öd” kelimesi, Eren’e göre, eski Türk yazıtlarından alınmıştır. ET’deki -d- ve -d’ler günümüz Türkçesinde -y- ve -y’ye dönüşmüştür. Bu yüzden “öd” kelimesinin Anadolu ağızlarında “öd” biçiminde kullanılması mümkün değildir (1995, s. 60).

18. öge Dahi. (-Kn.) (DS-V: 3315). < ET **öge** “*Türkçe yüksek bir unvan* Danışman” (Mert, 2019, s. 432).

19. öpçin 1. Siper. (-İz. ve köyleri; -Ba.) 2. Zırh. (-İz. ve köyleri). (DS-V: 3345). (Eren, 1995, s. 58-59).

Yazılı kaynaklardan alındığı anlaşılan “siper, zırh” anlamlarına gelen bu kelime İzmir ve Balıkesir’den derlenmiştir. Eren’e göre bu veri Tarama Dergisi’nden ya da eski Çağatayca sözlüklerden alınarak gönderilmiştir (1995, s. 59).

20. sart (I) Tüccar. (* Sarayköy -Dz.) (DS-V: 3550). (Güzel, 2020, s. 108).

“Tüccar” anlamına gelen “sart” kelimesi DS’ye Denizli’nin Sarayköy ilçesinden gönderilmiştir. Güzel’e göre bu verinin yazılı kaynaklardan alındığı açıktır. ET’de “tüccar” anlamına gelen bu kelime sonraki zamanlarda “şehirli, göçebe olmayan, İranlı” mânâlarında

kullanılmıştır. Bu verinin “tüccar” anlamına 11. yüzyıldan sonraki metinlerde rastlanmamaktadır (2020, s. 108).

21. söl Etin kanlı suyu. (-İst.) (DS-V: 3679). < ET **söl** “Etin suyu, lenfa” (Mert, 2019, s. 708).

22. süs (II) Asker. (* Ulubey -Or.) (DS-V: 3727). (Eren, 1988, s. 202).

Eren, Ordu’nun Ulubey ilçesinden “süs” biçiminde gönderilen bu kelimenin yazılı kaynaklardan alındığını belirtmiş ve bu şeklin tamamen uydurma olduğunu vurgulamıştır. Eski yazıtlarda “sü” biçiminde yazılan ve “ordu” anlamına gelen bu kelimeyi, derleyicinin yazılı kaynaktan alırken kelime kökünü yanlış ayırdığını, bundan dolayı DS’de bu şekilde yer aldığını ifade etmiştir (1988, s. 202).

23. tamgalık Küçük ibrik. (-Bo.) (DS-V: 3819). < ET **tamgalık** “Küçük ibrik, küçük masa” (Mert, 2019, s. 710).

24. tapgaç Uyruk: Ben Türk tapgacında bulunuyorum. (* Antakya -Hat.) (DS-V: 3826). (Güzel, 2020, s. 108).

“Uyruk” anlamına gelen “tapgaç” kelimesi DS’ ye sadece Hatay’dan gönderilmiştir. Güzel’e göre bu veri derleyici tarafından Tarama Dergisi’nden alınmıştır. Tarama Dergisi’nde “metbu, mutâ, namdar” anlamlarıyla yer alan bu kelimenin DS’ye “uyruk” anlamıyla gönderilmesi, derleyecinin bilgiyi yanlış göndermesinden ya da düzenleyicilerin bilgiyi yanlış işlemesinden kaynaklanmaktadır (2020, s. 108).

25. tin (V): 1. Ruh. (-Ank.) 2. Can. (-Ank.) (DS-V: 3936). (Güzel, 2020, s. 109).

26. uğan Tanrı. (* Lâpseki -Çkl.) (DS-VI: 4027). (Kaya, 2011, s. 322).

oğan [ogun] Tanrı. (-Ba.; -Çkr.; -Tr.; Bahçeli * Bor -Nğ.; -Kn.) [ogun] > (* Kilis ve çevresi -Gaz.). (DS-V: 3269). (Kaya, 2011, s. 322).

Kaya'ya göre Çanakkale'nin Lâpseki ilçesinden gönderilen ve “Tanrı” anlamına gelen “uğan” kelimesi derleyici tarafından yazılı kaynaklardan büyük ihtimalle de Tarama Dergisi'nden alınmıştır (2011, s. 322).

Yazılı kaynaklardan alınan ve “Tanrı” anlamına gelen oğan [ogun] kelimesinin bu iki farklı biçimi birçok ilden gönderilmiştir. Kaya, DS'de geçen “Tanrı” anlamına gelen Balıkesir, Çankırı, Trabzon, Niğde ve Konya illerinden gönderilmiş “oğan” ile Gaziantep'ten gönderilmiş “ogun” biçiminin derleyiciler tarafından yazılı kaynaklardan alınarak gönderildiğini büyük olasılıkla da Tarama Dergisi'nden alındığını belirtmiştir (2011, s. 322).

27. uruk Oba, aile. (-İst.) (DS-VI: 4043). (Güzel, 2020, s. 109).

Oğuzca Olmayan Veriler

Bu bölümde tespit edilen kelimeler Oğuz Türkçesine ait olmayan kelimelerdir. Anadolu'ya dünyanın farklı yerlerinden uzun yıllar boyunca Türk göçmenler yerleşmiştir. Bu göçmenler doğal olarak yerleştikleri bölgelerde kendi lehçelerini kullanmışlardır. DS'ye Anadolu'nun her yerinden kelimeler gönderilmiştir. İşte bu kelimelerin bir kısmı da bu göçmenlerin gönderdiği Türk dilinin başka lehçelerine ait kelimelerdir. Bu verilerin Türkiye Türkçesi ağızları içinde değerlendirilmesi doğru değildir.

DS'de “Kırım”, “Türkistan” kaydıyla verilen madde başlarının göçmenlerden derlendiği belirtilmediği için bir belirsizlik söz konusudur. Bu madde başlarının göçmenlerden derlenmiş olma ihtimali yüksektir. Düzenleyiciler bu madde başlarını sözlüğe aktarırken eksik aktarmış olabilirler. Bu durumla alakalı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

asramak Hayvan beslemek, büyütmek. (Kırım) (DS-I: 347).

barkıldak Ördek. (Kırım) (DS-I: 533).

boşbügür Yay. (Türkistan) (DS-I: 743).

üyür Yılkı bir aygır yönetimindeki kısarak, tay sürüsü. (Türkistan) (DS-VI: 4086).

Çalışmanın bu bölümünde temel olarak Eren'in *Anadolu'da Kafkasya Türkleri* (1961) ve *Anadolu'da Kafkasya Türkleri (II)* (2006) adlı çalışmalarından, Kırımlı'nın *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri* (2011) adlı çalışmasından, Tavkul'un *Başhüyük'ten Derlenen Karaçayca Sözlük* (1994) adlı çalışmasından ve Jankowski'nin *Crimean Tatars and Noghais in Turkey* (2000) adlı çalışmasından faydalanılmıştır.

Oğuzca olmayan verilerle alakalı DS'den yapılan tespitlere ve çeşitli kaynaklar yardımıyla yapılan tespitlere dayanan kelimeler aşağıda sıralanmıştır.

1. **abezek** Bir çeşit Çerkes dansı. (Tamara, Kadıköprü * Almus -To.) (DS-I: 18). (Tavkul, 1994, s. 195).
2. **abınmak** Düşeyazmak, yürürken ayağı kaymak. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-I: 22). (Tavkul, 1994, s. 195).
3. **adamıça** İnsanca, insana yakışır şekilde. ("Karaçaycadan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 63).
4. **agızmak** Taneli şeyleri -fasulye, nohut, buğday gibi -akıtmak. ("Karaçaycadan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 76).
5. **akbaşık** Kireç. (Karaçay -Es.) (DS-I: 142).
6. **akmaral** Büyük geyik. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-I: 159).
7. **akrun** Yavaş. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 161).
8. **alakıtay** Bir çeşit basma. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-I: 190). (Tavkul, 1994, s. 196).
9. **alberger** Bir şey çekmeye yarıyan ve gelberi denilen aygıt. (Mastavra -Ba.) (DS-I: 208).
10. **aldauk** Yalan. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 210).
11. **aldaukçu** Yalancı. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 210).

12. alğış ayak Dügünlerde kullanılan ve üzerine iyi temennilerde bulunulan boza taşı. ("Karaçaycadan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 215).

13. alğış hıçın Tebrike gelenlere ikram edilmek üzere yapılan börek. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 215).

14. alğışlamak Tebrik etmek, iyi dileklerde bulunmak. ("Karaçayca'dan" Başhöyük Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 215).

15. alğış tepsi Tebrike gelenlere çıkarılan yemek tepsisi. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 215).

16. alısın Tarlada ekine zarar veren yabancı otlar. (İrişli, Bayburt * Sarıkamış -Kr.) (DS-I: 220). (Tavkul, 1994, s. 197).

17. allay Öyle, o şekilde. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 224). (Tavkul, 1994, s. 197).

18. arbaz (II) Avlu. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 301).

19. arış Kağnı oku. (Karaba * Geyve -Sk.) (DS-VI: 4425). (Tavkul, 1994, s. 198).

20. aşalmak

1. Aşınmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.)

2. Yenilmek. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.)

3. Parasını yedirmek, yolunmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 350). (Tavkul, 1994, s. 199).

21. aşarık

1. İştahlı. (* Zile köyleri, Karaçayır -To.)
2. Yemeklik. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-I: 351).

22. aşılmak Acele etmek. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-I: 354). (Tavkul, 1994, s. 199).

23. atkı (II) Büyük yaba. (Gölkonak * Şarkikaraağaç -Isp.) (DS-VI: 4430). (Tavkul, 1994, s. 199).

24. avrumak Hastalanmak. (-Af. ve köyleri) (DS-I: 391). (Tavkul, 1994, s. 200).

25. avuş (I) Dağın geçit yeri. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 396).

26. aylanç Viraj. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-I: 425).

27. bağırbaş Yeşilimsi mavi renkli bir sinek, büvelek. ("Karaçayca'dan" Başhöyük, * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 472).

28. bağa (V) Bedel, paha. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 473).

29. bağana (II) Direk. ("Karaçayca'dan" Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 474).

30. baraskün Çarşamba. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 526).

31. barısı Bütünü, tamamı, hepsi. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 532).

32. başkün Pazartesi. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 562). (Tavkul, 1994, s. 202).

33. bazık Kalın. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-I: 587).

34. begecin Domuz yavrusu. (Kadıçiftliği * Taşköprü -Ks.) (DS-I: 597).

35. berme Kız tarafından damadın akrabalarına verilen hediye. (Kadıçiftliği * Taşköprü -Ks.) (DS-I: 636).

36. bıstır Bez parçasının eskimiş durumu. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-I: 670).

37. biye (III) Üç yaşını geçmiş kısrak. (Sibirya ve Türkistan Türkleri) (DS-I: 713).

38. bolcal Müddet. (-İst.) (DS-I: 735).

39. bolmak Olmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-I: 735).

40. boşbügür Yay. (Türkistan) (DS-I: 743).

41. cabu [cayu, cayur]

1. Örtü. (Kırım Türkleri -İst.) [cayu] > (Kadıçiftliği -İst.) [cayur] > (Kadıçiftliği -İst.)
2. Pencere perdesi. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-II: 839).

42. cal (V)

1. Bedel. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.)
2. Gündelik. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 849).

43. calçı Çırak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 850).

44. calğan tayak Kavga edenleri ayırmanın kavgacılarından yediği dayak. (Karaçay aşireti, Başhöyük, * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 851).

45. calın (I) İs. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 851). (Tavkul, 1994, s. 207).

46. caratmak Beğenmek, beğendirmek. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 860).

47. cartı (II) Yarım, parça. (Kafkas Türkleri -İst.) (DS-II: 864). (Tavkul, 1994, s. 209).

48. cassı Yatsı. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 864). (Tavkul, 1994, s. 209).

49. castık Yastık. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-II: 864). (Tavkul, 1994, s. 209).

50. çaşırmak [çaşırmak] Saklamak. (Kadıçiftliği -İst.) [çaşırmak] > (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-II: 864). (Tavkul, 1994, s. 209).

51. catmak (II) Yatmak. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 865). (Tavkul, 1994, s. 209).

52. cav (V) Yağ. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 865). (Tavkul, 1994, s. 209).

53. cavçırak Fener mumu. (Karaçay göçmenleri, Yazılı * Emirdağ -Af.) (DS-II: 865).

54. cavrun Hayvanın kürek kemiği. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-II: 867).

55. cayak (II) Yanak: Cayak cayakga dansettiler. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 868). (Tavkul, 1994, s. 209).

56. cengil (I) [cenilrek -1, 2]

1. Yavaşca. (* Kadınhanı -Kn.) [cenilrek -1] > (* Kadınhanı -Kn.)

2. Hızlı, çabuk. (* Kadınhanı -Kn.) [cenilrek -2] > (* Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 882). (Tavkul, 1994, s. 210).

57. cerik ağacı Su kenarında yetişen, yedi sekiz metre yükselen ve kömüründen barut yapılan bir cins ağaç. (Argıthanı * Ilgın -Kn.) (DS-II: 886).

58. cıcım Urgan. (Çilehane, * Reşadiye -To.) (DS-II: 895). (Tavkul, 1994, s. 210).

59. cılan (I) Yılan. (Karaçay aşireti * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 907). (Tavkul, 1994, s. 210).

60. cılav (I) Ağlayış. (Karaçay aşireti * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 907). (Tavkul, 1994, s. 210).

61. cılı

1. Sıcak. (Çilehane * Reşadiye -To.)

2. Ilık. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-II: 911). (Tavkul, 1994, s. 210).

62. cılınmak Isınmak. (-To.) (DS-II: 912).

63. cılamak Ağlamak. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-II: 964).

64. citi (I) Sivri ve keskin. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-II: 987).

65. cıkluk Fakirlik, yokluk. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 995).

66. cumşak Yumuşak. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1016).

67. cüklemek Yüklemek. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1025).

68. cüreg avruv Kalp hastalığı. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1028).

69. cürümek Yürümek. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1028). (Tavkul, 1994, s. 210).

70. çabak (I) Küçük cins balık. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1030). (Tavkul, 1994, s. 213).

71. çabır Hayvan derisinden yapılmış çarık. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-II: 1031).

72. çaç (III) Saç. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1031). (Tavkul, 1994, s. 213).

73. çaçuv kuçuv Darmadağın. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1032).

74. çağa Çapa. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-II: 1033). (Tavkul, 1994, s. 213).

75. çahtana Ayakyolu, yüznumara. (Karaçay Aşireti * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1040).

76. çars Sis. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-II: 1084). (Tavkul, 1994, s. 214).

77. çeçek (I) Çiçek. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1105).

78. çeçek (II) Çiçek hastalığı. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1105).

79. çıçğan Fare. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1158).

80. çıkır Ağaç gövdesinden oyulmuş su fıçısı. (Yazılıköy * Emirdağ -Af.) (DS-II: 1168).

81. çiftelik Bilye oyunu. (Yerkesik -Mğ.) (DS-II: 1205).

82. çörtleük Fındık. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1294).

83. deniştirmek Değiştirmek. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1424).

84. dıphı Tıpkı. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1466).

85. diduv Köpek yavrusu. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 1482).

86. duguma Nane. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-II: 1595).

87. duvadak Kışın su kıyılarında yaşayan, kaz büyüklüğünde bir kuş. (Argıthanı * Ilgın -Kn.) (DS-II: 1614).

88. egev Ege. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 1672). (Tavkul, 1994, s. 217).

89. ekindi İkinci. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 1694).

90. endva [enduva] Artık, şimdi. (Karaçay * Kadınhanı -Kn.) [enduva] > (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 1747).

91. erin Dudak. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-III: 1770).

92. erkelemek (II) Benzetlemek, yansılamak, taklit yapmak. (Yeniköy * Seyitgazi -Es.) (DS-III: 1774).

93. esine tüşürmek Anmak, hatırlamak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 1782).

94. eşülle Doğu. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-III: 1796).

95. gâra Maden suyu. (Umranıhamidi -Kn.) (DS-III: 1917).

96. geben (I)

1. Tarlada biçilen ekinin saplarından yapılan yığın. (Çilehane * Reşadiye -To.)

2. Dağlarda kış için yapılan yaprak yığınları : Mehmet'gilin tarlada on tane gebenı var. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 1956). (Tavkul, 1994, s. 219).

97. gepdeş Ahırda hayvanların saman yedikleri oluk, tekne : Hayvanların gepdeşlerine ot doldur da yesinler. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 1993).

98. gılınkuş Baykuş. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 2042).

99. gırın Büyük ağaçların içinde meydana gelen boşluk. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 2058). (Tavkul, 1994, s. 219).

100. ginci (I) Gözbebeği. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-III: 2079).

101. gitçe Küçük parmak. (Rumeli göçmenleri, Kadıçiftliği -İst.) (DS-III: 2085).

102. gözen (III) Kiler. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 2179). (Tavkul, 1994, s. 220).

103. gürgekün Salı. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 2236).

104. hant (II) Yiyecek şey: Handan getir de yiyelim. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 2275). (Tavkul, 1994, s. 221).

105. happa hazır Tam hazır, tetikte. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-III: 2280).

106. har (VIII) Dantel. (* Kadıçiftliği -İst.) (DS-III: 2282).

107. havun Kavun. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-III: 2313). (Tavkul, 1994, s. 221).

108. hiştik Kedi. (Rumeli göçmenleri -İst.) (DS-III: 2389).

109. ındır Harman yeri. (-Ky.) (DS-IV: 2478). (Tavkul, 1994, s. 222).

110. ırcı Araba geçmesi için, ekili iki tarla arasında bırakılan sürülmemiş yer. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2484).

111. içkil (II) Çok içki içen, ayyaş. (Argıthanı -Kn.) (DS-IV: 2507).

112. ilipin Tarlaları sulamak için açılan ark. (Umranıhamidi -Kn.) (DS-IV: 2527).

113. ilker Ülker yıldızı. (Karaçay aşireti * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2530).

114. iynek İnek. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2576). (Tavkul, 1994, s. 224).

115. kaburga (II) Yamaç. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-IV: 2585).

116. kaltak Eyer. (Türkgücü * Çorlu -Tk.) (DS-VI: 4533).

117. kamjak Böcek, haşere. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2617).

118. kankıldamak Ötmek, gıdaklamak. (Karaçay * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2626).

119. kara buran Hayvan sürüsü. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-IV: 2639).

120. karagır Yağız at: Karagırın nalı düştü. (Türkistan Göçmenleri, Misebolu * Mudanya -Brs.) (DS-IV: 2644).

121. karañı cël Kuzey batıdan esen, sert rüzgâr. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2652).

122. katın Kadın. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2684). (Tavkul, 1994, s. 227).

123. kavrak (III) Yünlü kumaş. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-IV: 2691).

124. kaytmak Geri dönmek. (Kırım göçmenleri -İst.) (DS-IV: 2710). (Tavkul, 1994, s. 227).

125. kerek (II) [kereği] Eyer takımı. (Kadıçiftliği -İst.) [kereği] > (Kadıçiftliği -İst.) (DS-IV: 2754).

126. kesekle Nezle. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2763). (Tavkul, 1994, s. 229).

127. kezlik Çakı, bıçak. (Yazılı * Emirdağ -Af.) (DS-IV: 2781).

128. kıcırik Sızlanma. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2786). (Tavkul, 1994, s. 229).

129. kıcıruvçu Horoz. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2786).

130. kıl

1. Killi toprak. (Karaçay -Es.)

2. Çamaşır, baş kili. (Karaçay -Es.) (DS-IV: 2793).

131. kılın Baykuş. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2799).

132. kılkobuz

1. Keman. (Karaçay -To.)

2. Kemençe. (Karaçay -To.) (DS-IV: 2801).

133. kırdık Yeşil ot: Bu sene yaylalarda kırdık çok boldu. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2821). (Tavkul, 1994, s. 229).

134. kızılavruv Kuşpalazı, difteri. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2864).

135. kibik Gibi. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2870). (Tavkul, 1994, s. 230).

136. kiçkine bala Küçük, memede olan çocuk. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-IV: 2870).

137. kindik (I) İnsan göbeği: Bugün doğan çocuğun kindiğini anam kesdi. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2874). (Tavkul, 1994, s. 230).

138. kiştik Kedi: Bizim kiştik bir fare tuttu. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2888). (Tavkul, 1994, s. 231).

139. kişuv kişuv Kedi çağırma ünlemi. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2888).

140. kiyik (I) Geyik. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2889).

141. kiyik (II) Yabanıl. (Kırım göçmenleri, * Manyas -Ba.) (DS-IV: 2889). (Tavkul, 1994, s. 231).

142. kiyiz Keçe. (-Brs.) (DS-IV: 2889). (Tavkul, 1994, s. 231).

143. korbaşı Kumandan. (Türkistan göçmenleri * Eyüp -İst.) (DS-IV: 2925).

144. korluk (II) Maya. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 2927). (Tavkul, 1994, s. 231).

145. kozlamak (I) Tavuk yumurtlamak. (Kullar * İzmit -Kc.) (DS-IV: 2947).

146. köbelek (IV) Muştuluk parası. (Yeniköy * Foça -İz.) (DS-IV: 2947).

147. köbelmek Çoğalmak, artmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2947). (Tavkul, 1994, s. 232).

148. köçeymek Genişlemek, büyümek, arası açılmak. (Türkistan göçmenleri -Tr.) (DS-IV: 2948).

149. köçürmek (II) Kendi yazısına bir makaleden bölümler almak. (Türkistan göçmenleri -Tr.) (DS-IV: 2948).

150. köhnar Susam. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-IV: 2951).

151. kök (IV) Gök. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2952).

152. kökünmek Kök salmak. (Türkistan göçmenleri, Ortaköy -İst.) (DS-IV: 2954).

153. kölekge Gölge. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2955). (Tavkul, 1994, s. 233).

154. köpçek (II) Tekerleğin ortası. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-IV: 2961).

155. körmek Görmek. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 2968).

156. körpe (II) Yorgan. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-IV: 2968).

157. kudu (II) Hırsız. (Yazılı * Emirdağ -Af.) (DS-IV: 2991).

158. küçeymek Kuvvetlenmek, kabarmak. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-IV: 3025).

159. küdrüvçü Şarbona benzeyen, dağlanarak iyileştirilen bir hastalık, yakma hastalığı. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3026).

160. k nl k (II)  emsiye. (-Kr.) (DS-IV: 3040). (Tavkul, 1994, s. 235).

161. k norta   le vakti. (Ba h y k * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3040).

162. k res col Ormanlarda kesilen a a ların kaydırılırken a tıkları yol. (Ba h y k * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3046).

163. k ymek (II) Yanmak. ( ilehane * Re adiye -To.) (DS-IV: 3057). (Tavkul, 1994, s. 235).

164. lah a Ate . (Türkistan g  menleri, Bo azk y *  atalca - st.) (DS-IV: 3060).

165. libije Bir  e it  erkes yeme i. (Kara ay a ireti, Ba h y k * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3079).

166. mala (II) Kazılan topra ın tohum ekilmeden önce  st nden ge irilen t rm k. (Türkistan g  menleri - st.) (DS-IV: 3108).

167. mammat Yardımcı. (Kara ay, Ba h y k * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3117).

168. mamura  Ayı yavrusu. (Kadı ıftlı ı * Yalova - st.) (DS-IV: 3117). (Tavkul, 1994, s. 236).

169. manlay cazuv Alın yazısı, baht. (Kara ay, Ba h y k * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3126).

170. maramak

1. G zlemek, gizli olarak bakmak. (Kara ay, Ba h y k, * Kadınhanı -Kn.)

2. Nişan almak. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3128). (Tavkul, 1994, s. 236).

171. mınçak

1. Boncuk. (Çilehane * Reşadiye -To.)

2. Tespih. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-IV: 3186).

172. mıyık Bıyık. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3195). (Tavkul, 1994, s. 237).

173. müyüş Köşe. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-IV: 3232). (Tavkul, 1994, s. 237).

174. nakırdılaşmak Şakalaşmak, alaya almak. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3235).

175. narat (I) Çam ağacı. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-IV: 3240). (Tavkul, 1994, s. 238).

176. oñşaş bürçek Yamuk yumuk. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3275).

177. omak Orak. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3281).

178. orçacı Arabulucu, kavga edenleri ayıran. (Karaçay, Başhöyük aşiretleri * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3289).

179. ortaklaştırmak Yurtlandırmak, yerleştirmek. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3296).

180. öksüzle Kuzey. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3329).

181. ölküç Ödünç. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3334). (Tavkul, 1994, s. 239).

182. örge Yukarı. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-V: 3348). (Tavkul, 1994, s. 240).

183. örten Orman, çayır vb. geniş yerleri saran yangın. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3351). (Tavkul, 1994, s. 240).

184. özgertmek Değiştirmek. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3374).

185. özile Olduğu gibi, değişmeden. (Türkistan göçmenleri -Tr.) (DS-V: 3374).

186. peçu Enenmiş, iğdiş (hayvan). (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3421).

187. pırpıramak Dalgalanmak. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3446).

188. piçen Biçilmiş kuru ot: Piçeni topladım. (Türkistan göçmenleri, Misebolu * Mudanya -Brs.) (DS-V: 3453).

189. pövek Bebek: Pövekin kundağını ver. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3483).

190. puluh Pulluk. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3487).

191. sabı balık Çoluk çocuk. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3509).

192. salam (I) Saman. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4667). (Tavkul, 1994, s. 241).

193. salam (II) Selam. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4667). (Tavkul, 1994, s. 241).

194. sanav [sanau] Sayı. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) [sanau] > (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3536).

195. saraş Ramazanda gece yenilen yemek, sahur. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4673). (Tavkul, 1994, s. 241).

196. saut suv Bulaşık suyu. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3553).

197. selemelik Hayvanlarda görülen bir çeşit bulaşıcı hastalık. (Çilehane * Reşadiye, Karaçay -To.) (DS-V: 3577).

198. serubek Korkunç masal kahramanı, ejderha. (Karaçay -To.) (DS-V: 3594).

199. sintaş Anıt. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-V: 3615).

200. sıy Armağan. (Kadıçiftliği -İst.) (DS-V: 3625).

201. sünney Zurna. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3718).

202. sürüv Sürü. (Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3727).

203. şabatkün Cumartesi. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3734).

204. şıbila Yıldırım. (Karaçay, Aşağı Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3767). (Tavkul, 1994, s. 245).

205. şindik İskemle. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3782). (Tavkul, 1994, s. 246).

206. taballamak Çifte atmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3799).

207. tağın Gene. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3802).

208. tamak (III)

1. Gerdan. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.)

2. Boğaz. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3818). (Tavkul, 1994, s. 246).

209. tarvis Karpuz. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3838).

210. taşkarı Dışarı, hariç: Sözden taşkarı. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3842).

211. tatu Pas. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 3846).

212. taymak Kaymak: Ayağı taymış. (Karaçay -To.) (DS-V: 3855).

213. tekşuru İnceleme. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-V: 3869).

214. tepsemek (III) Oynamak. (Rumeli göçmenleri * Yalova -İst.) (DS-V: 3888).

215. tepsi cabuğu Sofra örtüsü. (Yazılı * Emirdağ -Af.) (DS-V: 3889).

216. teren Derin: Bizim kuyu çok terendir. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3892).

217. tışıruu [tışıruv] Kadın, hanım. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) [tışıruv] > (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3929).

218. tirmen Değirmen. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3941).

219. toğay Halka: Demirin toğayı kırıldı. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 3945).

220. ton (II) Kürk. (Yazılı * Emirdağ -Af.) (DS-V: 3960).

221. tölemek (II) Ödemek: Halil bankaya olan borcunu tölemedi. (Romanya göçmenleri, Yeniköy * Seyitgazi -Es.) (DS-V: 3981). (Tavkul, 1994, s. 250).

222. töngek Vücut. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 3984).

223. töre (III) Mahkeme. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 3985).

224. törtlü Dört yaşında tay. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3986).

225. tüş Demirci örsü. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 3987).

226. tul (II) Dul. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3989).

227. turmak Ayağa kalkmak, ayakta durmak. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3997).

228. turdurmak Ayağa kaldırmak. (Karaçay aşireti Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 3996).

229. tuvgan Akraba, dost. (* Ilgın -Kn.) (DS-V: 4004).

230. tük (II) Yosun. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-V: 4008).

231. tüye Deve. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4781).

232. tüyüş Dövüş. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 4020).

233. tüyüşmek Dövüşmek. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 4020).

234. tüyüşücü Dövüşken. (Karaçay aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-V: 4020).

235. uânık Tosun. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4021).

236. uluğlamak Saygı göstermek. (Türkistan göçmenleri -Kn.) (DS-VI: 4036).

237. umur Ufak tane. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4040). (Tavkul, 1994, s. 252).

238. uya (III) Yuva. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4049).

239. üdegi Aile. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4059).

240. üşkok Tüfek. (Çilehane * Reşadiye -To.) (DS-VI: 4080).

241. üybaşı Çatı. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4085). (Tavkul, 1994, s. 253).

242. üykerek Ev gereci. (Kadıçiftliği * Yalova -İst.) (DS-VI: 4085).

243. üyür Yılkı bir aygır yönetimindeki kısarak, tay sürüsü. (Türkistan) (DS-VI: 4086).

244. var (III) Kale. (Türkistan göçmenleri -Ml.) (DS-VI: 4092).

245. yanangar Kıyıdan giden (insan için). (Türkistan göçmenleri -Ml.) (DS-VI: 4162).

246. yavcı Görücü. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-VI: 4206).

247. yi (II) Atı sürme ünlemi (deh! gibi). (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4277).

248. zakor Bebek kundağı. (Türkistan göçmenleri -İst.) (DS-VI: 4346).

249. zek (II) Nemli. (Türkistan) (DS-VI: 4359).

250. zıbir toprak Kumlu, çakıllı, yoğrulamayan toprak. (Karaçay, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-VI: 4367).

Gölge Kelimeler (Ghost Words)

DS'de derleyiciler tarafından yazılışları yanlış ya da eksik olarak gönderilen ve kelimeleri düzenleyen uzmanların hatalı okumaları sonucu yazılışları sözlüğe yanlış giren veriler de olmuştur. İşte bu kelimeler “gölge kelime” olarak adlandırılmaktadır.

Erbay (2010) gölge kelimeyi, “Bir sözlüğü hazırlayanların hatalarından ortaya çıkmış; gerçekte o dilde bulunmayan kelimeler olarak tanımlanabilir. Yapı bakımından o dilin kurallarına uygun olarak türetilmiş gibi görünse de dilde bir nesneyi veya kavramı karşılamayan bu kelimeler gölge kelime olarak adlandırılır.” (s. 1176) şeklinde ifade etmiştir.

Güzel (2019) ise, “Ağız çalışmalarında sık rastlanan yanlışlardan biri de derleme veya yazıya geçirme aşamasında ortaya çıkan yanlışlardır. Derleme aşamasında kelimenin yanlış kaydedilmesi veya yazıya aktarma sırasında kelimenin yazıya yanlış geçirilmesi hayalet kelimelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.” (s. 58) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Gölge kelimelerle alakalı Türkçe eserler üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Dankoff’un *A Note on Khutū and Chatuq* (1973) adlı çalışmasıdır. Dankoff’a göre Dîvânu Lugâti’t-Türk’tte yer alan “chatuq” verisi bir gölge kelimedir. Kelimenin asıl şekli Çince “khutū” (ku-ti-si) şeklindedir. “Mors dişi veya deniz gergedanı” anlamına gelen bu kelime Çince’den Dîvân’a girmiştir. Yanlış okuma sonucu bu hali almıştır (1973, s. 542-543).

DS, halk ağzından yapılan derlemeler sonucu ortaya çıkan, ülkemizin hemen hemen her yerinden gönderilen verilerin oluşturduğu önemli bir ağız sözlüğüdür. Fakat sözlük tamamen alanında uzman araştırmacıların derlemelerinden oluşmadığı için pek çok yanlışlık ve hata vardır. Bu hataların bir kısmı da gönderilen verilerin bazılarının sözlüğe aktarılırken doğru bir şekilde aktarılamamasından kaynaklanmıştır. Geçmişten günümüze DS üzerine yapılan çalışmalarla bu eksiklikler tespit edilmeye ve düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi Hasan Eren’e ait olan Sırça Köşkte... (1988, 1990, 1992, 1993, 1995) adlı yazı serisidir.

Eren (1990) Sırça Köşkte... I adlı çalışmasında, DS’ye gönderilen verilerin sözlüğe aktarılırken düzenleyiciler tarafından yapılan hataları tespit etmiş ve bu eksiklikleri kanıtlarıyla birlikte açıklamaya başlamıştır. Bu yazı serisinin devamındaki çalışmalarında da bu yanlışlıkları düzeltmeyi sürdürmüştür.

DS’de düzenleyiciler tarafından yapılan başlıca hatalar, birbirine benzeyen harflerin ve hecelerin karıştırılması sonucunda ortaya çıkmıştır (bk. Eren, 1990, 1992, 1993, 1995). Bu harfleri ve heceleri şu şekilde sıralayabiliriz: r-n, n-v, n-p, b-p-h, l-b, z-r, t-y, v-r, f-t, m-n, b-k, s-ş, l-c (ç), t-l, m-rn, k-l, p-y, ç-ş, a-u, z-y, r-l, b-d, en-cu, f-z, d-a, a-o, le-b, p-r, h-n, s-g, m-in, u-lı, s-z, d-el, n-s, g-y, g (ğ)-z, s-y, ç-k, le-k, cı-u.

Bu bölümde DS’de yer alan gölge kelimelerle alakalı örnekler verilecektir. Bu konuyla alakalı DS üzerine literatürde çok fazla kaynak olmadığı için Eren’in *Sırça Köşkte... I* (1990), *Sırça Köşkte... II* (1992), *Sırça Köşkte... III* (1993) ve *Sırça Köşkte... IV* (1995) adlı çalışmalarından faydalanılmıştır:

1. ahdam Beyaz mısır. (Muğlasın * Tavas -Dz.) (DS-I: 127) > **ahdarı** (Eren, 1993, s. 44).

2. akuşgan Kibrit. (* Iğdır -Kr.) (DS-I: 164) > **aluşgan** (Eren, 1995, s. 37).

3. alabıcık (II) Kulübe. (* Silifke -İç.) (DS-I: 174) > **alacık** (Eren, 1992, s. 201).

4. alasaksoğar Uzun kuyruklu ve beyaz kanatlı bir çeşit kuş. (Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.) (DS-I: 198) > **alasaksağan** (Eren, 1992, s. 173).

5. arazut Harmanda kullanılan yaba. (Kandamış -Bo.) (DS-I: 301) > **anadut** (Eren, 1993, s. 32-33).

6. armak (II) Kaynak. (* Gebze -Kc.) (DS-I: 328) > **azmak** (Eren, 1990, s. 50).

7. aşbak (I) Aşısız fidan. (-Ks. ve çevresi) (DS-I: 351) > **aşlak** (Eren, 1993, s. 17-18).

8. atazlamak

1. Cildi, döverek kızartmak : Bahçeme giren çocukları yakaladıkça atazlıyorum. (Çavdarlı * Şavşat -Ar.)

2. Asitli otlar cildi kızartmak : Bak ısırgan elimi atazladı. (Çavdarlı * Şavşat -Ar.) (DS-I: 367) > **alazlamak** (Eren, 1995, s. 37-38).

9. atçu Doktor. (-Ank.) (DS-I: 367) > **otçu** (Eren, 1990, s. 53-54).

10. avdır Erkeklik organı. (-Or.) (DS-I: 379) > **andır** (Eren, 1990, s. 14).

11. azgaç Eğimli yüzey. (-Kn.) (DS-I: 437) > **argaç** (Eren, 1993, s. 45-46).

12. balkal İmam. (-Kn. köyleri) (DS-I: 507) > **balkat** (Eren, 1990, s. 30).

13. banakıran Kuzeyden esen rüzgâr. (Kumdanlı * Yalvaç -İsp.) (DS-I: 516) > **danakıran** (Eren, 1990, s. 23-24).

14. bardal Testi. (* Soma ve çevresi -Mn.) (DS-VI: 4446) > **bardak** (Eren, 1990, s. 34).

15. barkut Zarla oynanan bir çeşit oyun. (Kıbrısçık -Bo.) (DS-I: 534) > **barbut** (Eren, 1993, s. 14-15).

16. bazıdan Eskiden, önceleri. (Karahisar * Tavas -Dz.) (DS-I: 587) > **bayıdan** (Eren, 1995, s. 28).

17. bazut Mısır. (-Tr.) (DS-I: 589) > **lazut** (Eren, 1990, s. 29-30).

18. bazyörük Bir cins zehirli yılan. (Bıyıklı * Koçarlı -Ay.) (DS-I: 589) > **bozyörük** (Eren, 1992, s. 166).

19. berek (II) Süs, ziynet. (Bornova -İz.) (DS-I: 632) > **bezek** (Eren, 1990, s. 15-16).

20. bığ (II) Alüvyon. (* Koyulhisar -Sv.) (DS-I: 662) > **ığ** (Eren, 1995, s. 40).

21. bırçak (II) Altı dar, üstü geniş, dibi delikli fiçî. (* Urla -İz.) (DS-I: 669) > **kırçak** (Eren, 1995, s. 42-43).

22. boruk (II) Zağar da denilen bir cins köpek. (İshaklı * Bolvadin -Af.) (DS-I: 741) > **barak** (Eren, 1992, s. 167-168).

23. böbe (II) Beyzî. (-Gaz.) (DS-I: 754) > **söbe** (Eren, 1990, s. 54-55).

24. budayma Leblebi. (Karkışla * Avanos -Krş.) (DS-I: 778) > **kudayma** (Eren, 1993, s. 12-13).

25. celep (IX) Dam saçağı. (* Silifke -İç.) (DS-II: 878) > **celen** (Eren, 1990, s. 11).

26. cenzurut Rakı, şarap. (-Nğ.) (DS-II: 883) > **anzarot** (Eren, 1992, s. 202).

27. cığız (II) Yol. (-Ama. ve ilçeleri) (DS-II: 903) > **cığır** (Eren, 1995, s. 30-31).

28. cıtavı Tavuk ibiği. (Engiz * Bafra -Sm.) (DS-II: 941) > **cıtarı** (Eren, 1990, s. 56).

29. cik (III) Hasır yapmakta kullanılan saz. (Kızılçakçak * Arpaçay -Kr.) (DS-II: 964) > **cil** (Eren, 1995, s. 35-36).

30. cilacık Kulübe. (-Krş.) (DS-II: 964) > **alaçık** (Eren, 1992, s. 200-202).

31. cinit Keten tohumu. (-Ks.) (DS-II: 981) > **cimit** (Eren, 1990, s. 32).

32. cünet Sazlık. (* Kelkit -Gm.) (DS-II: 1027) > **cünüt** (Eren, 1993, s. 2-3).

33. çapur (III) Keçe kılı. (* Kargı -Ks.) (DS-II: 1079) > **çöpür** (Eren, 1990, s. 10).

34. çavdır Melez, karışık. (* Tarsus -İç.) (DS-II: 1093) > **çandır** (Eren, 1990, s. 4).

35. çedeme Keten tohumu. (Türkmen aşireti * Pınarbaşı -Ky.) (DS-II: 1105) > **çedene** (Eren, 1993, s. 36-37).

36. çepez (II) Kuru yemiş (leblebi, üzüm fındık vb.). (-Mğ.) (DS-II: 1143) > **çerez** (Eren, 1990, s. 23).

37. cepik (VI) Keçi eti. (* Aksaray -Kn.) (DS-II: 1143) > **çepiç** (Eren, 1990, s. 28).

38. çetil [çetik (V)] Fidan. (Erzin * Dört Yol, * İslahiye, * Kadirli, Kümbet -Ada.) [çetik (V)] > (Haruniye -Ada.) (DS-II: 1151) > **çetil** (Eren, 1990, s. 2).

39. çevtik Elma, armut gibi meyvelerin etli kısımları yenildikten sonra geriye kalan çekirdekli sert kısım : Bu çevtikler böyle meydana bırakılır mı? (* İnebolu -Ks.) (DS-II: 1155) > **çentik** (Eren, 1990, s. 14).

40. çinik (I) İnce keçe : Çiniği silkele. (* Bergama -İz.) (DS-II: 1228) > **çirik** (Eren, 1990, s. 56-57).

41. çipillemek Alkışlamak. (* Antakya -Hat.) (DS-II: 1233) > **çipiklemek** (Eren, 1995, s. 35).

42. dikmen (IV) Basit lamba. (* Ladik -Sm.) (DS-II: 1489) > **ilikmen** (Eren, 1992, s. 203-204).

43. düvet Kuyu. (* Safranbolu -Zn.) (DS-II: 1642) > **büvet** (Eren, 1990, s. 59).

44. ekselek Cömert. (Yakaköy * Gelendost -İsp.) (DS-III: 1697) > **eliselek** (Eren, 1993, s. 61-62).

45. enel (II) Zıpzip, bilye. (Pazar -To.) (DS-III: 1749) > **enek** (Eren, 1990, s. 33).

46. eniş (II) Dokumada uzun iplik. (-Ks.) (DS-III: 1758) > **eriş** (Eren, 1992, s. 177-178).

47. epit Araba tekerleğini meydana getiren ağaçlar. (Ceylanköy * Lüleburgaz -Krk.) (DS-III: 1763) > **espit** (Eren, 1990, s. 53).

48. erdirmek Acele ettirmek. (Çepni * Gemerek -Sv.) (DS-III: 1764) > **evdirmek** (Eren, 1990, s. 41).

49. ermek (IV) Acele etmek. (Çepni * Gemerek -Sv.) (DS-III: 1775) > **evmek** (Eren, 1990, s. 41).

50. falaz Fırtına, tozu toprağı ayağı kaldırarak esen rüzgâr. (* Şereflikoçhisar -Ank.) (DS-III: 1832) > **talaz** (Eren, 1992, s. 199-200).

51. fat (I) Kekeme. (Türkşerefli * Haymana -Ank.) (DS-III: 1839) > **tat** (Eren, 1995, s. 46-47).

52. fitinalık Fide bahçesi. (Güneyce -Rz.) (DS-III: 1874) > **fitiralık** (Eren, 1995, s. 49).

53. gabık (III) Evlenmemiş kız. (Bayadı -Or.) (DS-III: 1885) > **galık** (Eren, 1990, s. 65).

54. galamık Çam ağacının kabuğu içinde biriken tatlı, sulu kısım : Çam kesersen galamığını ben yiyeceğim haber olsun. (-Isp.) (DS-III: 1898) > **yalamık** (Eren, 1993, s. 48).

55. gedevel Kuzeyden esen rüzgâr. (* Akseki ve köyleri -Ant.) (DS-III: 1966) > **gedevet** (Eren, 1990, s. 32-33).

56. gelin cevezi Gelin attan inerken sağdığın başından saçılan çerez. (Uluşiran * Şiran -Gm.) (DS-III: 1979) > **gelin çerezi** (Eren, 1990, s. 23).

- 57. germük** Siyez denen bir tahıl çeşiti. (* Taşköprü -Ks.) (DS-III: 2005) > **gernük** (Eren, 1993, s. 43-44).
- 58. göb** Çukurluk yerlerde biriken sular. (Yerkesik -Mğ.) (DS-III: 2113) > **göl** (Eren, 1995, s. 41-42).
- 59. göbmez** Çobanların sütü tuluma doldurup çalkamak suretiyle çıkardıkları yağ. (-Kü.) (DS-III: 2117) > **gölemez** (Eren, 1990, s. 34).
- 60. gudukdena** Ağaçkakan. (* Maçka -Tr.) (DS-III: 2188) > **gudukdera** (Eren, 1992, s. 180).
- 61. ham** Deniz dalgası: Denizin hamı çoğaldı. (Yerkesik -Mğ.) (DS-III: 2262) > **hom** (Eren, 1990, s. 66).
- 62. hamayıs** Patiska. (-Çr.) (DS-III: 2264) > **humayın** (Eren, 1993, s. 7).
- 63. harın (VIII)** Kışlık yiyecek: Kış harını düzmeğe çalışıyoruz. (Sarıkavak -Es.) (DS-III: 2290) > **hazın** (Eren, 1990, s. 55).
- 64. harpız** Yabanî nane. (Salda * Yeşilova -Brd.) (DS-III: 2294) > **narpız** (Eren, 1992, s. 187-188).
- 65. havım** Değerli bahçe. (* Atabey -Isp.) (DS-III: 2310) > **harım** (Eren, 1990, s. 17).
- 66. havyal** Kömür tozu. (-Es.) (DS-III: 2314) > **havzal** (Eren, 1993, s. 48-49).
- 67. hayuk** Tahta ya da paçavradan yapılan korkuluk. (Yerkesik -Mğ.) (DS-III: 2321) > **hoyuk** (Eren, 1993, s. 6).

68. hazın (IV) At, manda vb. hayvanların halsizliği, hasta olması hali: Bu at hazın olmuş. (-Yz.) (DS-III: 2322) > **harın** (Eren, 1990, s. 55).

69. herkere Ufak bahçe. (İldızın -Çkr.) (DS-III: 2346) > **hevkere** (Eren, 1992, s. 184).

70. horan (II) Biçilmiş tarla. (-Ezc.) (DS-III: 2408) > **hozan** (Eren, 1990, s. 22).

71. horaz (II) Mor kiraz. (-İsp.) (DS-III: 2410) > **honaz** (Eren, 1990, s. 67).

72. hüzmün Patates. (Ağlı * Küre, * Cide -Ks.) (DS-III: 2453) > **hüzmür** (Eren, 1993, s. 31).

73. ılgaz (I) Başıboş atın dörtmala koşması. (* Bornova -İz.) (DS-IV: 2468) > **ılgar** (Eren, 1990, s. 49-50).

74. ırgal Amele, ırgat. (Haşhaşı -Ezc.) (DS-IV: 2484) > **ırgat** (Eren, 1990, s. 30).

75. ibegat Hallaç tokmađı. (Afgan * Karaman -Kn.) (DS-IV: 2501) > **ilegat** (Eren, 1990, s. 26-27).

76. ibez Geliřememiř cılız buğday. (Saraycık -Kü.) (DS-IV: 2502) > **ilez** (Eren, 1990, s. 12).

77. ibik (VIII) Düğme. (* Sultaniye -Kn.) (DS-IV: 2503) > **ilik** (Eren, 1990, s. 13).

78. ibran Buğday tarlasında biten ve yenilince baş döndüren bir çeşit yulaf, deli yulaf. (Kazancı -Kn.) (DS-IV: 2504) > **ibram** (Eren, 1993, s. 42-43).

79. ikenmek İlenmek. (-Mğ.) (DS-IV: 2515) > **ilenmek** (Eren, 1990, s. 37).

80. ilekke Mısır. (* Seydişehir -Kn.) (DS-IV: 2520) > **mekke** (Eren, 1990, s. 30).

81. ilerik İbrik. (-Ed.) (DS-IV: 2521) > **ibrik** (Eren, 1990, s. 35).

82. ilti (II) Çok gezen (kimse). (* Ünye -Or.) (DS-IV: 2534) > **ekti** (Eren, 1990, s. 37).

83. işan (I) Çam ağacı. (Bozağaç * Gülnar, * Mut ve köyleri -İç.) (DS-IV: 2562) > **işam** (Eren, 1990, s. 20).

84. iveze Kapı mandalı. (Hayran * Beyşehir -Kn.) (DS-IV: 2572) > **ireze** (Eren, 1990, s. 46-47).

85. iyözü Kaburga kemiği. (* Boyabat -Sn.) (DS-IV: 2576) > **iyöğü** (Eren, 1993, s. 53).

86. kabadun Ambar gözü. (* Bafra -Sm.) (DS-IV: 2578) > **kaladan** (Eren, 1992, s. 161).

87. kalurga İskelet. (* Bor -Nğ.) (DS-IV: 2612) > **kaburga** (Eren, 1990, s. 23).

88. kamana Saman yığını. (Necatiye * Havsa -Ed.) (DS-IV: 2613) > **kamara** (Eren, 1992, s. 178).

89. kanail Ambar gözü. (-Ks.) (DS-IV: 2618) > **kandil** (Eren, 1992, s. 163).

90. kandalalu Yeni doğuran atın, yeniden aygıra çekilerek gebe kalması. (* Andırın -Mr.) (DS-IV: 2621) > **kandalabı** (Eren, 1993, s. 16-17).

91. kapram (II) Arı kovanı. (-Kü.) (DS-IV: 2636) > **kapran** (Eren, 1993, s. 37).

92. karıl Bükülmüş, kıl sicim. (İlyas * Keçiborlu -Isp.) (DS-IV: 2663) > **kazıl** (Eren, 1990, s. 28).

93. kayıf Pencere çerçevesi. (Çitli * Mecitözü -Çr.) (DS-VI: 4541) > **kayıt** (Eren, 1990, s. 20).

94. kayız Derenin dar ve dönemeçli yeri. (-Kü.) (DS-IV: 2703) > **kapız** (Eren, 1990, s. 43).

95. kaytag böreği Bir çeşit kıymalı börek. (* Antakya -Hat.) (DS-IV: 2709) > **kaytaz böreği** (Eren, 1995, s. 29).

96. kebiçi Elçi. (Karaçay -To.) (DS-IV: 2715) > **keleçi** (Eren, 1990, s. 60).

97. kepni Küçük çapa, kazma. (Vazıldan * Divriği -Sv.) (DS-IV: 2751) > **kehni** (Eren, 1992, s. 165).

98. kerez (IV) Küçük tepe. (-Ky.) (DS-IV: 2755) > **kepez** (Eren, 1990, s. 3).

99. ketemez Yeni doğuran hayvanın ilk sütü. (* Doğubayazıt -Ağ.) (DS-IV: 2774) > **kelemez** (Eren, 1990, s. 34).

100. kılıç balkağı Kılıç kabzası. (Kızılviran -Ky.) (DS-IV: 2798) > **kılıç balçağı** (Eren, 1993, s. 56-57).

101. kolcanlığı Mendil. (Karaçay -To.) (DS-IV: 2909) > **kolcavlığı** (Eren, 1993, s. 35-36).

102. koyasa İyi mayalanmış hamur ya da ekmek. (Hacıilyas * Koyulhisar -Sv.) (DS-IV: 2942) > **kayasa** (Eren, 1993, s. 7-8).

103. kubur (III) Tek telli bağlama. (-İç.) (DS-IV: 2989) > **kubuz** (Eren, 1990, s. 58-59).

104. kubur (VII) Yalan. (* Kandıra -Kc.) (DS-IV: 2990) > **kubuz** (Eren, 1990, s. 59).

105. kurapatak Bir çeşit deniz kuşu, karabatak. (Fili * Biga -Çkl.) (DS-IV: 3006) > **karapatak** (Eren, 1990, s. 25).

106. kurça Küçük sepet. (Güneyce -Rz.) (DS-VI: 4574) > **kuvça** (Eren, 1990, s. 26).

107. lenevrek Hıyar. (-Ks.) (DS-IV: 3073) > **benevrek** (Eren, 1990, s. 24-25).

108. lucaklık Kapların konulduğu tahta parçası, raf. (Sarimbey -Çr.) (DS-IV: 3094) > **bucaklık** (Eren, 1993, s. 18-20).

109. malağra Kalburla elenerek toprak ve samandan ayrılmış tahıl. (İsgöbü -Ky.) (DS-IV: 3109) > **malağma** (Eren, 1992, s. 180-181).

110. mancır (II) Taştan yapılmış yayla evi. (Bahşiş Yörükleri * Alanya -Ant.) (DS-IV: 3120) > **manar** (Eren, 1995, s. 55).

111. maraba (II) Tahta parmaklık. (-Sm.) (DS-IV: 3128) > **taraba** (Eren, 1993, s. 1-2).

112. marman Dört, beş yaşındaki yaşlı koyun. (-Ky.) (DS-IV: 3130) > **mazman** (Eren, 1990, s. 24).

113. mene (II) Köpeğin yaşı. (Bayadı -Or.) (DS-IV: 3161) > **mere** (Eren, 1995, s. 31-32).

114. mermerdek Yabanördeği türünden bir kuş. (Maksutlu * Şarkışla -Sv.) (DS-IV: 3171) > **mezmerdek** (Eren, 1990, s. 50-51).

115. micel (I) Kemik içindeki ilik. (-Sm. çevresi) (DS-IV: 3198) > **miçek** (Eren, 1993, s. 15-16).

116. mora (II) Domuz yavrusu. (Dereköy -Krk.) (DS-IV: 3210) > **moza** (Eren, 1990, s. 24).

117. ondubozan Damar hastalığı. (-Ks.) (DS-V: 3285) > **ordubozan** (Eren, 1990, s. 11).

118. optuk Deve yavrusu. (-Ur.) (DS-V: 3287) > **potuk** (Eren, 1990, s. 38-39).

119. oysar (II) Topraktan yemek kabı, çanak. (-Ky.) (DS-V: 3305) > **opsar** (Eren, 1990, s. 39).

120. ötgü İnat. (-Kn.) (DS-V: 3359) > **öneği** (Eren, 1990, s. 39-40).

121. özüt Zayıf, güçsüz. (* Düzce -Bo.) (DS-V: 3376) > **örüt** (Eren, 1990, s. 13).

122. padime Çiftçilerin giydiği çizme. (-Mğ.) (DS-V: 3379) > **podime** (Eren, 1993, s. 8).

123. pahara Ağaçtan yapılmış pulluk. (-Brs.) (DS-V: 3382) > **papara** (Eren, 1992, s. 164-165).

124. palaka Bal gümesi. (Şalcı * Şavşat -Ar.) (DS-V: 3384) > **talak** (Eren, 1995, s. 57-58).

125. parpuz Yabannanesi, yarpız. (-Gr.) (DS-V: 3402) > **narpuz** (Eren, 1992, s. 188).

126. **pavşut** Hoşaf. (* Ilgaz -Çkr.) (DS-V: 3416) > **tavşut** (Eren, 1995, s. 56-57).
127. **perim** Çatal (yemekte kullanılan). (* Bor -Nğ.) (DS-VI: 4645) > **perun** (Eren, 1992, s. 184-185).
128. **polak (I)** Ayı yavrusu. (-Gm.) (DS-V: 3469) > **palak** (Eren, 1993, s. 9-10).
129. **pulmuk** Deve yavrusu. (-To.) (DS-V: 3487) > **putmuk** (Eren, 1990, s. 39).
130. **sakanık** Toprakta yeni çıkmış ekin filizi. (Akçalar * Seydişehir -Kn.) (DS-VI: 4665) > **sakarık** (Eren, 1993, s. 26-27).
131. **saluk (I)** Hamam. (Banarlı -Tk.) (DS-V: 3531) > **suluk** (Eren, 1992, s. 164).
132. **sanurra** Süprüntü, çerçöp. (Çandır * Sütçüler -Isp.) (DS-V: 3541) > **samura** (Eren, 1992, s. 185).
133. **sarak** Bebek için tülbent içine tatlı konarak yapılan emzik. (* Kurşunlu -Çkr.) (DS-V: 3544) > **sorak** (Eren, 1993, s. 11-12).
134. **savarmak** Hayvan sulamak. (-Dz.) (DS-V: 3555) > **suvarmak** (Eren, 1990, s. 48).
135. **sazvan** Bağ ve bahçelerdeki bekçi barınağı. (-Çr.) (DS-VI: 4679) > **sayvan** (Eren, 1992, s. 197-198).
136. **sek (III)** Yanları yayvan sepet. (-Ml.) (DS-V: 3569) > **sele** (Eren, 1993, s. 59).
137. **selo** Sepet. (* Mut -İç.) (DS-V: 3580) > **sele** (Eren, 1993, s. 58-59).

138. serkin (II) Buğday sandığı, ambar. (* Yalvaç -Isp.) (DS-V: 3592) > **serpin** (Eren, 1993, s. 63-64).

139. sevit Üstünde yufka açılan tahta. (* Uluborlu, * Senirkent -Isp.) (DS-V: 3596) > **senit** (Eren, 1992, s. 181-182).

140. sıyık Çuvaldız. (* Sungurlu -Çr.) (DS-V: 3625) > **kıyık** (Eren, 1992, s. 189-190).

141. sibi (II) Kilim. (* Marmaris -Mğ.) (DS-V: 3631) > **sili** (Eren, 1992, s. 169-170).

142. siğra Yara ve çıban izi. (Limanköy * Çayeli -Rz.) (DS-V: 3634) > **siğna** (Eren, 1990, s. 22).

143. sikek Başörtüsü. (-Af.) (DS-VI: 4697) > **silcek** (Eren, 1992, s. 205-206).

144. sipeçen Sinsi, kurnaz. (-Ur.) (DS-V: 3646) > **siyecen** (Eren, 1993, s. 67-68).

145. sofa (II) Su taşı. (* Ereğli -Kn.) (DS-V: 3656) > **safa** (Eren, 1992, s. 168).

146. sovak (II) İki ark arasındaki bağlantı kanalı. (* Bozdoğan -Ay.) (DS-V: 3669) > **savak** (Eren, 1990, s. 65-66).

147. sudul Övendirinin ucundaki sivri demir. (-Ant.) (DS-V: 3690) > **modul** (Eren, 1990, s. 20-21).

148. sukarık Dikme, fide. (-Brd.) (DS-V: 3692) > **sakarık** (Eren, 1993, s. 27).

149. suluncak Salıncak. (Çiftepınar * Mersin -İç.) (DS-V: 3695) > **salıncak** (Eren, 1990, s. 48).

150. sünüt Döveni çeken çengelli ağaç. (-To. ve çevresi) (DS-V: 3718) > **sürüt** (Eren, 1990, s. 19).

151. şebmet Çabuk. (* Bünyan köyleri -Ky.) (DS-V: 3758) > **şelemet** (Eren, 1992, s. 174).

152. şenit Üstünde ekmek açılan tahta. (Başpınar * Tefenni -Brd.) (DS-V: 3762) > **senit** (Eren, 1990, s. 21-22).

153. şıvlak Parlak. (* Bor -Nğ.) (DS-V: 3776) > **şılak** (Eren, 1993, s. 34-35).

154. tavga çorbası Ayran ve yarma ile yapılan çorba. (* Gürün -Sv.) (DS-V: 3848) > **tovga çorbası** (Eren, 1993, s. 10-11).

155. tazcu Değirmen bekçisi: Bizim değirmenin tazcusu çok iyi bir adamdır. (* Ereğli -Kn.) (DS-V: 3855) > **tozcu** (Eren, 1990, s. 54).

156. tekeç (III) Kekeme. (* Darende -Ml.) (DS-V: 3865) > **kekeç** (Eren, 1995, s. 47).

157. telerik Ölen kimsenin arkasında kalan eşyaları, anıları. (-Ada.) (DS-V: 3871) > **teberik** (Eren, 1995, s. 51).

158. terem Kıl keçisi ile tiftik keçisinin çiftleşmesinden doğan oğlak. (Yavaşlar * Ezine -Çkl.) (DS-V: 3892) > **tenem** (Eren, 1992, s. 179-180).

159. tilik (II) Tiftik keçisi. (İshaklı * Bolvadin -Af.) (DS-V: 3933) > **filik** (Eren, 1990, s. 57).

160. tora (III) Süpürge sapı. (* Ünye -Or.) (DS-V: 3969) > **tara** (Eren, 1993, s. 11).

161. torga İpe dizilmiş tütün demetleri. (* Çarşamba -Sm.) (DS-V: 3970) > **tonga** (Eren, 1993, s. 66).

162. torum (III) Yalan, uydurma söz. (İğneciler * Mudurnu -Bo.) (DS-V: 3972) > **porum** (Eren, 1990, s. 28-29).

163. tulla Abla. (* Torbalı -İz.) (DS-V: 3989) > **bullla** (Eren, 1993, s. 23-24).

164. tulu (I) İki omuz arası. (-Bo.) (DS-V: 3990) > **talı** (Eren, 1993, s. 9).

165. tuluş (II) Yağma, vurgun, çapul. (-Nğ.) (DS-V: 3991) > **talaş** (Eren, 1992, s. 167).

166. uvanak Budala. (Turcalar * Ermenek -Kn.) (DS-VI: 4790) > **avanak** (Eren, 1990, s. 48).

167. veren Yokuş. (Karahoca * Haymana -Ank.) (DS-VI: 4097) > **verev** (Eren, 1990, s. 63-64).

168. yamı Yapılarda kullanılan yumuşak ak taş. (Akçakaya * Talas -Ky.) (DS-VI: 4156) > **yonu** (Eren, 1992, s. 198).

169. yaşınak Ocak üstünde, toprak ya da tahtadan yapılmış sergen. (* Düzce -Bo.) (DS-VI: 4199) > **yaşmak** (Eren, 1992, s. 195).

170. yebre Çulluk. (-Brs.) (DS-VI: 4221) > **yelve** (Eren, 1990, s. 39).

171. yevek Asma yaprağı. (Zencidere -Ky.) (DS-VI: 4261) > **tevek** (Eren, 1990, s. 16-17).

172. yırçan İplik sarılmış iğ. (Umurca -Ed.) (DS-VI: 4275) > **sırçan** (Eren, 1993, s. 53).

173. yoku (II) Dibektaş. (-Ml.) (DS-VI: 4290) > **zoku** (Eren, 1992, s. 196-197).

174. yağruk (II) Üstünde odun kırılan, et kıyılan kütük. (-Kn.) (DS-VI: 4314) > **yağruk** (Eren, 1990, s. 47-48).

175. zaylı Güçlü. (-Nğ.) (DS-VI: 4833) > **zaphı** (Eren, 1995, s. 30).

176. zelim (I) Ağaç gövdesindeki zamk. (* Kandıra -Kc.) (DS-VI: 4360) > **yelim** (Eren, 1993, s. 64-65).

177. zerik Piliç. (-Nğ.) (DS-VI: 4363) > **ferik** (Eren, 1990, s. 61).

178. zıvk Öküzü boyunduruğa bağlayan iki eğri ağaç. (* Serik -Ant.) (DS-VI: 4384) > **zıvle** (Eren, 1990, s. 62).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler

“Derleme Sözlüğü’ndeki Tek Veriler” adlı bu çalışma, 6 ciltlik² DS’nin taranarak fişlenmesi, fişlenen bu verilerin bir kısmının incelenmesiyle hazırlanmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türk dilinin geliştirilmesiyle alakalı çalışmalar başlatılmıştır. 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumu bu çalışmalara öncülük etmiştir. Bu kurumun ilk faaliyetlerinden biri halk ağzında yaşayan kelimeleri derlemek olmuştur. Ülkenin her ilinde çoğunlukla gönüllü derleyicilerin yardımıyla 1932-1960 yılları arasında derleme çalışmaları yapılmış ve toplanan söz varlığı uzmanların denetiminden geçerek sözlük haline getirilmiştir.

Eski ya da yeni bir dilin tüm kaynaklarında yalnızca bir defa rastlanan kelimelere tek veri (hapax legomenon) denir. Tek verilerin yeni kaynakların ortaya çıkmasıyla giderek azaldığı görülür. Bir dile ait bütün söz varlığı bir çalışmayla sınırlandırılmaz. Tek bir kaynağa bağlı olarak kelimelerin tek veri olduğu kanaatine varmak doğru değildir.

Bu çalışmanın giriş kısmında dil, dil bilimi, sözlük, sözlük bilimi, ağız çalışmaları, DS ve tek veri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmadaki tek veriler üzerine inceleme yapabilmek için öncelikle DS’nin bütün ciltlerindeki madde başları taranarak tek bir yerde kullanılan veriler tespit edilmiş, tek veriler sözlüğü oluşturulmuştur. Taranan ciltlerde ülkemizin hemen hemen tüm illerinden yaklaşık olarak 285.000 veri yer almaktadır ve bu verilerden yaklaşık 63.000 madde başının tek veri olduğu yani sadece tek bir ilde kullanıldığı görülmüştür. Bu tek verilerin bir kısmı tespit edilen problemler çerçevesinde incelenmiş, beş başlıkta yaklaşık 800 madde başı ile DS’de yer alan tek veriler hakkındaki problemlere değinilmiştir.

DS’de tek veriler beş başlık altında incelenmiştir:

1. başlıkta ses yönünden farklılık gösterdiği için ayrı madde başı yapılan kelimeler ele alınmıştır. DS’den tespit edilen 250 madde başı karşılaştırılmıştır. Örneğin;

abışmah Susmak, afallamak, şaşırmaq. (* Mucur -Nş.) (DS-I: 22).

apaşmak Şaşırmaq. (Bornova -İz.) (DS-I: 286).

apışmak (II)

² Türk Dil Kurumu tarafından ilk üç baskısı on iki cilt yayımlanan DS, dördüncü baskıdan itibaren birleştirilerek altı cilt halinde yayımlanmıştır.

1. Şaşırmak, bocalamak, donup kalmak. (* Akhisar -Mn.; * Bandırma -Ba.; - Es.; Baklalı * Çatalca -İst.; Ağlı * Küre -Ks.; -Krk.)

2. Yola gelmek, yumuşamak. (* Kargı -Ks.) (DS-I: 288).

Türkçe Sözlük'te “apışmak” (TDK, 2005, s. 108) yazılışıyla yer alan bu kelime, kelime ortasında -p-<-b- ve -ı-<-a- değişimleriyle “apaşmak” ve “abışmağ” şeklinde farklı bölgelerde de kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağız bölgelerinin sekiz ilinde kullanıldığı görülen bu kelimenin tek madde başında ele alınması gerekirken ses farklılığı nedeniyle üç ayrı madde başında ele alınması DS'de bu madde başının hem tek veri olarak görünmesine hem de DS'nin hacminin gereksiz yere artmasına neden olmuştur.

2. başlıkta Türkiye'nin başka yerlerinde de kullanıldığı halde tek yerden kaydedilen verilere örnekler verilmiştir. DS'den tespit edilen 98 madde başı karşılaştırılmıştır. Örneğin;

damarı bozuk Soysuz, cibilliyetsiz. (* Bor -Nğ.) (DS-II: 1350).

damarı bozuğ: Soysuz, cibiliyetsiz. (Elazığ) (Buran, & İlhan, 2008, s. 51).

“Soysuz, cibiliyetsiz” anlamlarına gelen “damarı bozuk” kelimesi DS'ye sadece Niğde ilinden gönderilmiş bir tek veri olarak yer almaktadır. Fakat aynı kelime Buran ve İlhan'ın (2008) Elazığ Yöresi Söz Varlığı adlı eserinde de aynı anlamda yer almaktadır. Buradan Elazığ ilinde de bu kelimenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yani bu kelime sadece Niğde ilinde kullanılan tek veri değildir. Belki de ülkemizin pek çok yerinde kullanılmaktadır. DS'ye bu veri sadece Niğde ilindeki derleyiciler tarafından gönderildiği için yalnız Niğde ilinde kullanılan bir kelime olarak görülmektedir.

3. başlıkta aslında o bölgede gönderildiği şekilde kullanılması mümkün olmayan Türkçenin eski yazılı kaynaklarından alınarak sanki o bölgede kullanılıyormuş gibi gösterilen 27 madde başı ele alınmıştır. Alanında uzman araştırmacıların tespit ettiği bu veriler alfabetik sıralanmış ve kaynağı gösterilmiştir.

4. başlıkta Türkiye Türkçesini kapsayan coğrafyaya göçlerle gelmiş farklı Türk lehçelerini kullanan göçmenlerden derlenmiş, aslında Oğuzca olmayan verilere örnekler verilmiştir. DS'den tespit edilen 250 madde başı gösterilmiştir. Örneğin;

catmak (II) Yatmak. (Karaçay Aşireti, Başhöyük * Kadınhanı -Kn.) (DS-II: 865).

cat - : Yatmak. (Tavkul, 1994, s. 209).

“Yatmak” anlamına gelen “catmak” kelimesi ülkemize Kafkaslardan gelen Karaçay Türkleri'nin en yoğun yaşadığı bölgelerden biri olan Konya'nın Kadınhanı ilçesine bağlı Başhöyük köyünden DS'ye gönderilmiştir. Bu kelimenin Karaçayca olduğu açıktır.

Karaçayca ise tam bir Kıpçak Türkçesi özelliği taşımaktadır. Oğuz lehçelerinde kelime başı y-sesinin Kıpçak lehçelerinde c- sesine dönüşmesi Kıpçak Türkçesinin belirgin bir özelliğidir. Bu durum ele alınan madde başında da açık bir şekilde görülmektedir. Yani bu kelime Oğuzca değildir. Oğuzca olmayan bu kelime ve daha bunun gibi birçok kelime DS’de tek veri olarak görünmektedir. DS, Türkiye Türkçesi ağızlarının sözlüğü olduğuna göre sözlüğün tüm ciltlerinin yeniden taranması, bu şekilde olan verilerin sözlükten çıkartılması gerekmektedir.

5. başlıkta DS’ye derleyiciler tarafından yanlış gönderilen ya da gelen verileri sözlüğe aktarmak için kontrol eden düzenleyicilerin hatalı okumaları sonucunda ortaya çıkan gölge kelimeler ele alınmıştır. Bu verileri tespit etmek belli bir uzmanlık gerektirdiği için alanında uzman araştırmacıların eserlerinden faydalanılmıştır. Gölge kelimelerin çoğunlukla birbirine benzeyen seslerin düzenleyiciler tarafından yanlış okunması sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmıştır. DS’den tespit edilen 178 madde başı örnek olarak verilmiştir.

Şüphesiz DS’de tek verilerin bu kadar fazla olmasının başka sebepleri de vardır. Çalışmaya dahil etmediğimiz sebeplerden biri de aynı kelimenin farklı anlamlarının ayrı ayrı madde başı yapılmış olmasıdır. Her biri ayrı madde başı yapılan, aslında aynı madde başında toplanması gereken birçok madde, tek verilerin sayısının artmasına sebep olmuştur. Mesela DS’de her biri ayrı yerlerden derlenmiş, ayrı madde başı yapılmış aşağıdaki maddelerin tek madde başında toplanması gerekmektedir:

çığlamak (III) Kabuğundan ayırmak : Cevizi çığladık. (Eymir * Bozdoğan -Ay.) (DS-II: 1162).

çığlamak (IV) Mısır tanelerini koçanından ayırmak. (Alayunt -Kü.) (DS-II: 1163).

çığlamak (VI) Ağaç dallarını budamak. (* Kayaş -Ank.) (DS-II: 1163).

Sözlükte bunun gibi birleştirilmesi gereken birçok madde bulunmaktadır. Bu çalışmada malzemenin büyüklüğü ve zamanın kısalığı dolayısıyla konu beş alt başlık altında ele alınmıştır. Kapsamlı bir çalışmada tek verilerin artmasına sebep olan başka hususlar da ortaya çıkarılabilir.

Aşağıda DS’de yer alan toplam madde başı sayısı ve bu çalışmada tespit edilen tek veri sayısı karşılaştırmalı olarak verilmiş ve illerden gönderilen verilerin ne kadarının tek veri olduğu ortaya koyulmuştur.

Tablo 1. *Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin ve Tek Verilerin İllere Göre Dağılımları*

İller	Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin İllere Göre Dağılımları	Derleme Sözlüğü'ndeki Tek Verilerin İllere Göre Dağılımları
Adana	5.832	1.305
Adıyaman	55	8
Afyon Karahisar	5.969	1.955
Ağrı	450	87
Amasya	5.884	952
Ankara	8.401	2.183
Antalya	4.704	915
Artvin	4.462	1.356
Aydın	4.178	518
Balıkesir	4.535	746
Bilecik	1.436	242
Bingöl	36	12
Bitlis	1.342	422
Bolu	5.973	1.739
Burdur	7.090	1.442
Bursa	3.163	675
Çanakkale	3.350	830
Çankırı	3.456	575
Çorum	7.584	2.189
Denizli	10.540	1.994
Diyarbakır	901	211
Edirne	1.597	297
Elazığ	2.591	595
Erzincan	3.302	706
Erzurum	2.307	448
Eskişehir	5.132	607
Gaziantep	5.106	1.182
Giresun	4.075	817
Gümüşhane	4.954	1.651
Hakkari	144	113
Hatay	3.771	948
Isparta	11.143	2.521
İçel	9.301	2.558
İstanbul	3.566	1.110
İzmir	4.831	926
Kars	11.325	2.802
Kastamonu	5.209	1.245
Kayseri	7.101	1.683
Kırklareli	1.923	214
Kırşehir	2.741	505
Kocaeli	2.159	308
Konya	11.574	2.997
Kütahya	3.714	709
Malatya	3.902	961
Manisa	3.972	690
Maraş	5.156	1.032

Mardin	168	48
Muğla	7.593	1.880
Muş	239	67
Nevşehir	1.816	322
Niğde	12.440	3.851
Ordu	5.504	1.219
Rize	3.092	1.381
Sakarya	821	68
Samsun	5.585	1.296
Siirt	44	8
Sinop	2.132	401
Sivas	10.498	1.746
Tekirdağ	1.226	200
Tokat	5.321	976
Trabzon	4.163	1.331
Tunceli	692	287
Urfa	1.331	313
Uşak	1.252	201
Van	1.910	560
Yozgat	3.995	651
Zonguldak	2.699	622
Bulgaristan	359	49
Kerkük	1.431	767
Kıbrıs	778	236
Selanik	77	14
Yugoslavya	35	9
Yunanistan	21	6
TOPLAM	285.159	66.490 ³

DS'ye Türkiye Türkçesi ağız bölgelerinden farklı sayılarda veriler gönderilmiştir. Sözlük alanında uzman ya da gönüllü derleyicilerin gönderdiği kelimelerin düzenlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Tablo 1'e bakıldığında bazı illerden derleme faaliyetini gerçekleştiren derleyicilerin yüksek miktarda veri gönderdiği görülürken kimi illerden de oldukça az veri gönderildiği göze çarpar.

En fazla verinin gönderildiği yer yaklaşık 12.440 veri ile Niğde ilidir. Bu verilerin 3.851'i tek veridir. En fazla tek verinin tespit edildiği yer de yine Niğde'dir. Konya ilinden yaklaşık 11.574 veri gönderilmiş olup bunların 2.997'si tek veridir. Kars ilinden gönderilen 11.325 verinin 2.802'si tek veridir. Yine Isparta ilinden gönderilen 11.143 verinin 2.521'i tek veridir.

³ DS'deki tek verilerin gerçek sayısı Tablo 3'te de görüldüğü gibi 63.128'dir. Fakat bazı maddelerde birden fazla anlamı olan veriler için aynı il birden fazla yazıldığı için [örnek için bk. *abana (II): 1. Ana su. (* Abana -Ks.) 2. Suyu bol memleket. (* Abana -Ks.)* (DS-I: 8)] bu sayı ortaya çıkmaktadır.

En az verinin gönderildiği yer Bingöl ilidir. Bu ilden 36 kelime gönderilmiştir, bunların 12 tanesi tek veridir. En az tek verinin gönderildiği iller ise Adıyaman ve Siirt'tir. Adıyaman'dan gönderilen 55 verinin 8'i tek veridir. Siirt'ten gönderilen 44 verinin de yine 8'i tek veridir. Hakkari ilinden gönderilen 144 verinin 113'ü tek veridir. Mardin ilinden gönderilen 168 verinin ise 48'i tek veri olarak tespit edilmiştir.⁴

İllerden gönderilen veri sayısı ne kadar fazlaysa tek veri sayılarının da hemen hemen aynı oranda arttığı görülmektedir. Genel olarak her ilin toplam veri sayısının yaklaşık dörtte biri kadar tek veri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Verilerin karşılaştırılması bölgelere göre de yapılmıştır. Buna göre Türkiye coğrafi olarak yedi bölgeye ayrılmaktadır. Bu yedi bölgenin her birinden farklı sayılarda veri gönderilmiştir.

Tablo 2. *Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin ve Tek Verilerin Bölgelere Göre Dağılımları*

Bölgeler	Derleme Sözlüğü'ndeki Verilerin Bölgelere Göre Dağılımları	Derleme Sözlüğü'ndeki Tek Verilerin Bölgelere Göre Dağılımları
Akdeniz	46.997	10.721
Doğu Anadolu	28.240	7.060
Ege	42.049	8.873
Güneydoğu Anadolu	7.605	1.770
İç Anadolu	67.154	15.120
Karadeniz	66.637	17.175
Marmara	23.776	4.690
TOPLAM	282.458	65.409

Tablo 2'ye bakıldığında en fazla verinin gönderildiği bölge yaklaşık 67.154 kelimeyle İç Anadolu bölgesidir. Bu verilerin 15.120'si tek veridir. En fazla tek verinin gönderildiği bölge Karadeniz bölgesidir. Bu bölgeden gönderilen yaklaşık 66.637 verinin 17.175'i tek verileri oluşturmaktadır.

⁴ Türkiye sınırları dışından gönderilen veriler, en az ve en çok verinin gönderildiği yerlerin karşılaştırılmasına dahil edilmemiştir.

En az verinin gönderildiği bölge yaklaşık 7.605 kelimeyle Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Bu verilerin 1.770 tanesini tek veriler oluşturmaktadır. Yine en az tek verinin gönderildiği bölge de Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

Derleme faaliyetinin merkezi, Ankara’da bulunan Türk Dil Kurumudur. Türkiye’nin her yerinden derlenen kelimeler buraya gönderilmiştir. Bölgelerden gelen verilere bakıldığında sayıların farklılık gösterdiği göze çarpar. Bazı bölgelerden diğerlerine göre oldukça az veri gönderilmiştir. Bu durumun temel nedenleri arasında derleme faaliyetlerinin olduğu o dönemlerde teknoloji ve ulaşımın gelişmemiş olması ve eğitimin yetersiz olması gösterilebilir. Bir başka nedeni olarak ise bölgelerde Türk dilinin dışında başka dil ve lehçelerin de konuşulması gösterilebilir.

Tablo 3. *Derleme Sözlüğü’nde Ciltlere Göre Toplam Veri ve Tek Veri Sayısı*

Ciltler	Toplam Veri Sayısı	Tek Veri Sayısı
Cilt 1 (A)	8.226	3.592
Cilt 2 (B)	9.044	3.633
Cilt 3 (C-Ç)	12.663	5.733
Cilt 4 (D)	7.871	3.562
Cilt 5 (E-F)	5.430	2.813
Cilt 6 (G)	9.390	4.463
Cilt 7 (H-İ)	8.828	4.805
Cilt 8 (K)	12.705	6.407
Cilt 9 (L-R)	11.819	6.280
Cilt 10 (S-T)	13.966	7.034
Cilt 11 (U-Z)	9.833	4.908
Cilt 12 (EK-1)	14.917	9.898
TOPLAM	124.692	63.128

DS’de 124.692 madde başı bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 63.000’ini tek veriler oluşturmaktadır. Yani sözlükteki maddelerin neredeyse yarısı tek veridir. Sözlükte binlerce maddenin başka bir maddeye gönderildiği de göz önünde bulundurulsa, sözlükteki maddelerin

yarısından fazlasının tek veri olduğu söylenebilir. Tek veri sayısının bu kadar fazla olması normal değildir.

En fazla tek verinin 12. ciltte yer aldığı görülmektedir. Bu ciltteki 14.917 madde başının yaklaşık 10.000'i tek veridir. Aslında bu ciltteki tek veri sayısı görüldüğü kadar fazla değildir. DS kısım kısım yayımlanmıştır. Bu cilt ek bir cilttir, bu ciltteki maddeler sözlüğün basımına başladıktan sonra gelen kelimelerdir, önceki ciltlerde yer alan birçok kelime bu ciltte tekrar madde başı yapılmıştır. Dolayısıyla ciltler arasında gönderme yapılmamış olduğu için bu ciltte tek veri sayısının bu kadar fazla görünmesi olağandır.

Bu çalışmayla Türkiye Türkçesinin en önemli ağız sözlüğü olan DS'deki tek veriler tespit edilmiş ve tespit edilen bu verilerden bir kısmının gerçekte tek veri olup olmadığı beş başlık altında yaklaşık 800 örnek madde başıyla gösterilmiştir. Hem DS'deki maddelerin karşılaştırmalı incelemesi hem de örnek olarak alınan ağız çalışmalarındaki veriler ile DS'deki maddelerin karşılaştırmalı incelemesi, DS'de tek veri görünen birçok kelimenin aslında tek veri olmadığını, bazı hatalar ve eksikler sebebiyle sözlükte tek veri olarak yer aldığını göstermektedir. Bu çalışmayla yaklaşık 800 madde başı DS'de tek veri olmaktan çıkmıştır.

Alanında uzman araştırmacıların yapmış olduğu derleme faaliyetleri sonucunda oluşturulmaması ve verileri düzenleyen kişilerin dikkatsizliği sebebiyle DS'de pek çok hata ve eksik vardır. DS'nin bütün ciltleri farklı zamanlarda yayımlanmış ve ciltler arasında gönderme yapılmamıştır. Bu durum başta tek veriler olmak üzere bazı sorunların doğmasına neden olmuştur. Aynı kelimenin farklı varyantları farklı ciltlerde tekrar tekrar madde başı yapılmış, hatta düzenleyicilerin gözünden kaçtığı için aynı kelimeler aynı ciltte bile farklı madde başlarında ele alınmıştır. Özellikle 12. ciltte önceki ciltlere gönderme yapılmamış olması büyük bir sorundur. Bu durum sözlüğün gereksiz yere hacminin artmasına da neden olmuştur. Tüm ciltlerin uzman kişiler tarafından yeniden taranıp karşılaştırılması, bu yanlışlıkların giderilmesi gerekmektedir. Sadece 12. cildin diğer ciltlerle karşılaştırmalı bir şekilde incelenip bu ciltte yer alan maddelerin ilgili ciltlere aktarılması halinde bile tek veri sayısında önemli bir düşüş olacaktır.

Daha önce de değindiğimiz gibi bazı il ve bölgelerden dönemin şartlarına bağlı olarak oldukça az veri derlenmiştir. Ülkemizde hemen hemen her il için araştırmacılar tarafından yerel ağız sözlükleri hazırlanmıştır. Ağız çalışması olmayan iller için de bu araştırmalar bir an önce yapılmalı, her ilin yerel ağızlarındaki söz varlığı ile DS karşılaştırılarak eksiklikler giderilmelidir. Ülke genelinde tekrar bir derleme faaliyetinin yapılması, DS dışındaki diğer

ağız sözlüklerinde bulunan verilerin de dikkate alınması durumunda DS’de tek veri olarak görünen birçok kelimenin bu özelliğini kaybedeceği açıktır.

Bu çalışma DS’nin yeniden düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. DS’nin bütün ciltleri karşılaştırmalı bir şekilde incelenmeli, bütün varyantların tek madde başında toplandığı ve yeni tarama ve derlemelerle zenginleştirilmiş yeni bir basımı yapılmalıdır.

Bu konunun tez konusu olarak belirlenmesinin temel sebebi, konu hakkında daha önce kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Bu konu, farklı bakış açıları ile yeniden ele alınacak, yeni tespitler ve yeni başlıklar ile tekrar tekrar çalışılacak kadar zengin bir malzameye sahiptir.



Kaynakça

- Abik, A. D. (2010). Derleme Sözlüğü'nde madde birleştirme önerileri ve bu maddeler üzerine değerlendirmeler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 20, 7-34. <http://www.turkdilleri.org/turkdilleri/sayilar/tda20/ADAbik-Derleme.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Akar, A. (2009). Ağız sözlükleri: Yöntem ve sorunlar -I. *Turkish Studies*, 4(4), 1-11. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.797>
- Aksan, D. (2009a). *Anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. (4.Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2009b). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilim*. (5. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep ağız* (3 cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulut, S. (2020). Alanya (Antalya) ağızından “Derleme Sözlüğü”ne katkılar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(111), 117-144. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.48300>
- Buran, A. (2003). *Elazığ ili ağızları*. Elazığ: Elazığ Valiliği Elazığ Kültür Kurultayı.
- Buran, A. (2010). Türkiye Türkçesi ağız atlasının önündeki sorunlar. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, (1), 15-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diyalektolog/issue/22430/240051> adresinden edinilmiştir.
- Buran, A., & İlhan, N. (2008). *Elazığ yöresi söz varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge dictionary of language and linguistics*. (Trauth G., & Kazzazi K., Trans.). Routledge. (Original work published 1998).
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu ağızlarından toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Colman, A. M. (2013), A Dictionary of Psychology. [DX Reader version]. Retrieved from <https://books.google.com.tr/>
- Dankoff, R. (1973). A note on khutū and chatuq. *Journal of the American Society*, 93(4), 542-543. Retrieved from <http://library.navoiyuni.uz/files/dankoff%20r.%20a%20note%20on%20khutu%20and%20chatuq.pdf>
- Demirci, M. (2017). Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye, Düziçi ağızından katkılar-1. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), 1360-1383. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/351101> adresinden edinilmiştir.
- Demirci, Ü. Ö., & Küçük, S. (2016). Dîvânü Lugâtî't-Türk'teki hapaxlar -1-. *II. Uluslararası Kaşgarlı Mahmud Sempozyumu: Bilim Dünyasına Katkıları* içinde (s. 161-165). Bişkek.
- Durmaz, R. (2018). *Antalya ili örneğinde Karakoyunlu yörük ağızı: Ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve Karakoyunlu yörük etnografyası* (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 497375)

- Erbay, F. (2010). "Gölge kelime" terimi ve Çağatayca sözlüklerdeki bazı gölge kelimeler. *Turkish Studies*, 5(3), 1175-1186. <https://doi.org/10.21563/sutad.187033>
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars ili ağızları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Eren, H. (1961). Anadolu'da Kafkasya Türkleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. 9, 319-357. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/501529> adresinden edinilmiştir.
- Eren, H. (1988). Sırça köşkte... (başlangıç). *Türk Dili*. 442, 188-207.
- Eren, H. (1990). Sırça köşkte... I. *Türk Dili*. 457-458, 1-68.
- Eren, H. (1992). Sırça köşkte... II. *Türk Dili*. 489, 161-213.
- Eren, H. (1993). Sırça köşkte... III. *Türk Dili*. 499, 1-82.
- Eren, H. (1995). Sırça köşkte... IV. *Türk Dili*. 517, 26-62.
- Eren, H. (1998). *Türklük bilimi sözlüğü 1. yabancı Türkologlar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (2006). Anadolu'da Kafkasya Türkleri (II). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. 52(2004/1), 163-249. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/719680> adresinden edinilmiştir.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.
- Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum ili ağızları* (3 cilt). Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güney, E., & Güney, H. (2006). *Nevşehir Folkloru I Deyimler-Atasözleri-Sözcükler*. Ankara: Nevşehir Belediyesi Kültür Yay. Dizisi-1, Uyum Ajans.
- Güzel, F. (2019). Derleme Sözlüğü'nde tanımlama ve tanıklama yanlışları. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(4), 55-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/butobid/issue/48863/590144> adresinden edinilmiştir.
- Güzel, F. (2020). Derleme Sözlüğü'ndeki derlenmemiş kelimeler üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (49), 105-114. <https://doi.org/10.21563/sutad.857430>
- Güzel, F. (2021). Eski Türkçe teş- fiilinin Türkiye Türkçesindeki varyant ve türevleri. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bilge Tonyukuk Anısına* içinde (s. 853-866). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten günümüze sözlükçülük geleneği ve Türk dili sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayınları.
- Jankowski, H. (2000). Crimean Tatars and Noghais in Turkey. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 10, 113-131. <http://turkdilleri.org/turkdilleri/sayilar/tda10/HJankowski.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Kaplan, M. (2012). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya, C. (2011). Kutadgu Bilig'den kaynaklanan okan adı hakkında. *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri* içinde (s. 317-324). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kıran, Z., & Kıran A. (2006). *Dil bilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kırımlı, H. (2011). *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay köy yerleşimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Koraş, H. (2002). Derleme Sözlüğüne ilaveler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 12, 172-208. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/156749> adresinden edinilmiştir.
- Korkmaz, Z. (1956). *Güneybatı Anadolu ağızları: Sesbilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Korkmaz, Z. (1963). *Nevşehir ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların bugünkü durumu ve karşılaştığı sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 23-24(1975-1976), 143-172. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/42602/511103> adresinden edinilmiştir.
- Korkmaz, Z. (1997). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara: Yükseköğretim Kurumu Matbaası.
- Mert, A. (2019). *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ve ağızlarına uzanan söz varlığı* (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 574665)
- Ölmez, M. (2008). Dîvânü Lugâtî't-Türk'teki tek örnekler üzerine (1). *Doğumunun 1000. Yılı Dolayısıyla Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu* içinde (s. 295-297). Rize: Rize Üniversitesi Yayınları.
- Tavkul, U. (1994). Başhüyük'ten derlenen Karaçayca sözler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 37(1989), 193-254. <https://dergipark.org.tr/en/pub/belleten/issue/44064/542322> adresinden edinilmiştir.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, S. (2008). Dîvânü Lugâtî't-Türk'te tek veriler (hapax legomena). *Rize Üniversitesi Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 298-302). Rize: Rize Üniversitesi Yayınları.
- Tezcan, S. (2011). Klâsik edebiyat metinlerinde arkaik kelimeler. 3. *Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* içinde (s. 327-338). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Toklu, M. O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tor, G. (2004). *Mersin ağızı sözlüğü*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Trask, R. L. (2000). The dictionary of historical and comparative linguistics. [DX Reader version]. Retrieved from <https://books.google.com.tr/>
- Türk Dil Kurumu (2019). *Derleme Sözlüğü* (Cilt I-VI). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, E. (2012). Eski Türkçe hapakslar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 73-100. <https://doi.org/10.1501/MTAD.9.2012.1.5>
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Öz Geçmiş

..... yılında’de doğdu. İlkokul öğrenimini’de, lise öğrenimini de Kocaeli’de tamamladı. 2015 yılında Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu.

2016-2017 yılları arasında Polis Amirleri Eğitim Merkezinde eğitime başladı, aynı dönem içerisinde Polis Akademisinde Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Güvenlik Yönetimi üzerine tezsiz yüksek lisansını tamamladı ve 2019 yılında Bayburt Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans programına başladı.

Evli ve bir çocuk babasıdır. Bayburt Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlüğünde polis eğitmeni olarak çalışmakta ve Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü Bürolar Amir Vekili olarak görevini sürdürmektedir.